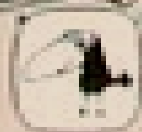
E. M. CIORAN

TARİH VE ÜTOPYA

metis

E. M. Cioran
Tarih ve Ütopya

Fransızca yazan Rumen deneme yazarı ve ahlakçısı Emil Michel Cioran 8 Nisan 1911'de Raslnari'de (Romanya) doğdu. On yedi yaşında Bükreş Üniversitesi Felsefe Bölümüne girdi. Lisansını Bergson üzerine hazırladığı bir tezle aldı.1934'te Bükreş'te yayımlanan ilk kitabı *Sur les cimes du désespoir* (Ümitsizliğin Doruklarında), kendisinin de kabul ettiği gibi, sonradan Rumence ve Fransızca yazdığı her şeyin özünü barındırır. Hayatın trajik boyutundan habersiz olmakla suçladığı Bergsonculuk'tan o dönemde koptu. 1937'de, dini bir krizin ürünü olan ve tartışmalar yaratan kitabı *Des larmes et des saints* (Gözyaşları ve Azizler Üzerine) yayımlandı. Aynı yıl, Bükreş Fransız Enstitüsünden bir burs alarak Paris'e gitti ve oraya yerleşti. 1995 yılında Alzheimer hastalığından öldü.

1947'de Fransızca yazdığı ve Fransa'da yayımlanan ilk kitabı olan *Précis de décomposition'u* (1949, *Çürümenin Kitabı*) şu eserleri izledi (başlıcaları): *Syllogismes de l'amerlume* (1952, *Burukluk), La Tentation d'exister* (1956, Varolma Eğilimi), *Histoire et utopie* (1960, *Tarih ve* Ütopya), *La Chute dans le temps* (1965, Zamanda Düşüş), *Del l'inconvénient d'étre né* (1973, Doğmuş *Olmanın* Sakıncası). *Aveux et Anathemes* (1981, İtiraflar ve Aforozlar).

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Tarih ve Ütopya
E. M. Cioran

Fransızca Basımı:
Histoire et utopie

İlk Basım: Haziran 1999
Üçüncü Basım: Nisan 2013

Yayıma Hazırlayan: Kaya Şahin

Kapak Resmi: Albrecht Dürer, Mahşerin Dört Atlısı
Kapak Tasarımı: Semih Sökmen

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-248-2

E. M. Cioran
Tarih ve Ütopya

çeviren:
Haldun Bayrı

@metis

İçindekiler

I
İKİ TOPLUM CİNSİ ÜZERİNE
(Uzaktaki Bir Dosta Mektup)

ONCA YILLIK sessizlikten sonra, bir zamanlar bizim olan ve artık hiç kimsenin olmayan o ülkeden, size uğraşlarımı, oturma ve gezme şansına sahip olduğumu söylediğiniz bu "harika" dünyayı ayrıntılı bir şekilde nakletmem için sıkıştırıyorsunuz beni. Size, uğraşsız bir insan olduğumu ve bu dünyanın hiç de harika olmadığını söyleyebilirim. Ancak bu kadar kısa ve özlü bir cevap, bütün kesinliğine karşın, ne merakınızı yatıştırabilir ne de bana sorduğunuz muhtelif sorulara karşılık olabilir. Neredeyse sitemi andıran bir sorunuz beni bilhassa şaşırttı. Bir gün kendi dilimize dönme niyetinde olup olmadığımı, ya da, elimde olmayan ve asla elime geçmeyecek bir kolaylıkla kullandığımı zannettiğiniz diğer dile sadık kalmayı dileyip dilemediğimi öğrenmek istiyorsunuz. Bu ödünç alınmış ağızla; bütün o düşünülmüş ve tekrar düşünülmüş, nâmevcutlaşacak kadar ustaca inceltilmiş, nüansın zulmü altında beli bükülmüş, her şeyi ifade etmiş olduğundan ifadesiz kalmış, kesinliğiyle ürkütücü, yorgunluk ve edep yüklü, kabalık derecesinde ketum sözcüklerle ilişkilerimin hikâyesini size ayrıntılarıyla anlatmak, bir kâbus metnine girişmek olur. Bir İskit'in bu sözcüklere alışmasını, açık anlamlarını kavramasını, onları titizlik ve dürüstlükle kullanmasını nasıl beklersiniz? Bitkin zarafeti başımı döndürmeyen tek bir sözcük bile yok: Onlarda artık ne toprak, ne kan, ne de can izi var. Kadavra katılığı ve ağırbaşlılığında bir sözdizimi bu sözcükleri sıkıştırıyor ve Tanrı'nın bile çıkartamayacağı bir yer saptıyor onlara. Bana göre fazla asil, fazla seçkin olan bu yanına yanaşılmaz dilde az da olsa düzgün bir cümle yazmak için, ne biçim bir sözlük, sigara, kahve tüketimi gerekir! Maalesef iş olup bittikten sonra ve artık yüz çevirmem için çok geç olduğunda farkına vardım bunun; yoksa tazelik ve çürümüşlük kokusunu, güneş ve tezek karışımını, nostaljik çirkinliğini ve muhteşem hırpaniliğini bazen hasretle aradığım bizim dili bırakmış olmazdım. Artık istesem de dönemem; benimsemem gereken dil, bizzat bedeli olarak çektiğim zahmetlerden ötürü tutuyor beni ve boyun eğdiriyor. Demeye getirdiğiniz

gibi bir “dönek” miyim? Bir Tibet metninde, “Vatan, çölde bir konaklama yeridir sadece,” denir. Ben o kadar uzağa gitmeyeceğim: Çocukluğumun manzarası için dünyanın bütün manzaralarını verirdim. Ayrıca eklemem gerekir ki, çocukluğumu bir cennete dönüştürüyorsam, bunun tek sorumlusu hafızamın sakatlıkları ve gözbağcılığıdır. Kökenimiz hepimizin peşinde; benimkinin bende uyandırdığı hisler, tercümesini ille de olumsuz terimlerde; kendini cezalandırmanın, üstlenilmiş ve açığa vurulmuş aşağılanmanın, felâkete rıza göstermenin dilinde buluyor. Böyle bir vatanseverlik psikiyatrinin alanına mı girer? Kabul ediyorum, fakat başka bir türünü de düşünemiyorum ve alınyazılarımız göz önünde tutulursa -niçin sizden saklayayım?- bana tek makulü gibi görünüyor.

Siz benden daha talihli çıktınız, doğduğumuz toprağa tevekkül ettiniz; üstelik, en katıları da dahil olmak üzere tüm rejimlere tahammül etme melekeniz var. Hiç fantezi ve düzensizlik özleminiz olmadığından değil, fakat “demokrasi”nin bâtıl inançlarına kafası sizinki kadar ters düşen birisini de tanımıyorum. Bir zamanlar bunlardan sizin kadar, hatta belki daha da fazla tiksindiğini doğru: Gençtim ve ne kendiminkilerden başka doğruları kabullenebiliyordum, ne de rakibime kendi doğrularına sahip olma, bunlardan yarar sağlama ya da bunları dayatma hakkını teslim edebiliyordum. Tarafların birbirini yok etmeden karşı karşıya gelebilmesini benim izanım almıyordu. Tür’ün Ayıbı, tutkusuz, inançsız, mutlağa elverişsiz, gelecekten yoksun, her noktada dar kafalı, bana bir tartışmanın amacının karşıdakinin tuz buz edilmesi olduğunu öğreten o yüce bilgeliğe erişemeyen, kanı çekilmiş bir insanlığın simgesi - böyle bakıyordum parlamenter rejime. Buna karşılık onu bertaraf edip yerine geçmek isteyen sistemler, o zaman taptığın! Yaşam hareketine uygun, istisnasız bir şekilde *güzel* görünüyorlardı bana. Otuzundan önce hiçbir aşırılık biçiminin büyüsüne kapılmamış birine hayran mı olmalıyım, horgörmeli miyim onu; bir aziz mi, yoksa bir kadavra olarak mı değerlendirmeliyim, bilmiyorum. Biyolojik kaynak noksanlığı yüzünden, zamanını aşmış ya da onun altında kalmış olmaz mı? Olumlu veya olumsuz eksiklik... ne önemi var? Yok etmenin ne arzusu ne de iradesi vardır onda, şüpheli biridir; iblisin hakkından gelmiştir, ya da daha vahimi, ona hiç teslim olmamıştır. Hakikaten yaşamak ötekileri reddetmektir; onları kabullenmek için, vazgeçmeyi, kendine şedit davranmayı, kendi tabiatına karşı hareket etmeyi, *güçten düşmeyi* bilmek gerekir; özgürlüğü ancak kendimiz için

kavrarız; onu yakınlarına yayabilmek, kişiyi helâk eden çabalar karşılığında olur ancak. İçgüdülerimize karşı bir meydan okuma, kısa ve mucizevî bir başarı, derin icaplarımızın karşı kutbundaki bir istisna hali olan liberalizmin eğretiliği buradan gelir. Ona doğal olarak yatkın değilizdir: Sadece kuvvetimizin yıpranması bizi liberalizme açık kılar. Bir tarafta yücelmek için öte tarafta bozulmak zorunda olan ve erken yaşta çökmediği takdirde hiçbir temsilcisi kendini "insanî" ilkelere uydurmayan bir soyun sefaleti. Sönmüş bir ateşin, bir dengesizliğin, enerji fazlası değil de noksanlığının sonucu olan hoşgörü, gençlere cazip gelemez. Siyasî mücadelelere zarara uğramadan karışılamaz; çağımız, kanlı görüntüsünü o ilkelerin tabulaştırılmasına borçludur: Yakın geçmişteki *sarsıntılar o* ilkelerden, onların bir yanılgıyla çiftleşmesi ve bu yanılgıyı kolayca fiiliyata dökmesinden doğmuştur. Bir katliam ümidi ya da fırsatı verin gençlere; sizi körlemesine izleyeceklerdir. Ergenlikten çıkarken, tam tamına fanatiğizdir; ben de öyleydim, hem de gülünçlük derecesinde. Kundakçılık heveslerimi dillendirdiğim zamanları hatırlarsınız; rezalet çıkarma düşkünlüğünden ziyade, sözel çılgınlık kaçamağı olmasa beni helak edecek bir ateşten kurtulma ihtiyacıydı bu. Toplumumuzun dertlerinin yaşlılardan geldiğine inanıyordum; onu geçen her bireyin ulusa karşı bir hakaret ve ortak yaşam için bir yüke dönüştüğünü düşünmekten hoşlandığım, kireçlenme ve mumyalaşmanın başlangıcı olan kırk yaş dönemecini aşmış bütün yurttaşların tasfiye edilmesi fikrini ortaya atmıştım. Bu tasarı bana o kadar hayranlık verici gelmişti ki, dillendirmekten kaçınmadım; sözlerimin hedeflediği kişiler tasarımın kapsamını pek takdir etmediler ve bana yamyam muamelesi yaptılar: Halkın velinimeti kariyerim elverişsiz koşullarda başlıyordu. Siz bile, o kadar cömert, eşref saatinizde de o kadar girişken olmanıza rağmen, ihtiyatlılığınız ve itirazlarınızla beni tasarımdan vazgeçmeye sürüklemiştiniz. Tasarım kınanabilir miydi? Ülkesine bağlı her insanın ta yüreğinden dilediği şeyi ifade ediyordu sadece: Vatandaşlarının yarısının yok edilmesi.

O coşku ve hiddet anlarını, zihnimi kasıp kavuran ve bulandıran o anlamsız tasavvurları düşündüğümde, artık onları insanseverlik ve yok etme düşlerine, veya bilmem hangi saflık takıntısına değil, ateşlilik maskesi ardına saklanarak benimle omuz omuza saf tutan ve niceleri gibi yavanlıkla korkunçluk arasında seçim yapmak zorunda bırakmadığı için bayıla bayıla suç ortağı olduğum hayvani bir hüzne bağlıyorum. Benim payıma

korkunçluk düştüğüne göre, bundan iyi ne arzulayabilirdim? Bir kurt duyarlılığındaydım ve yırtıcılığım içimde kendi kendine beslenerek beni tatmin ediyor, pohpohluyordu: Netice itibarıyla, kurtadamların en mutlusuydum. Hem zafere ulaşmayı çok istiyor, hem de aynı hareketle uzaklaşıyordum ondan: Ele geçtikten sonra ne değeri kalır ki diyordum kendime; bizi sadece şimdinin ve geleceğin nesillerine bildirdiğine ve zorla kabul ettirdiğine, geçmişimizden de dışladığına göre... Tanınmış olmanın ne hayrı var? Filanca bilge ya da falanca çılgın, bir Marcus Aurelius ya da bir Neron bizi tanımadıktan sonra... Nice ilahımızın gözünde hiçbir zaman var olmuş olmayacağız, adımız kendimizden önceki yüzyılların hiçbirini allak bullak etmeyecek; sonradan geleceklerin de ne önemi var? Ebediyet delisi için, geleceğin, zamanın o yarısının ne önemi var?

Onca taşkınlıktan hangi tartışmalarla ve nasıl kurtulduğumu anlatmayacağım size, çok uzun sürerdi bu; sırrına Balkanlar'ın vâkıf olduğu -veya daha ziyade eskiden Balkanlar'da bilinen- o bitmek bilmez sohbetlerden biri gerekirdi bunun için. Girdiğim tartışmalar ne olmuş olursa olsun, yön değiştirmemin tek sebebi olmaktan uzaktırlar; asıl daha tabiî ve daha üzüntü verici bir olgunun çok katkısı oldu: Aldatmayan belirtileriyle gelen yaşın. Gitgide daha fazla hoşgörü işareti vermeye başlamıştım; içsel bir altüst oluşun, devasız olması kuvvetle muhtemel bir derdin habercisiydi bu işaretler. Paniğimi en çok artıran şey de, artık bir düşmanımın ölümünü temenni etme gücümün olmamasıydı; tam aksine, anlıyordum onu, hıncını kendiminkiyle karşılaştırıyordum: Vardı o; rezaletin daniskası da onun var olmasından memnun olmamdı. Taşkın sevinçlerimin kaynağı olan nefretlerim günden güne yatışıyor ve cılızlaşıyordu; giderken de içimdeki en iyi şeyleri beraberinde götürüyordu. "Ne yapmalı? Nasıl bir uçuruma düşeceğim?" diye soruyordum durmadan kendime. Enerjimin azalması ölçüsünde hoşgörü eğilimim kuvvetleniyordu. Artık genç olmadığım muhakkaktı: *Öteki,* anlaşılır, hatta gerçek görünüyordu bana. *Yegânelik'e ve onun mülküne* veda ediyordum; bilgelik çekiyordu beni: Ben bitmiş miydim? *Samimi* bir demokrat olabilmek için, öyle olmak gerek. Büyük bir sevinçle, durumumun tam tamına öyle olmadığının; fanatizmin birkaç izini, birkaç gençlik kırıntısını muhafaza ettiğimin farkına vardım: Yeni ilkelerimin tekinden bile taviz vermiyordum; *iflah olmaz* bir liberaldim. Hâlâ öyleyim. Beni kurtaran saçmalık, hayırlı bir aykırılık. Bazen mükemmel bir ılımlılık örneği arzetmeye hevesleniyorum: Aynı zamanda

da bunu yapamadığıma seviniyorum; bunamaktan o kadar çekiniyorum. Artık bunamaktan korkmayıp, bazen hayal ettiğim o ideal dengeye yaklaşacağım an da gelecek. Seneler sizi de, umduğum gibi, benimkine benzer bir tepetaklak düşüşe sürüklerse, belki yüzyılın sonuna doğru, orada, tekrar diriltilmiş bir parlamentoda yan yana müzakerelere gireriz; ikimizin de tiridi çıkmış bir halde, kesintisiz bir peri masalında hazır bulunuruz. Kuvvetten düştüğümüz ölçüde, uslu uslu çocukluk içine yuvarlandığımız, başkalarını sevgi veya nefret yoluyla rahatsız etmeye halimiz kalmadığı zaman hoşgörülü biri oluruz ancak.

Gördüğünüz gibi, tüm şeylere "geniş açıdan" yaklaşıyorum. Açılar o kadar genişlediler ki, hangi mesele nazarında hangi konumda olduğumdan haberim yok. Bunun hakkında bir hükme bizzat varacaksınızdır. Bana sorduğunuz, "Batınızdaki küçük komşunuza karşı önyargılarınızda ısrar ediyor musunuz? Ona karşı hâlâ aynı hıncı besliyor musunuz?" sorusuna ne cevap vereceğimi bilemiyorum; sizi olsa olsa şaşırtırım veya hayal kırıklığına uğratırım. Anlarsınız ya, siz ve ben aynı Macaristan tecrübesini yaşamamışız zira.

Karpatlar'ın ötesinde doğmuş olduğunuz için, siz, benim Transilvanya'da geçen çocukluğumun terörü olan Macar jandarmasını bilemezdiniz. Uzaktan bir tanesini gördüğümde, paniğe kapılır ve kaçmaya başlardım: Yabancıydı o, düşmandı. Nefret etmek, *ondan* nefret etmek demekti. O jandarma yüzünden, bütün Macarlar karşısında hakikî bir Magyar tutkusuyla tüylerim diken diken oluyordu. Varın siz takdir edin beni ne kadar *ilgilendirdiklerini*. Daha sonra, şartlar değiştiğinde, artık onlara kızmam için bir sebep kalmamıştı. Ama yine de uzun zaman boyunca, bir baskıcıyı gözümün önüne getirmem için onların kusur ve meziyetlerini kafamda canlandırmam gerekti. Kim başkaldırır? Kim ayaklanır? Köle nadiren yapar bunu; başkaldıran, neredeyse daima, köle haline gelmiş baskıcıdır. Macarlar zorbalığı yakinen bilirler, çünkü onu mukayese kaldırmayacak bir ustalıkla icra etmişlerdir: Eski monarşinin azınlıkları buna tanıklık edebilirlerdi. Macarlar geçmişlerinde efendi rolünü o kadar iyi oynamışlardır ki, bu devirde, köleliğe tahammül etmeye Orta Avrupa'nın bütün uluslarından daha az hazırdırlar. Buyurmanın zevkini tatmışlarsa, özgürlüğün de tadını bilmemeleri mümkün müdür? Zulüm geleneklerinden aldıkları kuvvetle, kullaştırma ve hoşgörüsüzlük mekanizmaları hakkındaki bilgileriyle, kendilerinin başka halklara reva gördükleri rejimi andırmadığı

da söylenemeyecek bir rejime karşı ayaklandılar. Ama bizim, sevgili dostum, şimdiye kadar baskıcı olma şansını bulamadığımız için başkaldırma şansımız da yoktu. Bu çifte mutluluktan mahrum bir halde, zincirlerimizi kuralınca taşıyoruz. Ayrıca ağırbaşlılığımızın faziletini ve esaretimizdeki asaleti inkâr etmeye pek hakkım olmazdı; bununla birlikte, tevazuumuzdaki aşırılıkların bizi endişe verici uçlara sürüklediğini de kabul ediyorum. Bunca bilgelik haddini aşıyor; o kadar ölçüsüz ki bazen cesaretimi kırmıyor değil. Komşularımızın küstahlığını kıskandığımı itiraf ediyorum. Alabildiğine yırtıcı, güçlü ve çok sert bir başka âlemin seslerini taşıyan; insanî hiçbir tarafı olmayan bir güzellikte; duayı, kükremeyi ve hıçkırığı andıran; içinden çıktığı cehennemin vurgusunu ve parıltısını daim kılan dillerini dahi kıskanıyorum. Sadece küfürlerini bilmeme rağmen, son derece hoşuma gidiyor, işitmeye doyamıyorum, büyülüyor ve donduruyor beni; cazibesi ve dehşeti, can çekişmenin icaplarına öylesine uyan usare ve siyanür dolu o sözcükleri karşısında boyun eğiyorum. İnsan son nefesini Macarca vermelidir- ya da ölmekten vazgeçmelidir.

Eski efendilerimden gitgide daha az nefret ettiğim muhakkak. Bu konu üzerine daha fazla kafa yorulduğunda görülür ki, bizzat ihtişam devirlerinde, Avrupa'nın ortasında hep yalnızdılar; öteki uluslarla derin yakınlıklar kurmadan, kibirleri ve pişmanlıktan içinde tecrit olmuşlardı. Batı'ya birkaç akın yaparak ilkel vahşetlerini sergileyip heba ettikten sonra, yozlaşarak yerleşikleşen fatihler gibi Tuna kıyılarına çekildiler ve orada, içgüdülerini tüketmek için ezgiler söylemeye, ağıtlar yakmaya koyuldular. O incelik dolu Hunlar'da, başka kimsede eşdeğeri bulunamayacak, içe atılmış zalimlikten gelen bir melankoli var: Kendini düşlemeye koyulmuş kan da denebilir buna. Sonunda melodiye dönüşecektir. Kendi özlerine yakın; uygarlığa yakalanmış, hatta onun damgasını yemiş benzersiz bir güruhun soyundan geldiklerinin bilincinde oldukları ve kendilerine trajikten ziyade romantik bir endam veren hem derin hem tiyatrovari bir kendini beğenmişliğin izini taşıdıkları için, modern dünyada üzerlerine düşen görevden kaçamazlardı: Külyutmaz gözlemcinin gözüne daha renkli görünsün diye yeterince görkemli ve mukadder bir hale getirdikleri şovenizme tekrar itibar kazandırma görevi. Meziyetlerini kabul etmeye bu kadar meyilli olmamın nedeni, aşağılanmanın en beterini bana onların yaşatmış olmasıdır: Serf olarak doğma utancını ve bir ahlâkçıya göre en tahammül edilmez şey olan o "utanç acıları"nı. Sizi hiçe sayan, kepaze eden

ve hırpalayanlar karşısında yansızlık çabası göstermekten alınan hazzı siz de yaşamadınız mı? Hele bir de, zaaflarını ve çilelerini gizliden gizliye benimsiyorsak... Sakın bu dediğimden, Magyar mertebesine terfi etme temennisinde bulunduğumu çıkarsamayım Böylesi bir kasıntılık benim ne haddime: Sınırlarımı biliyorum ve orada kalmaya niyetliyim. Öte yandan, komşumuzun sınırlarını da biliyorum; onun bende yarattığı coşkunun bir nebze azalması bile, zulmederek bana bahşettiği onurdan artık hiçbir böbürlenme payı çıkaramamama yetiyor.

Halklar, bireylerden de fazla çelişik duygular uyandırırlar bizde; onları severiz, aynı zamanda da nefret ederiz. Bağlanma ve hınç nesnesi olduklarından, kendilerine belli bir tutku beslenmesine lâyık değildirler. Kusurlarını açık olarak pek ayırt etmediğiniz Batı halkları konusundaki tarafgirliğinizin sebebi uzaklığınızdır: Optik yanılgı veya ulaşılamayana duyulan özlem. Burjuva toplumunun gediklerini de ayırt edemiyorsunuz; hatta ona bir nebze teşne olmanızdan dahi kuşkulanıyorum. Uzaktan gözünüzü kamaştırmasından daha tabiî bir şey olamaz: Bu toplumu yakından tanıdığım için, görevim, onun hakkında besleyebileceğiniz yanılsamalarla savaşmaktır. Hiçbir şekilde hoşuma gitmediğinden değil -berbatlığa zaafımı bilirsiniz- fakat kendisine katlanılabilmesi için talep ettiği duyarsızlık israfını benim kinizm kaynaklarım kaldırmıyor. Burada adaletsizliklerin dolup taştığını söylemek az kalır: Asrında adaletsizliğin özüdür bu toplum. Sergilediği nimetlerden, gurur duyduğu o bereketten bir tek avareler, asalaklar, rezillik uzmanları, irili ufaklı itler istifade etmektedir: Yüzeyde bir nefaset bolluğu. Teşhir ettiği parıltıların ardında gizlenen perişanlık dünyasının teferruatından muaf tutacağım sizi. Bir mucizenin müdahalesi dışında, bu toplumun gözümüzün önünde toz duman olmaması, ya da anında havaya uçurulmaması nasıl açıklanabilir ki?

“Bizimki de bundan matah değil. Aksine,” diye itiraz edeceksiniz bana. Kabul ediyorum. Zaten işin püf noktası da burada. Hoşgörülemeyecek iki toplum cinsiyle karşı karşıyayız. Vahim olan şey de, sizinkindeki suiistimallerin buradakine kendi suiistimallerini pekiştirme; kendi rezilliklerini sizin orada işlenenlere karşı başarıyla çıkarma fırsatı vermesi. Sizin rejiminize edilebilecek sitemlerin en büyüğü, kurumların ve halkların kendilerini yenileme ilkesi olan ütopyayı mahvetmiş olmasıdır. Burjuvazi, *statüko* muhaliflerine karşı bundan nasıl yararlanabileceğini anlamıştır; onu kurtaran ve aniden yıkılmaktan koruyan “mucize” de, tam olarak öteki

tarafın başarısızlığıdır, büyük bir fikrin tanınmaz hale gelmiş olmasıdır; bunun yol açtığı hayal kırıklığının kafalarda yer ederek felce neden olmasıdır. Hakikaten umulmadık bir hayal kırıklığıdır bu; bununla geçinen ve emniyetini sağlayan burjuvaya gökten gelen bir destektir. Şimdiki dertlerle gelecek dertler arasında tercih yapmaktan başka bir şansları olmadığında, kitleler harekete geçmezler. Çektiklerine tevekkül ederler; kendilerini, bilinmedik ama geleceği kesin başka dertlerle riske sokmazlar. Öngörülebilir çileler muhayyileleri tahrik etmez; karanlık bir gelecek veya buruk bir kehanet adına bir devrimin patlak verdiği de görülmemiştir. Zaafları ve eşitsizlikleri nedeniyle yeni toplumun eski topluma ayakta kalma, hatta kendini sağlamlaştırma fırsatı vereceğini; mümkünün, gerçeklik haline geldiğinde, miadını doldurmuşun yardımına koşacağını, geçen yüzyılda kim tahmin edebilirdi?

Siz orada biz burada hepimiz ölü bir noktaya gelip dayanmış durumdayız; gelecek üzerine saçmalar kotarılan o safdillikten eşit derecede mahrumuz. Zamanla, ütopyasız yaşam soluk alınmaz bir hale geliyor, en azından yığın için bu böyle: Dünyaya yeni bir sayıklama lâzım, aksi takdirde hareketsiz kalıp taşlaşacak. Şimdiki zamanın tahlilinden çıkan yegâne bariz gerçek bu. Bu arada, biz buradakilerin durumu da epey merak uyandırmaktan eksik kalmaz. Bir toplum tahayyül edin ki şüphelerle dolu; birkaç kaçık dışında kimse hiçbir şeyi bütünüyle benimsemez; bâtıl inançlardan ve kesinliklerden arınmış; herkes özgürlük taraftarı olduğunu söyler, özgürlüğü koruyan ve ona vücut veren hükümet biçimine de hiç kimse saygı duymaz. Kapsamsız idealler, veyahut, saflığını en az bunun kadar yitirmiş bir sözcük kullanacak olursak, cevheri kalmamış mitoslar. Siz, yerine getirilmesi mümkün olmayan vaatlerin hayal kırıklığını yaşıyorsunuz; bizse düpedüz vaat noksanlığının... Hiç değilse biz, hiçbir zorunluluğa boyun eğdirmeden zekânın keyfince açılmasına şimdilik ses çıkarmayan bir rejimin sağladığı avantajın bilincindeyiz. Burjuva hiçbir şeye inanmaz, bu bir olgudur; ama tabir caizse hiçliğinin olumlu tarafı da buradadır, zira özgürlük ancak inanç boşluğunda, önerme yokluğunda, yasaların bir varsayımdan fazla otoriteye sahip olmadığı yerde kendini gösterebilir. Burjuvanın yine de bir şeye inandığı, paranın onun için bir dogma işlevi gördüğü söylenerek bana karşı çıkılırsa, dogmaların bu en berbatının, ne kadar tuhaf gelirse gelsin, zihnin en çok katlanabildiği dogma olduğu cevabını verirdim. Bize karşılığında *kendi tarzımızda* açlıktan ölme

serbestliğini verirlerse ötekilerin zenginliğini affederiz. Yok, sizinle ilgilenmeyen, tek başınıza bırakan, ona saldırma hakkınızı temin eden, sizi buna davet eden, hatta kendi kendine lanet okumak için yeterince enerjisi olmadığı tembellik anlarında sizi buna mecbur eden bu toplum o kadar da kötü değil. Son tahlilde, kendi akıbetine karşı da sizinkine karşı olduğu kadar ilgisiz; mutsuzluklarınızı hiçbir şekilde gasp etmek, yumuşatmak ya da vahimleştirmek istemez; sizi sömürüyorsa da, tıpkı kurbanları kadar kuşkuculuk bulaşmış bıkkın ve bezgin zorbalara yakışır bir şekilde, taammüden ya da kötülük niyetiyle değil otomatik olarak yapar bunu. Rejimler arasındaki farklılık, göründüğünden azdır; siz zoraki yalnızsınız, biz dayatmasız yalnızız. Cehennem ile hazin bir cennet arasındaki mesafe o kadar mı büyüktür? Bütün toplumlar kötüdür; ama bunun dereceleri olduğunu kabul ediyorum. Eğer bu toplumu seçtiysem, beterin nüanslarını ayırt etmeyi bilmemdendir.

Özgürlük diyordum, kendini gösterebilmek için boşluk icap ettirir; bunu talep eder - ve buna boyun eğer. Özgürlüğü belirleyen koşul, tam da onu ortadan kaldıran koşuldur. Dayanak noksanlığı çekmektedir: Ne kadar tamam olursa o kadar temelsizleşecektir, zira her şey onu tehdit eder, içinden çıktığı ilke dahi. İnsanın yapısı, özgürlüğü kaldırmaya veya onu hak etmeye o derece müsait değildir ki, bizzat özgürlüğün ona sağladığı yararlar altında ezilir. Sonunda özgürlük öyle bir yük haline gelir ki, insan özgürlüğün yol açtığı aşırılıklar yerine terörün aşırılıklarını tercih eder. Bu sakıncalara başkaları da eklenir: Liberal toplum "esrar"ı, "mutlak"ı ve "düzen"i tasfiye etti; gerçek bir kamu düzeni kadar gerçek metafiziği de kalmadığından, bireyi birey yapan derinliğinden uzaklaştırarak kendi başına bıraktı. Kendi içinde kırılgan olan özgürlüğün köklerinin zayıf olması, özünde *yüzeysel* olması, hem içten hem dıştan tehdit eden tehlikeleri atlatmak ve ayakta kalmak için hiçbir yolu olmamasındandır. Üstelik ancak bir sınıfın inişe geçtiği ve eridiği anda, bitmekte olan bir rejim sayesinde ortaya çıkar: 18. yüzyılın harikulade bir şekilde saçmalamasını aristokrasinin zayıflıkları mümkün kılmıştır; bizim bugün delice heveslere kapılmamıza imkân veren de burjuvazinin zayıflıklarıdır. Özgürlükler ancak hasta bir toplumsal bünyede serpilip gelişir; Hoşgörü ve güçsüzlük eşanlamlıdır. Her şeyde olduğu gibi, siyasette de besbellidir bu. Bu hakikati sezinlediğimde ayağımın altındaki toprak kaymıştı. Şimdi bile hâlâ, "bir özgür insanlar toplumunun üyesisin," diye istediğim kadar söyleneyim,

bundan duyduğum kibirle beraber, o korkunç inancımdan gelen bir ürküntü ve boşunalık duygusu var hep. Bütün çağlar boyunca, özgürlük, bir mistiğin hayatındaki vecd anlarından fazla bir yer tutmaz. Onu kavrayıp dile getirmeyi denediğimiz anda elimizden kaçar: Hiç kimse sarsıntıya uğramadan yararlanamaz ondan. Ümitsiz bir şekilde ölümcüldür, kurulur kurulmaz önkoşul olarak gelecekten yoksunluğunu koyar ortaya ve tüm harap olmuş kuvvetleriyle kendi kendisinin yadsınması ve can çekişmesi yönünde çalışır. Özgürlük sevgimizde bazı kötü eğilimler yok mudur? Sürüp gitmeyi ne isteyen, ne de becerebilen bir şeye tapınmak da ürkütücü değil midir? Artık özgür olmayan sizler için o her şeydir; özgürlüğe sahip olan bizler içinse yanılsamadan başka bir şey değildir, çünkü onu kaybedeceğimizi, zaten onun da kaybedilmek için yaratılmış olduğunu biliriz. Böylece, hiçliğimizin ortasında, kendi içimizde bulunan selamet imkânlarını yine de ihmal etmeden dört bir yana bakınırız. Zaten tarihte de mükemmel hiçlik yoktur. İçine sürüklendiğimiz, size açma zevkini ve mutsuzluğunu yaşadığım o benzersiz yoklukta hiçbir şeyin belirmediğini düşünürseniz haksızlık etmiş olursunuz; burada -önsezi mi yoksa sayıklama mı- *başka tanrılar* beklentisi gibi bir şey seçiyorum. Peki hangi tanrılar? Bu soruya kimse cevap veremez. Benim bildiğim, herkesin bildiği şey, içinde bulunduğumuza benzer bir duruma sonsuza dek tahammül edilemeyeceğidir. Vicdanlarımızın en derinlerindeki bir ümit bize işkence ediyor, bir kavrayış bizi coşkulandırıyor. Yaşlı uluslar, ne kadar çürümüş olurlarsa olsunlar, ölüme razı olmadıkları takdirde yeni ilahlardan muaf kalamazlar. Batı, eğer durumu ümitsiz değilse, kendinden çalınan ve başka yerlerde yapay bir şekilde uygulanan bütün fikirlerini tekrar düşünmek zorundadır: Eğer bir sıçrama yaparak veya bir onur kalıntısı işareti vererek kendini göstermek istiyorsa, dehasını ve misyonunu yitirip rahatlık ihtiyacı yüzünden başkalarının eline bıraktığı ütopyaları tekrar ele almak gibi bir görev düşmektedir üzerine. Komünizmi uygulamaya koymak, geleneklerine göre ayarlamak, insanileştirmek, serbestleştirmek ve sonrada dünyaya önermek onun görevi olmuş olmasına rağmen, gerçekleştirilemez olanı gerçekleştirme ve modernliğin en güzel yanılsamasından güç ve itibar edinme imtiyazını Doğu'ya bırakmıştır. İdeolojiler çatışmasında, pısırık ve zararsız olduğu çıkmıştır ortaya; bundan ötürü kimileri onu kutlar, oysa kınamak gerekir, çünkü bizim devrimizde erkeksi halkların içgüdü ve maksatlarını gizlemek için kullandıkları yüce yalancı ilkelerin desteği

olmadan hegemonya kurmak pek mümkün değildir. Fikir için gerçekliği, ideoloji için de fikri bırakmış olduğundan, insan, çarpılmış bir evrene, kurgunun temel bir veri olma faziletini kazandığı bir yan-ürünler dünyasına doğru kaymıştır. Bu kayma, Batı'daki bütün isyanların ve bütün din sapkınlıklarının ürünüdür; bununla birlikte Batı, bundan ders alamamaktadır: Ne üzerine düşen ve bütün geçmişinin gerektirdiği devrimi yapmış, ne de öncüsü olduğu altüst oluşların sonuna kadar gitmiştir. Kendi mirasını düşmanlarına kaptırırken, meselesinin hallini tehlikeye atmakta ve çok büyük bir fırsatı kaçırmaktadır. Kendini yetiştirmiş ve biçimlendirmiş olan bütün o öncülere, Luther'den Marx'a kadar bütün o ayrılıkçılara ihanet etmiş olmakla da yetinmeyip, hâlâ dışarıdan birilerinin gelip *onun* devrimini yapacağını ve ona ütopyalarıyla rüyalarını geri vereceğini zannetmektedir. Yalnızca hem eski rüyalarını ve eski ütopyalarını, hem de eski kibrinin yalanlarını kendi içinde bulduğu takdirde bir siyasî kaderinin ve oynayacak bir rolünün olacağını anlayacak mıdır sonunda? Şu an için, onun kaçtığı görevin kuramcıları haline gelmiş olan rakipleri, onun utangaçlığı ve bezginliği üzerinde kendi imparatorluklarını kurmaktadırlar. Atılımının sonunda sadece, İtalya'dan Fransa'ya, İngiltere'den Almanya'ya kadar her yerde rastlanan şu işadamları, şu bakkallar, boş bakışlı ve körelmiş tebessümlü şu dalavereciler dışında bir şey çıkaramaması hangi lanetin sonucudur? Bu kadar ince ve bu kadar karmaşık bir uygarlık, şu ciğeri beş para etmezler takımıyla mı son bulmalıydı? Belki de başka bir insan türü hayal edebilmek için bu iğrençliği yaşamak gerekliydi. İyi bir liberal olarak, ne öfkemi hoşgörüsüzlüğe vardırmak, ne de asabımı bozmak istiyorum; oysa cömertliğimizi kefil gösteren ilkeleri çiğneyebilmek hepimize tatlı gelirdi. Bu dünyanın hiç de harikulade olmadığına; kendini yıkmaya değil de (buna çok fazla meyillidir), onu tanınmaz hale getiren ve mahveden o çirkin sağduyuya karşı kendi kendine *imkânsız* görevler dayatacak atıklarını tasfiye etmeye razı olsa, harikulade bir hale gelebileceğine dikkatinizi çekmek istiyordum sadece.

Bu dünyanın bende uyandırdığı hisler, kendi ülkeme karşı, Macaristan'a, veya teklifsiz yakınlığını sizin benden âlâ takdir edebileceğiniz *büyük* komşumuza karşı duyduklarımdan daha az karmaşık değil. Komşumuz üzerine ölçüsüzlük derecesindeki iyi ve kötü düşüncelerimi, alınyazısı üzerine kafa yorduğumda içimde uyandırdığı izlenimleri, inandırıcılığımı yitirmeden nasıl söyleyeyim? Komşumuz hakkındaki düşüncenizi

değiştirmek iddiasında değilim, benim için neyi temsil ettiğini ve saplantılarım arasında ne gibi bir yer işgal ettiğini bilmenizi isterim sadece. Üzerine düşündükçe, onun yüzyıllar boyunca bir ulus gibi değil de, evrim anları tarihten ziyade karanlık ve dehşet verici bir evrenin doğumunu andıran bütün bir dünya gibi oluşmuş olduğunu görüyorum. Kaçık tanrıları andıran o çarlar, azizliğin ve cinayetin cazibesine kapılmış, dua ve dehşet içinde yığılıp kalmış o devler de, yakın geçmişte yerlerini alarak kökendeki usare ve bozulmayı zamanımızda sürdüren, bitmez tükenmez kaos rezervleriyle hepimizden baskın çıkan şu yeni tiranlar gibi, insanî kansızlıktan ziyade toprağa bağlı bir canlılığa daha yakındılar. Taç giyseler de giymeseler de, onlar için önemli olan, uygarlığın üzerinden aşmak, gerekirse onu yutmaktı ve bu hâlâ böyledir; bu harekât onların tabiatlarında kayıtlıydı, çünkü daima aynı takıntının acısını çekmektedirler: Düşlerimiz ve isyanlarımız üzerinde üstünlük kurmak, hayal kırıklıklarımız veya ürküntülerimiz kadar geniş bir imparatorluk oluşturmak. Düşüncelerini de fiiliyatını da yeryüzünün sınırlarında yer alma olgusu belirleyen böyle bir ulus, ne alışıldık ölçülerle değerlendirilebilir, ne de sıradan terimlerle ve anlaşılır bir dille açıklanabilir: Bunun için, umumî felçle zenginleşmiş bir gnostik ağzı gerekirdi. Kuşkusuz bu ulus, Rilke'nin de belirttiği gibi, Tanrıyla sınırdaştır; maalesef bizim ülkemizle de sınırdaştır ve az çok yakın bir gelecekte birçok başka ülkeyle de sınırdaş olacaktır. Habis bir önsezi tarafından bana tebliğ olunan kesin uyarılara rağmen, herkesle sınırdaş olacaktır demeye cesaret edemiyorum. Nerede olursak olalım, coğrafî olarak değilse bile, içsel olarak kesinlikle dokunmaktadır bize. Ona karşı borçlarımı kabullenmeye herkesten fazla hazırım: Onun yazarları olmasa, yaralarımın ve üzerime düşen görevin, kendimi yaralarımın eline bırakma görevinin bilincine varmış olur muydum? O ve yazarları olmasa, kendimden geçişlerimi heba etmez miydim? Karmakarışıklığımı elden kaçırmaz mıydım? Beni onun hakkında tarafsız bir yargıda bulunmaya ve şükranımı belirtmeye iten bu eğilimin şu sıralar sizin hoşunuza gitmeyeceğinden çekiniyorum. Dolayısıyla, zamansız övgüleri bastırıyorum; içimde bastırıyorum onları ve orada serpilip gelişmeye mahkûm ediyorum.

Anlaşma ve ihtilaf noktalarımızı gözden geçirdiğimiz zamanlarda, benimsediğim ve lanet okuduğum şeyler hakkında tedbirsiz bir şekilde yargıda bulunma düşkünlüğümü; zorunlu olarak sahte kaçan ikili duygular

taşımamı daha o zamandan kınıyordunuz ve bir yandan böylece sağladığım kolaylıkların altını çizerken, bunu benim hakiki bir tutku hissetme yeteneksizliğime bağlıyordunuz. Teşhisiniz yanlış değildi; bununla birlikte, kolaylıklar konusunda yanılıyordunuz. Hem taraftar ve aleyhtar olmaya tapan hem de bunların kurbanı olan bir kişi, öfkeleriyle arası bozuk olan bir öfkeli, *nesnellik kaygısı duyan* bir zırvacı olmanın o kadar hoş olduğunu mu sanıyorsunuz? Istırapsız olmaz bu: İçgüdüler itiraz eder; onlara rağmen ve onlara karşı, mutlak kararsızlığa doğru, vecd yaşayanların “hiçleşmenin son noktası” diye adlandırdıkları duruma doğru ilerlenir. Düşüncemin en ufak şey hakkındaki temelini bilmek için; sadece bir mesele hakkında değil, bir hiç hakkında da beyanda bulunmak için; zihnimin en büyük zaafının, bir virüs gibi bütün davaları benimseme ve aynı zamanda bırakma eğiliminin aksi yönünde konuşmam gerekir. Her yerde hazır bir virüs gibidir bu, açgözlülükle doygunluk arasında kalmıştır, hem zararlı hem iyi huylu bir etkendir, görmüş geçirmiş olduğu kadar da sabırsızdır, afetler karşısında kararsızdır, birini benimseyip o konuda uzmanlaşmayı beceremez, birinden diğerine ayrım gözetmeksizin ve etki edemeden geçer, eşsiz bir sakardır, devasızlığı taşır ve berbat eder, hem kendinin hem başkalarının bütün dertlerine ihanet eder.

En büyük dileğim tavır alma, karar verme ve kendimi tanımlama fırsatını asla bulamamak. Ama âsabımıza, o tohum halindeki tavırlara, o kuram müsveddelerine her zaman hâkim olamayız. Sistemler oluşturma temayülü içimizde vardır, durmadan sistemler kurarız; özellikle de hepimizin içinde bulunan kötü filozofun ferahladığı, benimse uzaklaşmak istediğim, sahte meselelerin alanı olan siyasette... Bundan uzak durmak istememin, gözümde bir vahiy mertebesine yükselen bariz ve alelade bir nedeni var: Siyaset sadece insanın etrafında döner. Varlıklardan aldığım keyfi yitirmiş olmakla birlikte, yine de şeylerden keyif almak için yırtınıyorum; onları benden ayıran mesafeye zoraki tâbi olduğumdan, gölgeleri üzerinde çalışıyor ve kendimi tüketiyorum. Akıbetleriyle kafamı kurcalayan o uluslar da birer gölge; kendilerinden ziyade, şeklü şemaili belli olmayan şeylerden, bütünlüklerden ve simgelerden öç alma bahanesi sağladıkları için böyle bu. Şiddeti seven uğraşsız insan, soyut bir cehenneme kapanarak hayat becerisini korur. Bireyi bir yana bırakır, isimlerden ve suratlardan kurtulur, belirsizliğe, genele yüklenir ve yok etmeye susamışlığını elle tutulamayana yönelterek yeni bir tarz tasarlar: *Konusuz* yergi.

Kaza veya isteri sonucunda akla gelen fikir kırıntılarına ve rüya benzeşimlerine yapışıp kalmışım; uygarlaşmışların ortasında da, hükümsüzlüğe vurgun, yıkıcı dualara dalmış, dünya görüşünden değil de tenin kasılmaları ve kanın karanlıklarından gelen bir paniğin eline düşmüş bir mağara adamı gibi, bir davetsiz misafir gibi beliriyorum; ama bunun nedeni bir katılık kaygısı falan değil. Latin berraklığının ve bulaşıcılığının dileklerine kapalı olduğumdan, damarlarımda Asya'nın dolaştığını hissediyorum: İtiraf edilemez bir halkın mı dölüyüm, yoksa vaktiyle capcanlı şimdiyse dilsiz bir ırkın mı sözcüsüyüm? Sık sık kendime başka bir soyağacı uydurmayı, ata *değiştirmeyi;* silik ve ölgün, sefalet dolu, çamurla iç içe ve yüzyılların küfürleri altında inleyen benimkilerin, bizimkilerin aksine kendi dönemlerinde ulusları mateme boğabilenler arasından bir tanesini seçmeyi çeker canım. Evet, böbürlenme krizlerimde, kendimi çapulculuğuyla ünlü bir sürünün artçısı, gönülden bir Turanlı, bozkırların meşru mirasçısı, Moğolların sonuncusu zannetmeye meylederim...

"Şanslarım", özellikle de bizim yitip gitmiş vatanımızda kök salmış olmanıza rağmen muhtemelen hatırası size musallat olan bir şehirde keyif çatabilmem karşısında heves ya da kıskançlık duymamanız uyarısında bulunmadan bitirmek istemiyorum. Dünyada hiçbir yerle değişmeyeceğim bu şehir, tam da bu sebepten, mutsuzluklarımın kaynağıdır. Onun dışındaki her şey benim için eşdeğerde olduğundan, bazen savaşın onu esirgemiş olmasına ve nice başka kent gibi harap olmamasına hayıflanırım. Yıkılmış olsa, beni burada yaşama mutluluğundan kurtarmış olurdu; ömrümü başka yerde, herhangi bir kıtanın en ücra noktasında geçirebilirdim. Ne beni mekâna bağlamış olmasını, ne de onun yüzünden bir yerli olmamı affedebileceğim. Ama yine de, zamanında Chamfort'un belirttiği gibi, bu şehrin sakinlerinin beşte dördünün "kederden öldükleri"ni bir an bile unutmuyorum. Sizi aydınlatmak için ekleyeyim ki, geri kalanlar, benim de içinde bulunduğum nadir imtiyazlılar bundan pek heyecanlanmıyorlar ve *ne için* öleceğini bilme avantajına sahip olan büyük çoğunluğa gıpta bile ediyorlar.

Paris 1957

II
RUSYA VE ÖZGÜRLÜK VİRÜSÜ

BAZEN bütün ülkelerin İsviçre'ye benzemesi gerektiğini düşünüyorum; onun gibi sıhhat, yavanlık, yasalara ve insana tapınma içinde gönül eğlendirmeleri ve çökmeleri gerektiğini... Öte yandan, düşünce ve fiiliyat takıntılarıyla uğraşmayan, hummalı ve açgözlü olan, yükseliş ve başarılarına karşı değerleri ayaklar altına alarak ötekileri ve kendilerini yiyip bitirmeye daima hazır, bilgeliğe -kendinden ve her şeyden bıkkın, küf koktuğuna adeta sevinen yaşlı halkların o yarasına- ayak direyen uluslar çekiyor beni sadece.

Aynı şekilde, her ne kadar tiranlardan tiksinsem bile, yine de tarihin dokusunu onların oluşturduğunu ve onlar olmadan bir imparatorluğun ne fikrinin ne de seyrinin kavranabileceğini farkediyorum. Müthiş derecede çekilmez ve ilham dolu bir hayvanîliktedirler; en uç noktalarına itilmiş insanı, onun alçaklıklarının ve meziyetlerinin en azgın halini çağrıştırırlar. İçlerinde en büyüleyici olanını zikretmek gerekirse, Korkunç İvan, psikolojinin dört bir yanını tüketir. Cinneti de siyaseti kadar karmaşık olmuştur; hükümdarlığını ve belirli bir dereceye kadar da ülkesini bir kâbus modeline, canlı ve bitmez tükenmez bir halüsinasyon örneğine, bir Moğolistan ve Bizans karışımına dönüştürmüş; bir hanla bir Bizans hükümdarının vasıf ve kusurlarını üst üste biriktirmiş; kan dökme düşkünlüğüyle vicdan azabı arasında kararsız kalmıştı. Sırıtmalarla renklenmiş ve taçlanmış bir neşelilikteydi, cinayet tutkusu vardı. Aslında hepimiz de, var olduğumuz sürece bu tutkuya sahibizdir: Ötekilere ya da kendimize karşı suikast tutkusuna. Yalnız, bu tutku bizim içimizde doyurulmamış halde kalır; öyle ki eserlerimiz, nasıl olurlarsa olsunlar, başkasını ya da kendimizi öldürememememize bağlıdırlar. Bunu her zaman kabullenemeyiz, sakatlıklarımızın içsel mekanizmasını seve seve bilmezden geliriz. Çarların ya da Roma imparatorlarının bende saplantı haline gelmeleri, bizde örtülü kalan o sakatlıkların onlarda çırılçıplak görünmesindendir. Bize kendimizi ifşa ederler, sırlarımızı cisimleştirir ve

süslerler. İçlerinde, ister istemez muazzam bir yozlaşmaya yönelip yakınlarının üzerine çullanan, onlar tarafından sevilmekten de kaygı duydukları için yakınlarına azap çektirenler geliyor aklıma. Ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, yine de mutsuzdular, zira ötekileri tir tir titretmeye doymuyorlardı. İçimizdeki kötü cinin, ideal durumun çevremizi boşaltmak olduğuna bizi ikna eden kötü cinin yansıması gibi değil midirler? Bir imparatorluk da böyle düşünceler ve böyle içgüdülerle oluşur; En değerli kusurlarımızın gizlendiği bilinç derinliklerimizin işbirliğiyle.

Kökensel bir itmeyle, neredeyse varlığının farkına varılmayan derinliklerden ortaya fırlayan dünyaya hükmetme hırsı, sadece bazı bireylerde ve bazı dönemlerde ortaya çıkar; içinde tezahür ettiği ulusun niteliğiyle doğrudan bir bağlantısı yoktur: Napoleon ile Cengiz Han arasındaki fark, birbirini izleyen cumhuriyetlerdeki Fransız siyaset adamlarının herhangi biri ve diğeri arasındaki farktan ufaktır. Ama o itme gibi o derinlikler de kuruyup tükenebilir.

Charlemagne, D. Friedrich von Hohenstaufen, Şarlken, Bonaparte ve Hitler, her biri kendi tarzında, evrensel bir imparatorluk fikrini hayata geçirmenin cazibesine kapılmışlardır: Az veya çok talihli çıkmışlar, hepsi de başarısızlığa uğramışlardır. Artık bu fikrin sadece istihza veya rahatsızlık uyandırdığı Batı, şimdi fetihlerinin utancıyla yaşamaktadır; ama ne tuhaftır ki tam da kendi içine kapandığı anda, formülleri baskın çıkmakta ve yayılmaktadır; kendi iktidarına ve üstünlüğüne karşı yöneltilen bu formüller, Batı’nın sınırları dışında yankı uyandırmaktadır. Bir yandan mahvolurken öte yandan kazanmaktadır Batı. Yunanistan da zihin alanındaki üstünlüğünü, bir güç, hatta bir ulus olmaktan çıktığı zaman elde etmiştir; felsefesi ve sanatları yağmalanmış, ürünlerinin rağbet görmesi temin edilmiş, ama yetenekleri özümlenememiştir; aynı şekilde, Batı’nın da her şeyi alınmış ve alınacaktır, dehası hariç. Bir uygarlığın verimli olduğu, diğerlerini kendini taklide teşvik etme melekesiyle ortaya çıkar; hele onların gözünü kamaştırmamaya bir başlasın, kırıntı ve kalıntı yığınından ibaret bir hale gelir.

İmparatorluk fikri, dünyanın bu köşesinden ayrılırken, bilhassa manevî alanda zaten daima var olduğu Rusya’da umulmadık bir iklim bulacaktı. Bizans’ın düşmesinden sonra Moskova, Ortodoks bilinç için Üçüncü Roma; “hakikî” Hıristiyanlığın, sahici imanın mirasçısı haline geldi. İlk mesihçi

uyanış. Bir ikincisini yaşamak için Rusya'nın bugünü beklemesi gerekmiştir; ama bu uyanışı da, bu kez, Batı'nın çekilmesine borçludur. 15. yüzyılda dinî bir boşluktan istifade etmiştir; günümüzde de siyasî bir boşluktan istifade etmektedir. Tarihî sorumluluklarını içine sindirmesi için iki büyük fırsattır bunlar.

II. Mehmet Konstantinopolis'i kuşatmaya aldığında, her zamanki gibi bölünmüş olan, üstelik Haçlıların anısını kafasından sildiğine sevinen Hıristiyanlık âlemi, müdahaleden imtina etti. Kuşatma altındakilerin önce hissettiği rahatsızlık, felâketin kesinliği karşısında hayrete dönüştü. Panikle gizli bir tatmin arasında kalan Papa yardım vaadinde bulundu, ama çok geç gönderdi yardımını: "Mezhep ayrılıkçıları" için acele etmenin ne lüzumu vardı? Bununla birlikte "mezhep ayrılığı" başka yerde güç kazanacaktı. Roma, Bizans'ın yerine Moskova'yı mı tercih etmiştir? Uzakta bir düşman daima yakında bir düşmana tercih edilir. Buna benzer olarak, günümüzde Anglo-Saksonlar, Avrupa'da Rus üstünlüğünü Alman üstünlüğüne tercih etmek zorundaydılar. Zira Almanya *fazla yakındı*.

Rusya'nın bulanık üstünlükten belirgin hegemonyaya geçme iddiası temelsiz değildir. Eğer Moğol istilasını o durdurup dağıtmasa, Batı dünyasının başına neler gelirdi? İki yüzyıldan fazla süren aşağılanması ve köleliği sırasında tarihten dışlandı, oysa bu sırada Batı'daki uluslar birbirini boğazlama lüksünün sefasını sürüyorlardı. Duraklamaya uğramaksızın kendini geliştirecek durumu olsaydı, daha modern çağın başında çok önemli bir güç haline gelmiş olacaktı; şimdi ne ise, 16. veya 17. yüzyılda öyle olmuş olacaktı. Ya Batı? Belki de bugün *ortodoks* olacaktı ve Roma'daki Papalık Devleti'nin yerinde sereserpe oturan, Kutsal Sinod olacaktı. Ama Ruslar gecikmelerini telafi edebilirler. Maksatlarına ulaşırlarsa -ki her şey bunun böyle olacağını gösteriyor-, Papa'nın defterini dürmeleri de ihtimal dışı değildir. Marksizm adına da olsa, Ortodoksluk adına da olsa, kendi misyon ve programlarının temel noktasından feragat etmeden hedeflerini hoşgöremeyecekleri Kilise'nin otoritesini ve itibarını yıkmaya çağrılıdırlar. Çarların yönetimi altında, Deccal'in bir aleti gibi görerek *beddua* ediyorlardı Papalığa; şimdi, Gericiliğin şeytani bir ortağı gibi görerek, eski hakaretlerinden biraz daha etkili sövgüler yağdırıyorlar; yakında da tüm ağırlıklarıyla, tüm kuvvetleriyle tepesine çıkacaklar onun. Aziz Petrus'un

son halefinin yok oluşunun da havaî bir kıyamet olarak yüzyılımızın ilginçlikleri arasına katılması pek imkânsız değildir.

Tanrı'yı gözden düşürmek için Tarih'i ilahlaştıran Marksizm, sadece Tanrı'yı daha tuhaf ve daha saplantı verici kılmayı başarmıştır. İnsanda her şey bastırılabilir; tapınakların yıkılmasından, hatta dinin yeryüzünden silinip gitmesinden sonra bile ayakta kalacak olan mutlaklık ihtiyacı dışında. Rus halkının temeli dindar olduğundan, bu ihtiyaç kaçınılmaz bir biçimde baskın çıkacaktır. Tarihî dizgedeki nedenler de buna geniş ölçüde katkıda bulunacaktır.

Rusya, Ortodoksluğu benimserken, Batı'dan ayrılma arzusunu ortaya koyuyordu; henüz her şeyin başındayken kendini tanımlama tarzıydı bu. Aristokrat çevreler hariç, Katolik misyonerlerin, hele Cizvitler'in cazibesine asla kapılmadı. Bir mezhep ayrılığı, doktrin farklılıklarından ziyade, etnik bir vurgu istencini dışavurur: Onun aracılığıyla beliren, soyut bir ihtilaftan ziyade, ulusal bir reflekstir. Kiliseler'i bölen şey, o gülünç *filioque*[1] sorunu olmamıştır: Bizans'ın istediği tam özerklikti, Moskova ise daha da güçlü nedenlerle istiyordu bunu. Bölünmeler ve mezhep ayrılıkları, kılık değiştirmiş milliyetçiliklerdir. Ama Reform yalnızca Batı'nın *bağrında* bir aile içi çekişme, bir rezalet görünümü almışken, Ortodoksluk daha derin bir karaktere bürünerek bizzat Batı dünyasıyla bir bölünmenin belirtisi olacaktı. Rusya Katolikliği reddetmekle evrimini geciktiriyor, çabucak uygarlaşmak için çok önemli bir fırsatı kaçırıyor, bir yandan da cevher ve birlik kazanıyordu; durgunluğu onu *farklı* kılıyor, *başkalaştırıyordu;* kendini geride bıraktığı için Batı'nın bir gün pişman olacağını muhtemelen sezerek hevesleniyordu buna.

Kuvvetlendikçe, Marksizm'in onu bir şekilde uzaklaştırmış olduğu köklerinin bilincine vardıkça, zoraki bir evrenselcilikküründen sonra, Ortodoksluk lehine tekrar Ruslaşacaktır. Üstelik Marksizm'e damgasını öyle bir vurmuştur ki, Slavlaştırmıştır onu. Geleneklerine yabancı bir ideolojiyi benimseyen ve onun özünü değiştiren muayyen bir büyüklükteki her halk, kendi ulusal alınyazısı yönünde büker onu; kendi yararına bozar, kendi dehasından ayırt edilmez bir noktaya getirir. Kendine özgü, zorunlu olarak biçimsizleştirici bir bakış açısı vardır; onu rahatsız etmek şöyle dursun, pohpohlayan, teşvik eden bir görme kusurudur bu. Böbürlendiği

doğrular nesnel değerden ne kadar yoksun olurlarsa olsunlar yine de canlıdırlar ve bu halleriyle tarihî manzaranın çeşitliliğini oluşturacak cinsten hatalar üretirler. Elbette ki bu arada, mesleği, mizacı ve tercihi icabı kuşkucu olan tarihçi, bir anda Hakikat'in dışına yerleşir.

Batılı halklar özgürlük mücadelelerinde, dahası elde ettikleri özgürlüğün içinde, kendilerini yıpratırken (hiçbir şey, özgürlüğe sahip olmak ya da özgürlüğü suiistimal etmek kadar tüketmez), Rus halkı kendini helak etmeden acı çekiyordu. Zira ancak tarih içinde helak olunur; bunun dışında bırakıldığı için de, çarptırıldığı yüzde yüz etkili despotik sistemlere katlanmak zorundaydı Rus halkı: Kendini pekiştirmesine, enerjisini çoğaltmasına, rezervlerini artırmasına ve köleliğinden azamî biyolojik yarar sağlamasına imkân veren karanlık ve bitkisel varoluş. Ortodoksluk bunda yardımcı olmuştur ona; ama iktidarı emperyalist hedeflere yönelten resmî dinin aksine, onu olayların dışında tutmak için harikulade bir biçimde eklemlenmiş halk Ortodoksluğuydu bu yardımı sağlayan. Ortodoks Kilisesi'nin iki yüzüdür bu; Bir yandan kitleleri yumuşatmaya çalışır, öte yandan çarların yardımcısı olarak pasif bir halk adına muazzam fetihler hırsını uyandırır ve bunu mümkün kılar. Ruslar'a günümüzdeki üstünlüklerini temin eden, tarihî gecikmelerinin ürünü olan hayırlı pasifliktir bu. İster onların lehine olsun, ister aleyhine, Avrupa'nın bütün girişimleri onların etrafında dönmektedir; Avrupa onları çıkarlarının ya da endişelerinin merkezine koyduğuna göre, Ruslar'ın potansiyel olarak kendine hükmettiğini kabul etmiştir. Ruslar'ın en eski düşlerinden biri neredeyse gerçekleşmiştir işte. Yabancı mahreçli bir ideolojinin desteğiyle buna ulaşmış olmaları, başarılarına fazladan bir paradoks ve nükte kazandırır. Nihai açıdan önemli olan şey, *rejimin* Rus olması ve tamamen ülkenin geleneklerine uymasıdır. Doğrudan Batıcı kuramlardan çıkan Devrim'in gitgide daha fazla Slavsever fikirlere yönelmiş olması hiç mânidar değil midir? Ayrıca bir halk, bir fikir ve kuramlar külliyatından ziyade, bir saplantılar külliyatını temsil eder: Hangi taraftan olursa olsun tüm Ruslar'ın saplantıları da, aynı olmasa bile, daima birbirine akrabadır. Ulusunda hiçbir meziyet bulmayan bir Çedayev, ya da onunla acımasızca matrak geçen bir Gogol, bir Dostoyevski kadar bağlıdırlar ona. En gözü dönmüş nihilistlerden Neçayev de, Kutsal Sinod'un ateşli bir gerici olan

savcısı Pobiedonostsev kadar düşkündü ona. Bir tek bu saplantının önemi vardır. Gerisi sadece tavırdır.

Rusya'nın liberal bir rejime razı olması için, kayda değer bir biçimde güçsüz düşmesi, diriliğinin tükenmesi; daha iyisi, özgül karakterini yitirmesi ve ulusluktan derinlemesine uzaklaşması gerekirdi. El değmemiş iç kaynakları ve bin yıllık mutlakıyet rejimiyle bunu nasıl başarabilirdi? Bunu bir sıçramayla yaptığını bile farzetsek, hemen o anda dağılırdı. Ulusların çoğu, kendini muhafaza etmek ve serpilmek için muayyen bir terör dozuna ihtiyaç duyar. Bizzat Fransa da demokrasi yoluna ancak dayanakları gevşemeye başladığı anda, artık hegemonya kurmayı hedeflemeyip saygıdeğer ve bilge bir hale gelmeye hazırlandığı sırada girebilmiştir. Birinci imparatorluk onun son çılgınlığı olmuştur. Sonra, özgürlüğe açılınca, birçok çalkantıdan geçerek buna güç bela alışmak zorunda kalmıştır. Şaşırtıcı bir örnek olan İngiltere ise aksine, sakinlerinin muhafazakârlığı ve aydınlanmış aptallığı sayesinde (bildiğim kadarıyla tek bir anarşist çıkarmamıştır), çatışmasız ve tehlikesiz bir biçimde çoktan alışkanlık haline getirmiştir bunu.

Zaman, uzun vadede, zincire vurulmuş halklardan yanadır: kuvvet ve yanılsama biriktirerek gelecekle, umutla yaşarlar, fakat özgürlük içindeyken daha umulacak ne kalır? Ya da özgürlüğü cisimleştiren başıboşluk, dinginlik ve gevşeme rejimindeyken? Özgürlük, sunacak hiçbir şeyi olmayan harikadır, bir halkın hem cenneti hem tabutudur. Yaşam ancak onunla anlamlıdır; ama o da yaşam noksanlığı çeker... Doğrudan mutluluk, elikulağında felâket - insanın kendini azap verici bir ikileme hapsetmeden benimseyemediği bir rejimin kofluğu.

Daha iyi donanmış ve başka bir şekilde talihli olan Rusya'nın böyle meselelerle uğraşması gerekmez; Karamzin'in daha o zamandan dikkat çektiği gibi, mutlak iktidar bizzat onun ‘‘varlığının temelidir''. Hep özgürlük hasreti çekip ona hiç erişememek..., buna ne yazık ki (!) uzun süredir ulaşmış olan Batı dünyası karşısındaki büyük üstünlüğü buradan gelmez mi? Üstelik imparatorluğundan da hiç utanmamaktadır; tam aksine, onu genişletmekten başka şey düşlemez. Diğer halkların kazanımlarından yararlanmada, ondan çabuk davranan çıkabilmiş midir? Büyük Petro'nun icraatı, hatta Devrim'in icraatı, *dâhiyane bir asalaklığa* benzemektedir.

Tatar boyunduruğu altında yaşanan korkunçluklara bile ustalıkla katlanmıştır o.

Hesaplı bir tecrit içine kapanarak Batı'yı taklit etmeyi bilmiştir, ama Batı'daki zihinleri kendine hayran etmeyi ve onları baştan çıkarmayı daha da iyi becermiştir. Aydınlanma'nın mirasçılarının, yani solcu insanların Lenin'le Stalin'in girişimlerine vurulması gibi, Ansiklopediciler de Petro'yla Katerina'nın girişimlerine vurulmuşlardı. Bu olgu Rusya'nın lehinedir; yoksa alabildiğine karmaşık ve harap durumda olan, "ilerleme"yi başka yerde, kendilerinin ve yarattıklarının dışında arayarak bugün kendilerini Dostoyevski şahsiyetlerine Ruslar'dan da fazla yakın hisseden Batılılar'ın değil. Ayrıca Batılılar'ın bu şahsiyetlerin sadece, güçsüz taraflarını çağrıştırdıklarını, ne delice yırtıcı heveslerine ne de erkeksi kudurganlıklarına sahip olduklarını da belirtmek uygundur: Pek ince düşünceler ve takıntılarla uğraşa uğraşa, zarif vicdan azapları, binlerce soru ve şüphe buhranı tarafından kemirilerek, hayretten gözü kamaşıp hiçleşen ve eblehleşen "ecinniler".

Her uygarlık kendi hayat tarzının tasarlanabilir tek iyi hayat tarzı olduğuna, bunu dünyaya benimsetmesi ya da zorla kabul ettirmesi gerektiğine inanır; ona göre, acil ya da örtülü bir kurtarılış bilgisine, gerçekte ise zarif bir emperyalizme tekabül eder bu; askerî maceranın kendisine eşlik etmesi durumunda zarafetini hemen yitiren bir emperyalizme... Bir imparatorluk sadece kaprisle kurulmaz. Sizi taklit etsinler diye, sizin inançlarınızı ve alışkanlıklarınızı kendilerine örnek alsınlar diye, ötekiler bağımlılaştırılır; sonra da kendinin pohpohlayıcı ya da karikatürümsü taslağını seyreylemek için onları köleleştirme zorunluluğu gelir. İmparatorluklar arasında niteliksel bir hiyerarşi olduğunu kabul ediyorum: Moğollar'la Romalılar'ın boyunduruk altına soktukları halklar aynı değildi, fetihleri de aynı sonuca varmadı. Yine de rakiplerini *kentli suretine indirgeyerek* telef etmede aynı derecede uzman olduklarını söylemek gerekir.

İster kendi kışkırtmış olsun, ister maruz kalmış olsun, Rusya vasat mutsuzluklarla asla yetinmemiştir. Gelecekte de bu böyle olacaktır. Fiziksel zorunluluk nedeniyle, kütlesinin otomatikliğiyle, içinde daima bir ulusun megalomanisi açığa çıkan bir imparatorluğun üremesine onca yatkın olan aşırı zengin ve marazî hayat doluluğuyla; önceden kestirilemeyen, dehşet ve

muamma dolu, fetihlerin taslağını ve önbelirtisini oluşturan Mesihçi bir fikrin hizmetine sokulmuş o sıhhatiyle Avrupa'yı dümdüz edecektir. Slavseverler dünyayı *kurtarmaları* gerektiğini savunurken bir hüsnütabirde bulunuyorlardı: Hakim olunmadan kurtarılmaz o dünya. Bir ulus söz konusu olduğunda ise, yaşam ilkesini ya kendinde bulur ya da hiçbir yerde: Başka bir ulus tarafından nasıl kurtarılabilir ki? Rusya -Slavseverler'in hem dilini hem kavrayışını sekülerleştirerek- dünyanın, öncelikle de Batı'nın selametini kendinin temin edeceğini düşünür daima. Kaldı ki Batı nazarında asla net bir duygusu olmamıştır; gıpta edildiği kadar tehlikeli de olan, temasa geçmeye ama daha çok da kaçmaya uğraşılan bir çürümüşlük manzarasının esinlediği bir çekilme ve itilme, kıskançlık (gizli bir tapınma ve bariz bir tiksinti karışımı) hissetmiştir.

Kendini tanımlamaya ve bazı sınırları kabul etmeye burun bükerek; siyasette ve ahlâkta, daha vahimi de coğrafyada kaypaklığı işleyerek; akılcı bir geleneğin aşırılıklarıyla gerçeği algılayamaz hale gelmiş "uygarlaşmışlar"ın ayrılmaz parçası olan safdilliklerin hiçbirine yüz vermeyerek; asırlık gizleme tecrübesi kadar önsezisiyle de ince olan Rus, tarihsel açıdan bir çocuktur belki, ama psikolojik açıdan hiç öyle değildir; genç içgüdülere ve yaşlı sırlara sahip insan karmaşıklığı bundan kaynaklanır; davranışlarının acayipliğe varan çelişkileri de bundandır. Derin olmaya kalkışırsa (buna da çaba göstermeden ulaşır) en ufak olguyu, en ufak fikri tanınmaz hale getirir. Devasa yüz buruşturmalara düşkün olduğu da söylenebilir. Devrimci veya başka türlü fikirlerinin tarihinde her şey başdöndürücüdür, korkunçtur; kavranılmazdır da. İflah olmaz bir ütopya meraklısıdır hâlâ; nitekim ütopya, pembe gülünçlüktür; mutluluğu, yani inanılmazı oluşla birleştirme ve bir görüşü kendi başlangıç noktasına, savaşmak istediği kinizme vardıracak kadar iyimserleştirme ve havaîleştirme ihtiyacıdır. Eninde sonunda canavarımsı bir peri masalıdır.

Rusya'nın evrensel bir imparatorluk rüyasını gerçekleştirebilecek durumda olması bir ihtimaldir, kesinlik değil; buna karşılık Avrupa'nın tümünü ele geçirip ilhaka gidebileceği besbellidir ve hiç değilse dünyanın artakalan kısmını rahatlatmak için yapacaktır bunu... O kadar azla yetinir ki! Alçakgönüllülüğün ve ılımlılığın bundan daha inandırıcı kanıtı nerede bulunabilir? Bir kıta parçası! Bu arada, Moğollar'ın Çin'e, Türkler'in Bizans'a baktıkları gibi bakmaktadır ona; şu farkla ki Batılı değerlerin birçoğunu özümsemiştir o, hâlbuki Tatar ve Türk sürülerinin müstakbel

avları nazarındaki üstünlükleri yalnızca maddiydi. Rönesans safhasından geçmemiş olması kuşkusuz üzücüdür, bütün eşitsizlikleri buradan gelir. Ama safha atlama yeteneğiyle, bir asır, hatta daha az bir süre içinde şu Batı kadar kibar ve kırılgan olacaktır; ancak *inerek* aşılan o uygarlık düzeyine varmış olacaktır. Tarihin en büyük iddiası, bu düzeydeki değişmeleri kaydetmektir. Rusya'nın Avrupa'nın altında olan düzeyi sadece yükselebilir, o da onunla beraber yükselecektir: Tırmanmaya mahkûm olduğu da söylenebilir. Bununla birlikte, çıka çıka, o dizginsizliği yüzünden dengesini kaybetme, parçalanma ve mahvolma riski yok mudur? Mezheplerde ve bozkırlarda yoğurulmuş canlarıyla, tuhaf bir boşluk ve kapanmışlık, uçsuz bucaksızlık ve soluksuz kalma, kısacası bir Kuzey izlenimi uyandırmaktadır; ama tahlillerimizin hakkından gelemediği, insanı titreten bir uykunun ve bir umudun, bol infilaklı bir gecenin, hatırlarda kalacak bir şafağın damgasını yemiş, özel bir Kuzey'dir bu. Geçmişleri de şimdileri de bizimkinden başka bir müddete aitmiş gibi görünen bu Kuzeylilerde, Akdenizliler'deki şeffaflıktan ve karşılık beklemezlikten eser yoktur. Batı'nın kırılganlığı ve şöhreti karşısında, gecikmiş uyanışlarının ve kullanılmamış canlılıklarının sonucu olarak bir rahatsızlık duyarlar: Kuvvetli'nin aşağılık kompleksidir bu... Bunu aşacak ve bundan kurtulacaklardır. Geleceğimizdeki tek parlak nokta, onların çökertici işveleri olan ince bir dünyaya duydukları gizli ve sabırsız özlemdir. Buna erişirlerse (yazgılarının bu yönde olduğu bariz bir biçimde görülüyor), içgüdüleri hilafına uygarlaşacaklardır ve sevindirici bir şeyle karşılaşacaklardır: Onlarda özgürlük virüsüyle tanışacaklardır.

Bir imparatorluk insanileştikçe, mahvına neden olacak çelişkileri gelişir. Karma işleyişli ve heterojen yapılı olduğundan (organik bir gerçeklik olan ulusun tersine), varlığını sürdürmek için terörün bütünleştirici ilkesine ihtiyacı vardır. Hoşgörüye mi açılmış? Birliği ve kuvveti yıkılacaktır; hoşgörü, kendi kendine zerkettiği ölümcül bir zehir etkisi yapacaktır. Hoşgörünün sadece özgürlüğün değil, ruhun da takma adı olmasındandır bu; imparatorluklara bireylerden ziyade uğursuz gelen ruh ise onların sağlamlığını tehlikeye düşürür ve ufalanmalarını hızlandırır. Böylelikle, müstehzi bir inayetin onları vurmak için kullandığı araç olur.

Girişimin keyfiliğine rağmen Avrupa'da *canlılık bölgeleri* saptamakla eğlenseydik, içgüdünün Doğu'ya yaklaşıldığı ölçüde önem kazandığını, Batı'ya yönelindiği ölçüde de inişe geçtiğini tespit ederdik. İçgüdüye sahip

ulusların da farklı derecelerde Sovyet nüfuz alanına dahil olmalarına rağmen, Ruslar bunun tek sahibi olmaktan uzaktır. Bu uluslar son sözlerini söylememişlerdir, tam tersine; Polonya ve Macaristan gibi bazıları tarihte hafife alınamayacak bir rol oynamışlardır; Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya gibi başkaları, gölgede kalmış olduklarından, yarını olmayan sıçramalardan başka şey yaşamamışlardır. Ama geçmişleri ne olursa olsun, uygarlık düzeylerinden bağımsız bir biçimde, Batı'da aranması beyhude olan bir biyolojik temeli vardır hepsinin. Kötü muameleye maruz tutulmuş, mirasları ellerinden alınmış, anonim bir azabın uçurumuna atılmış, eli böğründe kalmakla ayaklanmak arasında kalmışlardır; bunca badirenin, aşağılanmanın ve hatta bunca ödlekliğin telafisini belki gelecekte göreceklerdir. İçgüdü derecesi dışarıdan takdir edilmez; bunun yoğunluğunu ölçmek için, gülünç körlükleri yüzünden hâlâ Batı'nın alınyazısından medet uman yegâne topraklar olan bu diyara gidip gelmiş ya da onu sezmiş olmak gereklidir. Şimdi kıtamızın Rus imparatorluğuna katılmış olduğunu tahayyül edelim, sonra da bu fazla büyük imparatorluğun aptallaştığını ve çöktüğünü, bunun doğal sonucu olarak da halkların özgürleştiğini tahayyül edelim: İçlerinden hangisi üste çıkacak ve kaçınılmaz bir gevşemenin beklediği Avrupa'ya gerekli olan sabırsızlık ve güç fazlasını getirecektir? Bundan kuşku duymuyorum: Az önce saydığım halklar olacaktır bunlar. Günümüzde sahip oldukları şöhretlerine bakıldığında bu iddiam gülünç gelebilir. Hadi Orta Avrupa olsa neyse, denecektir bana. Ama ya Balkanlar? Onları savunmak istemiyorum, ama meziyetleri konusunda suskun kalmak da istemiyorum. Kırıp geçirmeye, içsel dağınıklığa, alevler içinde bir geneleve benzer evren düşkünlüğü; başına gelmiş ya da elikulağında büyük felaketleri şeytanca bekleyişi; uyku uyuyamayan kişilerde ya da canilerde görülen sertliği ve tatlı tembelliği... böylesine zengin ve ağır bir ırsiyetin, o bölgeden gelenlerin istifade ettiği bu mirasın hiç mi önemi yoktur? Bir “ruh”un damgasını yemiş oldukları için bir vahşilik kalıntısını muhafaza ettikleri açıktır bu insanların. Küstah ve mahzundurlar, kendini gösterme ve batma iradesinden, *çabuk* bir günbatımına doğru meyletmekten ayrılmaz olan zafere boğulmak isterler. Sözlerinin zehir gibi, vurgularının gayri insanî ve bazen tiksinti verici olması, onları, haykıracak hali kalmamış uygarlaşmışlardan daha yüksek sesle bağırmaya iten bin tane neden olmasındandır. Avrupa'daki tek “ilkeller”dir; belki de Avrupa'ya yeni bir itki sağlayacaklardır; o ise bunu

son aşağılanması olarak değerlendirmekten eksik kalmayacaktır. Bununla birlikte eğer Güneydoğu sadece dehşetten ibaretse, dünyanın bu parçasından ayrılındığı ya da ona doğru yol alındığı zaman neden bir boşluğa düşüş hissine -bunun harikulade bir his olduğunu da kabul ediyorum- kapılınır?

Şimdiye kadar tarihten dışlanma avantajına sahip oldukları için düşlerini sermayeye çevirebilmiş olan halkların derinlemesine yaşamı, gizli varoluşu, bir dirilişin mutsuzluklarına hasredilmiş o saklı varoluş, Batı yumuşamasının coğrafî ucu olan Viyana’nın ötesinde başlar. Bir simgeye ya da bir komikliğe yakın olan yıpranmışlığıyla Avusturya, Almanya’nın alınyazısının taslağıdır. Cermenler’de artık hiçbir kapsamlı sapma yoktur, ne misyon ne hırs, onlara bağlanmamızı ya da onlardan tiksinmemizi sağlayan hiçbir şey kalmamıştır! Alınyazısı belli barbarlardır onlar, Avrupa’nın doğabilmesi için Roma İmparatorluğu’nu yıkmışlardır; bunu yapmışlardır, onu dağıtmak onların üzerine düşmüştür; onlarla beraber sallanan Roma, Cermenler’in tükenmelerinin darbesini yemiştir. Hâlâ hangi dinamizmde olurlarsa olsunlar, her enerjinin ardında gizlenen ve onu haklı çıkaran şeye artık sahip değillerdir. Anlamsızlığa hasredilmiş ham Helvetler’dir, alışılmış ölçüsüzlüklerinden hepten çıkmışlardır, değersizleşmiş faziletleri ve ufalmış zaaflarıyla geviş getirmeye indirgenmişlerdir, tek umut olarak da herhangi bir kabile olma imkânları vardır; hâlâ uyandırabilecekleri çekinme duygusuna lâyık değillerdir: Onlara inanmak ya da onlardan çekinmek, pek hak etmedikleri bir onuru bahşetmektir onlara. Başarısızlıkları Rusya’ya Tanrı’nın bir lütfu gibi olmuştur. Amaçlarına ulaşmış olsalar, Rusya en azından bir yüzyıllığına büyük hedeflerinden vazgeçmek zorunda kalacaktı. Ama ulaşamazlardı, zira maddî güçlerinin doruk noktasına vardıkları anda artık bize önerecek hiçbir şeyleri kalmamıştı, *kuvvetli ve boş* bir hale gelmişlerdi. Vakit artık başkalarının vaktiydi. “Gitmekte olan dünya nazarında, Slavlar *eski Cermenler* değil mi?” diye soruyordu Herzen, geçen yüzyılın ortasında. Rus liberallerinin en ileri görüşlüsü ve en parçalanmışıydı; peygamberimsi sorular soran bir beyindi; göçmenlik yıllarında vakit geçirmek için bulanık ve tükenmez bir konu, halkların yaşamı üzerine spekülasyon yapmayı sevmesine karşın, bir meseleye yerleşememesi gibi bir vatana da yerleşemiyordu; ülkesinden iğrenmiş, Batı karşısında hayal kırıklığına

uğramıştı. Bununla birlikte, başka bir Rus'a, Soloviev'e inanılırsa, halklar kendilerinin tahayyül ettikleri şey değil, kendi ebediyeti içinde Tanrının onlar hakkında düşündüğü şeydir. Tanrı'nın Cermenler ya da Slavlar hakkında ne düşündüğünü bilmiyorum, ama Slavlar'ın işini kolaylaştırdığını biliyorum ve onu bundan dolayı kutlamak da kınamak da eşit derecede beyhudedir.

Geçen yüzyılda onca Rus'un ülkeleri hakkında sordukları soruya bugün cevap bulunmuştur: "Bu dev bir hiç için mi yaratıldı?" Devin pekâlâ bir anlamı var, hem de ne anlam! İdeolojik bir harita çıkarılsa, sınırlarının ötesine yayıldığını, sınırlarını istediği yere, canının çektiği yere kurduğunu; varlığının her yerde bir bunalım fikrinden ziyade bazen hayırlı, sık sık zararlı, daima çarpıntılı bir salgın fikrini uyandırdığını gösterirdi.

Roma İmparatorluğu bir şehrin işi oldu; İngiltere, bir adanın darlığına çare bulmak için kendininkini kurdu; Almanya, aşırı kalabalık bir toprak parçasında soluksuz kalmamak için bir tanesini oluşturmayı denedi. Benzeri olmayan olgu, Rusya'nın, yayılma niyetlerini uçsuz bucaksız bir toprakla haklı göstermesiydi. "Mademki yeterince toprağını var, neden *daha fazlası* olmasın?" Hem açıklamalarındaki hem de sessizliklerindeki zımni paradoks budur. Sonsuzu siyasî kategoriye çevirerek emperyalizmin geleneksel çerçevesini ve klasik kavramını altüst edecek, dünyada karışıklığa yol açmaması imkânsız derecede büyük bir umut uyandıracaktı.

Terörle, karanlıkla ve vaatlerle geçen on yüzyılıyla, içinde bulunduğumuz tarihi anın gecemsi tarafına herkesten fazla yatkındı. Kıyamet ona harikulade yakışmaktadır, bunun alışkanlığını ve zevkini edinmiştir ve bugün her zamankinden fazla buna el alıştırmakladır, çünkü görünür biçimde ritim değiştirmiştir. "Böyle nereye koşuşturuyorsun ey Rusya?" diye daha o zamandan kendine soruyordu, görünür hareketsizliğinin ardında gizlediği isterikliği algılamış olan Gogol. Nereye koşuşturduğunu şimdi biliyoruz; imparatorluk yazgısı taşıyan halkların suretine uygun olarak, kendi sorunlarını çözmekten ziyade başkalarının sorunlarını çözmek için sabırsızlandığını biliyoruz. *Zaman içindeki* kariyerimizin onun kararlaştıracağı ya da girişeceği şeye bağlı olması demektir bu: Geleceğimizi sıkı sıkıya elinde tutmaktadır... Şükür ki zaman, cevherimizi tüketmemektedir. Yıkılmazlık, öte yer, tasarlanabilir şeylerdir: İçimizde mi? Dışımızda mı? Nasıl bilmeli? Olayların vardığı noktada, sadece strateji ve

metafizik sorunlarının, bizi tarihe bağlayan ve tarihten koparan sorunların ilgi gösterilmeyi hak ettiği kesindir: Aktüalite ve mutlak, gazeteler ve İnciller... Artık sadece telgraflar ve dualar okuyacağımız günün geldiğini seziyorum. Dikkate değer bir olgu bu: Doğrudanlık bizi meşgul ettikçe bunun aksi yönünde hareket etme ihtiyacı hissediyoruz; öyle ki aynı ânın içinde dünyada ve dünya dışında yaşıyoruz. İmparatorluklar geçidi önünde de, sırıtmayla huzur arasında bir orta yol aramaktan başka çaremiz kalmıyor.

1957

III
TİRANLAR OKULUNDA

SİTEDE birinci olmaya hiç can atmamış kişi, siyaset oyunundan, ötekileri kendine bağımlı kılarak nesneler haline getirme istencinden hiçbir şey anlamayacaktır, horgörü sanatını meydana getiren unsurları da kestiremeyecektir. Güce susamışlığı şu ya da bu derecede hissetmemiş olanlar pek nadirdir: Tabiatımızda vardır o; bununla birlikte, iyice bir gözden geçirilirse, ancak kazaen veya içsel bir olgunlaşmayla atlattığımız hastalıklı bir halin tüm özelliklerine bürünür. Bu içsel olgunlaşma, zaferinin doruğundayken Brüksel'de tahtı bırakan ve bunu yaparken cesaret fazlası gibi bezginlik fazlasının da hayran olunacak sahneler yaratabileceğini bütün dünyaya öğreten Şarlken'in olgunluğuna benzer. Fakat, ister anormallik olsun ister harika, kendi sabitlerimizle, kendi kimliğimizle iddialaşma hali olan feragat, ancak müstesna anlarda çıkagelir; filozofu memnun eden, tarihçiyi ne söyleyeceğini bilmez duruma düşüren aşın vakadır o.

İçinizi hırs bürüdüğü, onun ateşine maruz kaldığınız an kendinizi inceleyin; sonra da "krizleriniz"i teşrih masasına yatırın. Bu krizlerin öncesinde hususî bir hararet taşıyan acayip belirtiler geldiğini ve bunların sizi sürükleyip alarma geçirmekten geri kalmadıklarını saptayacaksınız. Ümit suiistimali yüzünden gelecekle zehirlenmiş bir halde, aniden kendinizi şimdiden ve gelecekten sorumlu, ürpertilerinizle yüklü müddetin bağrında hissedersiniz; evrensel bir anarşinin ajanı olarak müddetle birlikte infilak etmeyi düşlersiniz. Beyninizdeki olaylara ve kanınızdaki değişimlere dikkat kesilmiş, sapıtmanıza doğru dönmüşsünüzdür; işaretlerini kollar ve bunlara bağlanırsınız. Benzersiz kargaşa ve tedirginliklerin kaynağı olan siyasî çılgınlık, zekâyı bastırsa da buna karşılık içgüdülere yardımcı olur ve sizi kurtarıcı bir kaosa daldırır. Yapabildiğinizi sandığınız iyiliğin ve bilhassa kötülüğün fikri sizi sevindirecek ve coşturacaktır; sakatlıklarınız da öylesine hünerli çıkacaklardır ki, mucizevî bir şekilde herkesin ve her şeyin efendisi haline getireceklerdir sizi.

Etrafınızda aynı tutku tarafından kemirilenlerde, benzer bir sapıtma farkedeceksiniz. Bunun etkisine uğradıkça, bütün diğer sarhoşluklardan farklı bir sarhoşluğun pençesine düşerek tanınmaz hale geleceklerdir. Seslerinin tınılarına varana kadar her şeyleri değişecektir. Hırs, kendini ona kaptıran kişiyi potansiyel bir iblis haline getiren bir uyuşturucudur. O belirtileri, o çılgına dönmüş hayvan havasını, o endişeli ve adeta pinti bir vecdle canlanmış hatları kendinde ve başkasında gözlemlememiş kişi, zehir ve deva karışımı olan kamçılayıcı cehennemin, İktidar'ın uğursuzluk ve nimetlerine yabancı kalacaktır.

Şimdi bunun aksi bir süreci tahayyül edin: İşte ateş sönmüş, büyü dağılmış, aşın normalleşmişsiniz. Artık hiçbir hırs, dolayısıyla da biri veya bir şey olmanın hiçbir yolu kalmamıştır; bizzat hiçlik, cisimleşmiş boşluktur bu: açıkgörüşlü salgı bezleri ve bağırsaklar; hatasını anlamış kemikler; zihin açıklığının istilasına uğramış, kendinden arınmış, oyun dışı, zaman dışı, *malumatsız* bir tam bilgi içinde donup kalmış bir benliğe asılı bir vücut. Kaçan an tekrar nerede bulunur? Kini verecektir onu size? Her tarafta aklı kaçıklar ya da büyülenmişler vardır; aklın, oyuna getirilenler arasında yolunu kaybeden ve ortak maskaralığa hep ayak direyen mutlak seyirciye, her şeyi anlamış tek kişi olan size sığınmak için terkettiği bir anormaller kalabalığı. Sizi ötekilerden ayıran mesafe durmadan büyüdükçe, herkesin gözünden kaçan bir gerçeği sadece sizin mi anladığınızı kendinize soracak hale gelirsiniz. Ufacık veya devasa bir vahiy; bu gerçeğin içeriği sizin için karanlık kalacaktır. Emin olduğunuz tek şey, başkalarıyla her tür suç ortaklığından kaçınan bir zihnin ödülü olarak benzeri görülmemiş bir dengeye vardığınızdır. Yersiz yere sağduyulu, bütün bilgelerden daha ağırbaşlı... İşte böyle görünürsünüz. Sizi çevreleyen kaçıklara yine de benzeseniz bile, ufacık bir şeyin sizi onlardan hep ayıracağını hissedersiniz; bu his ya da bu yanılsama sizin onlarla aynı hareketleri yapmanıza, ama aynı şevk ve kanaatle davranmamanıza neden olur. Hile yapmak sizin için bir gurur meselesi, "krizlerinizi" yenmenin ya da tekrarlanmalarını önlemenin tek yolu haline gelecektir. Bunun için tamı tamına bir vahiy ya da bir çöküntü yaşamanız gerekmişse, benzer bir krizi hiç geçirmeyenlerin, soyumuza özgü taşkınlıklara gitgide daha fazla batacakları çıkarsamasında bulunacaksınız.

Simetri farkedildi mi? Siyaset adamı olmak için, yani tiran tıynetinde olmak için, zihinsel bir özrün varlığı elzemdir; artık bir tiran olmamak için

de başka bir özür kendini aynı ısrarla dayatır: Aslında, azamet çılgınlığımızın bir başkalaşımı değil midir söz konusu olan? Sitede birinci olma istencinden sonuncu olma istencine geçmek, bir gurur dönüşümüne uğrayarak dinamik bir çılgınlığın yerine statik bir çılgınlık koymaktır; acayip bir zırva türüdür; beraberinde getirdiği feragat de aynı ölçüde acayiptir. Ama bu feragat siyasetten ziyade inzivanın alanına girdiği için, buradaki tartışmamızın konusu değil.

Binyıllardır şurada veya burada ortalığı kırıp geçiren küçüklü büyüklü muhtelif tiranlıklara saçılmış olduğundan, güç iştahının artık nihayet kendini toplaması, yoğunlaşması ve yerküreyi kasıp kavurmuş o susamışlığın ifadesi olan tek bir tiranlıkla doruğa çıkmasının gerektiği an gelmiş görünmektedir; iktidar düşlerimizin son noktası, beklenti ve sapkınlıklarımızın taçlanmasıdır bu. Dağılmış insan sürüsü, önünde ulusların vecde yakın bir ürküntüyle secdeye geleceği bir nevi gezegen canavarının, acımasız bir çobanın koruması altında toplanacaktır. Evren diz çöktüğünde, tarihin önemli bir bölümü kapanmış olacaktır. Sonra yeni hükümdarlığın çözülmesi başlayacak ve ilkel kargaşaya, o eski anarşiye dönülecektir; örtbas edilmiş nefretler ve zaaflar, onlarla birlikte de miadı dolmuş safhaların küçük tiranları tekrar ortaya çıkacaktır. Büyük kölelikten sonra, alelade kölelik gelecektir. Fakat devasa bir esaretten çıkılırken, buna rağmen hayatta kalmış olanlar, utançları ve korkularıyla gurur duyacak; sıradışı kurbanlar olarak da bunun anısını yücelteceklerdir.

Benim peygamberim Dürer. Yüzyılların geçip gidişini seyreyledikçe, bunun anlamını ifşa edebilecek yegâne imgenin *Mahşerin Dört Atlısı* olduğuna kanaat getiriyorum. Zaman, ancak kalabalığı ayaklar altına alarak, ezerek ilerler; zayıflar kadar kuvvetliler de, hatta o atlılar da telef olacaklardır, biri hariç. Çağlar, onun için, onun dehşet verici şöhreti için acı çekmiş ve inlemişlerdir. Onun ufukta büyüdüğünü görüyorum, şimdiden inlemelerimizi seçiyorum, hatta çığlıklarımızı duyuyorum. Kemiklerimize inen gece de, Davut Peygamber’e yaptığı gibi huzuru değil dehşeti getirecektir.

Ürettiği tiranlara bakarsak, bizim dönemimiz hakkında vasat olduğu dışında tüm yargılara varılabilir. Bu dönemin benzerlerini bulmak için Roma İmparatorluğu’na ya da Moğol istilalarına kadar gitmek gerekir. Yüzyılın rengini belirleme meziyeti, Stalin’den de fazla Hitler’in hakkıdır.

Kendinden ziyade, ilan ettiğiyle önemlidir; geleceğimizin müsveddesi, karanlık bir olayın ve kozmik bir isterinin habercisi, bizi kurtarmaya falan değil de kullaştırmaya yönelik bilim yoluyla dünyayı birleştirmeyi başaracak olan kıtalar çapındaki o despotun müjdecisidir. Bunu vaktiyle öğrenmiştik; bir gün tekrar öğreneceğiz. Bilmek için değil, var olmak için doğmuşuzdur; kendimizi göstermek için değil, olmak için. Bilgi, güç iştahımızı tahrik ve teşvik etmiş olduğundan, kaçınılmaz bir şekilde mahva sürükleyecektir bizi. Tekvin, düşlerimizden ve sistemlerimizden daha iyi algılamıştır durumumuzu.

Kendi başımızı öğrendiğimiz, kendi varlığımızdan çıkardığımız herhangi bir bilginin kefaretini, fazladan bir dengesizlikle ödememiz gerekecektir. İçsel bir karışıklığın, sınırlı ya da yaygın bir hastalığın, varoluşumuzun kökündeki bir bulanıklığın ürünü olan bilgi, bir varlığın ekonomisini bozar. Her birimiz, kayıtsızlık ve durgunluk için yaratılmış bir evrene getirdiği en ufak halelin bedelini ödemek zorundadır; er ya da geç ona dokunduğuna pişman olacaktır. Bilgi için bu doğrudur, hırs için daha da doğrudur; zira başkalarını ayaklar altına almak, esrarı ya da sadece maddeyi ayaklar altına almaktan daha ciddi ve daha dolaysız sonuçlara yol açar. Ötekileri titreterek başlanır, ama sonunda ötekiler dehşetlerini size geçirir. Tiranların da dehşet içinde yaşaması bundandır. Müstakbel efendimizin yaşayacağı dehşet, şimdiye kadar benzerini hiç kimsenin duymadığı, tam anlamıyla yalnız olanın ölçüsünde, tüm insanlığın karşısına dikilmiş bir mutlulukla süslü olacaktır: ürküntü içinde hüküm süren bir tanrıya benzer, başsız sonsuz, kadiri mutlak bir panik içinde, bir Prometheus'un tersliğiyle bir Yehova'nın aşırı güvenini bir araya getiren uğursuz bir mutluluk; muhayyile ve düşünce için bir rezalet olacaktır bu; hem mitolojiye hem teolojiye meydan okuyacaktır.

Bir site, bir krallık ya da bir imparatorlukla yetinen canavarlardan sonra, felâketten yana, ulusların ve özgürlüklerimizin tasfiyesinden yana olan daha güçlü canavarların belirmesi tabiîdir. (İzlediklerimizin tersini yaptığımız, onları tanınmaz hale getiredurduğumuz çerçevenin, Tarih'in özünde meleksi olmadığı muhakkaktır. Tarih'e baktıkça, anık tek bir arzu duyarız: Acılığı, irfan asaletine yükseltmek.

Bütün insanlar az çok haset duyarlar: Siyaset adamları katiyetle öyledir. Kendinin yanında ya da üstünde kimseye tahammül edilememesi ölçüsünde siyaset adamı olunur ancak. Ne olursa olsun, en anlamsızı bile olsa herhangi

bir girişime atılmak, kendini canlıların en üst ayrıcalığına, fiiliyatın yasası ve dayanağı olan hasete kaptırmaktır. O sizi bıraktığı zaman, artık sadece bir haşere, bir hiç, bir gölgesinizdir. Ve de hasta. Haset sizi desteklerse, gururun çatlaklarına deva bulur, çıkarlarınızı gözetir, tutkusuzluğu alt eder, birden fazla mucize gerçekleştirir. Bunun nimetlerini hiçbir tedavi usulünün ve hiçbir ahlâkın övmemesi hiç tuhaf değil midir? Oysa takdir-i ilahiden daha yardımseverdir haset ve adımlarımıza yön vermek için önümüze geçer. Hasetten habersiz olan, onu ihmal eden ya da ondan kaytaranın vay haline! Bunu yapan, ilk günahın sonuçlarından; harekete geçme, yaratma ve yok etme ihtiyacından kaytarmış olur. Başkalarını kıskanamadığına göre, onların arasında ne arayacaktır ki? Bir enkaz yazgısı beklemektedir onu. Bu kişiyi kurtarmak için onu tiranları örnek almaya, aşırılıklarından ve verdikleri zararlardan istifade etmeye zorlamak gerekirdi. Şeylerden tekrar nasıl zevk alacağını, nasıl yaşayacağını, nasıl alçalacağını bilgelerden değil onlardan öğrenecektir. Umumun aşağılıklaşmasına, yaratıkların içine batmış olduğu o lanetli dinginliğe kendi de katılmak istiyorsa, günaha doğru çıkmalı, düşüşü yeniden yaşamalıdır! Ulaşabilecek midir buna? Hiç de kesin değildir bu, zira tiranların sadece yalnızlığını taklit etmektedir. Acıyalım ona; ne zaaflarını ayakta tutmaya ne de birisiyle rekabete girmeye tenezzül ederek kendinin berisinde ve herkesin üzerinde kalan bir zavallıya merhamet edelim.

Eğer fiiliyat hasetin ürünüyse, en uç ifadesiyle siyasî mücadelenin neden rakiplerimizin ya da düşmanlarımızın safdışı bırakılmasını temin etmeye özgü hesap ve dolaplara indirgendiği anlaşılacaktır. Doğru yere mi vurmak istiyorsunuz? Sizin kategorilerinize ve sizin önyargılarınıza uygun düşünüp, yanınızda sizinle aynı yolu katetmiş olup zorunlu olarak yerinizi almayı ya da sizi alt etmeyi düşleyenlerin tasfiyesiyle işe başlayın. Rakiplerinizin en tehlikelileri onlardır; onlarla yetinin, ötekiler bekleyebilir. İktidarı ele geçirsem ilk dikkat edeceğim şey tüm arkadaşlarımı yok etmek olurdu. Başka türlü davranmak mesleğin içine etmektir, tiranlığın itibarını düşürmektir. Bu konuda çok usta biri olan Hitler, senli benli olduğu tek kişiyi, Roehm’ü ve ilk yandaşlarının büyük bir bölümünü bertaraf ederek bilgelik örneği sergilemiştir. Stalin de kendi adına bundan aşağı kalmamıştır, Moskova Davaları bunun tanığıdır.

Bir fatih başarı elde ettikçe, ilerledikçe istediği cinayeti işleyebilir; kamuoyu onu temize çıkarır; talihi yaver gitmemeye başladığı andan

itibaren, en ufak terör ona karşı döner. Öldürdüğünüz *an*'a bağlıdır her şey: Zaferin doruğunda işlenen cinayet, esinlediği kutsal korkuyla otoriteyi sağlamlaştırır. Kendinden çekindirme ve kendini saydırma sanatı, yerine göre davranma yeteneğine tekabül eder. Bizzat beceriksiz ve talihsiz despot tipini oluşturan Mussolini, başarısızlığı barizleştiği ve itibarı soluklaştığı zaman zalimleşir: Yersiz intikamlarla geçen birkaç ay, yirmi yılın zahmetli çalışmasını geçersiz kılmıştır. Napoléon başka türlü bir basiretle davranmıştır: Enghien Dükü'nü daha geç, mesela Rusya Seferi'nden sonra öldürtmüş olsa, anılarda bir cellat olarak kalırdı; oysa bu cinayet, onunla ilgili olarak hatırlanan şeyler arasında şimdi sadece bir leke gibi görünmektedir.

Cinayet işlemeden hükmetmek belki mümkünse de, adaletsizlik yapmadan hükmetmenin hiçbir durumda mümkün olmadığı kesindir. Bununla birlikte her ikisinin de dozunu ayarlamak, yalnızca ara ara işlemek söz konusudur. Bunlardan affedilmeniz için hiddete ya da cinnete kapılmış gibi davranmayı, dalgınlıktan kan döktüğünüz izlenimini vermeyi, babacan havalara bürünerek korkunç yollara başvurmayı bilmelisinizdir. Mutlak iktidar zahmetsiz bir şey değildir: Ancak büyük caniler ya da cambazlar göz doldurur orada. Kuruntulardan morali bozulmuş bir tirandan, insanî açıdan daha hayranlık verici ve tarihî açıdan daha acınası bir şey yoktur.

"Peki ya halk?" denecek. Bu kelimeyi istihzasız kullanan düşünür ya da tarihçi, saygınlığını yitirir. "Halk"ın neye yazgılı olduğunu çok iyi biliriz: Kendisini sakatlayan ve bunaltan maksatlara razı olarak, olaylara ve hükmedenlerin fantezilerine maruz kalmak. Ne kadar "ileri" olursa olsun her siyasî tecrübe halkın aleyhine gelişir ve ona karşı yönelir: İlahi ya da şeytanî bir hüküm uyarınca köleliğin damgasını taşımaktadır. Halka acımak yararsızdır: Davası çaresizdir. Uluslar ve imparatorluklar, halkın, aleti olduğu büyük haksızlıklara yaltaklanmasıyla kurulur. Onu horgörmeyen tek bir devlet başkanı ya da fatih yoktur; ama bu horgörüyü kabullenir ve bununla geçinir. Bitkin veya kurban olmayı bıraksa, alnına yazılanlara karşı gelse, toplum dağılırdı; onunla birlikte düpedüz tarih de. Fazla iyimser olmayalım: Halkın içinde, bu kadar güzel bir ihtimali tasarlamaya izin veren hiçbir şey yoktur. Olduğu haliyle, despotluğa bir davetiyeyi temsil etmektedir. Onun badirelerine katlanır, bazen bunu temenni eder, başkaldırdığındaysa eskilerinden daha dehşet verici olan yeni despotlara koşmak için yapar bunu. Tek lüksü devrim olduğundan, gözü kapalı atılır

buna; kendine bazı yararlar sağlamak ya da bahtını düzeltmek için falan değil, kendisi de küstahça davranma hakkına kavuşsun diye. Bu avantaj onu alışıldık hayal kırıklıklarından teselli eder, ama karışıklığın sağladığı ayrıcalıklar kaldırılır kaldırılmaz kaybedilir. Onun selametini hiçbir rejim temin edemediğinden, hem her rejime razı olur hem hiçbirine razı olmaz. Tufan'dan Yargı Günü'ne kadar da tek iddia edebileceği şey, mağlup misyonunu namusuyla yerine getirmiş olmaktır.

Arkadaşlarımıza dönersek, onları ortadan kaldırmak için zikredilen dışında bir neden daha vardır: Sınırlarımızı ve kusurlarımızı, meziyetlerimiz konusunda hiçbir yanılsamaya kapılamayacak kadar iyi bilmektedirler (arkadaşlık bundan ibarettir). Üstelik, kamuoyunun dünden hazır olduğu ilahlık mertebesine terfi etmemize düşmandırlar; vasatlığımızın, *gerçek* boyutlarımızın muhafazasıyla görevlidirler; kendi hakkımızda yaratmaktan hoşlanacağımız mitosu fos çıkarır, bizi tam kendi imgemizde sabitleştirir, kendimiz hakkındaki sahte imgenin geçersizliğini ilan ederler. Bize birkaç övgü bahşettikleri zaman da buna onca ima ve incelik katarlar ki, ihtiyatlarla dolu olduğu için pohpohlamaları bir hakarete eş olur. Gizlice temenni ettikleri şey, çökmemiz, aşağılanmamız ve mahvımızdır. Başarımızı gaspa benzeterek, düşüncelerimiz ve hareketlerimizin boş olduklarını yaymak için bütün ileri görüşlülüklerini kullanarak onları incelerler; ancak yokuş aşağı inmeye başladığımızda bağışlayıcı olurlar. Tepetaklak yuvarlanmamızın seyrine öyle iştiyakla katılırlar ki, o zaman bizi resmen sever, çilelerimize acır, kendi çilelerinden kaçıp bizimkileri paylaşır ve onlarla beslenirler. Yükselmemiz sırasında bizi acımasızca incelemiş, *nesnel* olmuşlardır; şimdi, bizi olduğumuzdan başka görme zarafetini kendilerine hak görebilir ve yeni başarılar yaşamayacağımıza kanaat getirip eski başarılarımızı affedebilirler. Bize öyle bir düşkünlükleri vardır ki, zamanlarının açıkça geniş bir bölümünü bizim biçimsizliklerimiz üzerine eğilmeye ve kifayetsizliklerimizle kendilerinden geçmeye harcarlar. Sezar'ın büyük hatası, onu yakından gözleyen ve ilahî bir yaratılışta olduğunu iddia etmesini kabullenemeyen yakınlarından çekinmemesi olmuştur; onu tanrılaştırmayı reddetmişlerdir; kalabalık da buna razı olmuştur, ama kalabalık her şeye razı olur. Yakınlarını başından atmış olsa, şatafatsız bir ölüm yerine hakikî bir tanrıya yaraşan harikulade bir bunama, uzun bir tanrılaşma yaşamış olacaktı. Keskin görüşüne rağmen saflıkları

vardı; içli dışlı olduklarımızın kendi *heykelimiz*'in en beter düşmanları olduğundan habersizdi.

Güçten düşmenin cenneti olan cumhuriyette, siyaset adamı, yasalara itaat eden bir zorbacıktır; ama güçlü bir şahsiyet onlara riayet etmez, ya da daha ziyade sadece kendi çıkardığı yasalara riayet eder. Vasıflandırılamazlık konusunda uzmandır, ültimatomu kariyerinin onuru ve doruğu olarak görür. Bir veya birçok ültimatom çekecek güçte olmak, yanında diğer zevklerin kesinlikle yapmacık kaldığı bir zevktir. Dengi bulunmayan, genellikle ardından gelen saldırıdan da fazla lanetlenmeye lâyık olan bu en küstah kışkırtmaya heves edilmemesi durumunda, işlerin yönetiminde söz sahibi olma iddiasında bulunulabileceğini düşünemem bile. Bir devlet başkanı hakkında sorulması gereken soru, "Kaç ültimatomdan suçlu?"dur. Hiç mi yokmuş? Ancak dehşet dolu sayfalarda canlanan Tarih ona burun kıvırır; mizaçların soluklaştığı, en keskinlerin bile olsa olsa yumuşatılmış fesatçıları andırdıkları hoşgörü ve liberalizm sayfalarında ise canı sıkılır Tarih'in.

Ölçüsüz bir hâkimiyet düşünü hiç tasarlamamış, çağların girdabını içlerinde hiç hissetmemiş olanlara acırım. Ehrimen'in[2] benim ilkem ve tanrım olduğu, barbarlığa doyamadığım, içimde sürülerin koşuşturduğunu ve tatlı felâketlere yol açtıklarını duyduğum o dönem! Şimdi tevazuya gömülmüş olsam bile, yine de kurtarıcılara ve peygamberlere daima yeğlediğim tiranlara karşı bir zaafı muhafaza ediyorum içimde; onları yeğliyorum çünkü formüllerin ardına gizlenmiyorlar; çünkü itibarları şaibeli, susamışlıkları kendilerini tahrip ediyor. Oysa ötekiler sınırsız bir hırsın pençesine düşmüşler; maksatlarını aldatıcı buyrukların ardına gizliyorlar; vicdanları hükmü altına alarak ele geçirmek, orada yer etmek, müstahak olmalarına rağmen teklifsizlik ya da sadizmle itham edilmeden vicdanlarda kalıcı hasara yol açmak için yurttaştan yüz çeviriyorlar. Bir Buda'nın, bir İsa'nın, bir Muhammed'in iktidarı yanında, fatihlerin iktidarının ne değeri olabilir? Bir din kurmaya can atmıyorsanız eğer, zafer fikrinden vazgeçin! Her ne kadar bu sektördeki bütün yerler kapanın elinde kalmışsa da, insanlar o kadar kolay vazgeçmezler: Mezhep liderleri, ikinci dereceden din kurucularından başka nedir ki? Sırf etkili olanlar göz önünde bulundurulursa, bir Calvin ya da bir Luther, bugün hâlâ çözüme varmamış çatışmaları başlatmış olmalarıyla, bir Şarlken'i ya da II. Felipe'yi gölgede bırakırlar. Manevi Sezarcılık esas anlamıyla Sezarcılık'tan[3] daha incedir ve

altüst oluşlar açısından daha zengindir: Bir nam bırakmak istiyorsanız, onu bir imparatorluktan ziyade bir kiliseye bağlayın. Bahtınıza ya da delice heveslerinize bağlanmış çömezleriniz olur böylelikle; keyfinizce kurtaracağınız ya da kötü muamele edeceğiniz inananlar olur.

Mezhep başları hiçbir şey karşısında gerilemezler, zira bizzat vesveseleri bile taktiklerinin bir parçasıdır. Ama aşırı vakalar olan mezheplere kadar uzanmadan, sadece bir dinî tarikat kurmayı istemek, hırs düzeyi olarak, bir siteyi keyfince yönetmek ya da silah yoluyla fetihler yapmaktan evlâdır. Ruhlara sızmak; sırlarının efendisi olmak; onları kendilerinden. yegâneliklerinden bir nevi yoksun bırakmak; tecavüz edilemez olduğuna hükmedilmiş "deruni" imtiyazlarını bile ellerinden almak... Hangi tiran, hangi fatih bu kadar yükseği hedeflemiştir? Dini strateji siyasî stratejiye oranla daima daha ince ve daha şaibeli olacaktır. Vazgeçiş görünümünün ardında o kadar sinsi olan *Manevi Deneyler*'le *Hükümdarın*[4] çıplak içtenliği karşılaştırılsın; günah çıkarmanın hünerleriyle bir bakanlığın ya da bir tahtın hünerlerini birbirinden ayıran mesafe görülecektir.

Manevî önderlerdeki güç iştahı azgınlaştıkça ötekilerdeki güç iştahını frenlemeye koyulurlar; nedensiz değildir bu. İçimizden herhangi biri kendi başına bırakıldığında mekânı, hatta havayı işgal etmeye başlayacak ve kendini bunun sahibi zannedecektir. Mükemmel olmak isteyen bir toplum, deli gömleğini moda haline getirmeli ya da mecburî kılmalıdır. Zira insan ancak kötülük yapmak için yerinden kımıldar. Onun iktidar saplantısını tedavi etmekle ve özlemlerine gayri siyasî bir yön vermekle böbürlenen dinler, otoriter rejimlerle aynı noktada buluşurlar; çünkü başka yöntemlerle olmasına karşın onlar da insanı terbiye etmek, doğuştan gelen büyüklük hastalığını, tabiatını uslandırmak isterler. İtibarlarını sağlamlaştıran ve şimdiye dek eğilimlerimizin hakkından gelmelerini sağlayan da -münzevi unsuru kastediyorum-, tam olarak bizim üzerimizde etkisini yitiren şeydir. Bunun sonucu tehlikeli bir açılma olmalıydı; her anlamda yönetilmez, bütünüyle özgürleşmiş, zincirlerimizden ve bâtıl inançlarımızdan kurtulmuşuzdur; terörün bulacağı devalara hazır hale gelmişizdir. Her kim tam bir özgürlüğün özlemini çekerse, buna ulaştığında ancak çıkış noktasına, başlangıçtaki kullaşmasına döner. Evrim geçirmiş toplumların dayanıksızlığı da buradan gelir; ne ilahı ne ideali olan, tehlikeli bir biçimde fanatizmden mahrum, organik bağlardan yoksun, güvenliğin ve

boyunduruğun dogmalarına umut bağlayan -artık ellerinden gelen yegâne düş de budur-, kaprisleriyle çırpınmalarının ortasında zıvanadan çıkmış, biçimsiz kütlelerdir bunlar. Alınyazılarının sorumluluğunu daha fazla üstlenemeyen bu toplumlar, despotizmin gelişi için, kaba toplumlardan da fazla fesat kurarlar; gelsin de dumura uğramış, boş ve beyhude yere saplantılı bir güç iştahının son kırıntılarından onları kurtarsın diye.

Tiransız bir dünya, sırtlansız bir hayvanat bahçesi kadar sıkıcı olurdu. Ürküntü içinde beklediğimiz efendi de tam bir çürümüşlük meraklısı olacaktır; onun yanında hepimiz leşler gibi görüneceğiz. Gelsin de koklasın bizi, çıkardığımız kokulara bulansın! Evren üzerinde yeni bir koku dolanıp durmaktadır bile.

Siyaset eğilimine uymamak için kendini her an gözetlemek gerekir. Nasıl başarmalı bunu? Hele temel zaafı her önüne gelene iktidarı hedefleme ve hırslarıyla ortalıkta at oynatma imkânını vermek olan demokratik bir rejimde. Bunun sonucu, ortalığın hem zafere hem çöküşe elverişsiz palavracılarla, ömürsüz itişmecilerle, hakiki taşkınlığa kapılamayan ve feleğin de vurmayı reddettiği alelade çılgınlarla kaynamasıdır. Müstesna şahsiyetlerin tehdit ettiği özgürlüklerimizi mümkün kılan ve teminat altına alan da onların ciğerlerinin beş para etmezliğidir. Kendine saygısı olan bir cumhuriyet, içinden bir büyük adam çıktığında paniğe kapılmalı ve onu bağrından atmalıdır; en azından onun etrafında bir efsane yaratılmasına engel olmalıdır. Bunu yapmayı hiç mi canı çekmiyordur? O afetten gözleri kamaştığı için, kendi kurumlarına da varlık nedenlerine de artık inanmamasındandır bu. Yasalarında tökezler, düşmanını koruyan o yasalar da onu istifaya hazırlar ve iterler. Hoşgörüsünün aşırılıklarına boyun eğerek, kendini idare etmeyecek olan rakibi idare eder, kendi temellerini sarsacak ve yok edecek mitosa izin verir, celladının hoşluklarına teslim eder kendini. Kendi ilkeleri bile onu yok olmaya davet ettiği zaman, ayakta kalmaya hakkı olur mu? Özgürlüğün trajik paradoksu: İcrasını tek mümkün kılanlar, vasatlardır; onlar da süresini teminat altına alamazlar. Her şeyi onların önemsizliğine borçluyuzdur, her şeyi de bundan kaybederiz. Böylelikle daima üstlerine düşenin altında kalırlar. Karikatürlerinin aksine (her demokrat bir operet tiranıdır), bir yazgı sahibi olan, hatta *fazla* yazgı sahibi olan tiranları kayıtsız şartsız sevdiğim zamanlarda nefret ettiğim şey de bu vasatlıktı. Eğer onlara tapındıysam da, emir verme içgüdüsüne sahip oldukları için ne diyalog ne de gerekçelerle alçalmalarındandı bu:

Yaptıklarını haklı göstermeye tenezzül etmeden emrederler, yasa koyarlar; o zamanlar bütün faziletlerin ve bütün zaafların üzerinde saydığım kinizmleri bundan gelir; onları diğer ölümlülerden tecrit eden üstünlüğün, hatta asaletin işaretiydi bu. Hareket yoluyla onlara lâyık olamadığım için, söz yoluyla, safsata ve densizlik pratiğiyle buna ulaşmayı umuyordum: Onların iktidarın araçlarıyla vardıkları çekilmezliğe zihnin araçlarıyla varmayı; sözle yakıp yıkmayı; kelâmı ve beraberinde dünyayı havaya uçurmayı; ikisiyle birlikte havaya uçup yıkıntıları altında kalmayı! Bu taşkınlıklardan, ömrümü yücelten her şeyden yoksun kalmış bir haldeyim şimdi; tiritliklerinden yararlanacak kadar zihni açık, arzulardan, pişmanlıklardan, şüphelerden arınmış ve genel dengeyle kamu yararını bir tebessüme bile düzensizlik ya da başkaldırı işareti gibi bakacak kadar dert eden azıcık bunamış bir seksenlikler ekibi tarafından yönetilen, mekanik sevimlilikte bir ılımlılık harikası olan bir site düşleyecek raddedeyim. Şu andaki çaresizliğim öyle bir noktada ki, demokratlar bile bana fazla hırslı ve fazla hayalci geliyor. Tiranlığa karşı duydukları nefret saf olsaydı yine de onlara suç ortaklığı ederdim; ama ondan nefret etmeleri bile kendilerini özel hayata hapsettiği, onları hiçliklerine ittiği içindir. Ulaşabilecekleri tek azamet dizgesi başarısızlığınkidir. Tasfiye etmek yakışır onlara, bununla gönüllerini hoş ederler ve bu konuda eşsizleştiklerinde saygımıza lâyık olurlar. Genel hatlarıyla, bir devleti yıkıma götürmek için muayyen bir hazırlık, özel şartlar, hatta yetenekler gerekir. Fakat koşulların uygun düştüğü anlar da çıkabilir, o zaman iş zahmetsiz olur; iç kaynaklardan mahrum, çözülmezliğin, büyük acıların, kamuoyu oyunlarının, birbirine zıt eğilimlerin eline düşmüş olan gerilemekteki ülkeler örneği bunu kanıtlamaktadır. Eski Yunan'ın durumu bu olmuştur. Hazır başarısızlıktan bahsetmişken, onun başarısızlığı mükemmel olmuştur: Bunu neredeyse model olarak önermeye ve gelecek nesillerin buna seslenmesine engel olmaya çalışmıştır. M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren, cevheri har vurup harman savrulmuş, ilahları sallanmaya başlamış, siyasî yaşantısı Makedonya yanlılarıyla Roma yanlıları arasında kalmıştır; bunalımlarını çözmek için, özgürlüklerinin lanetine deva bulmak için yabancı hâkimiyetine başvurmuş, beş yüz yıldan fazla bir süre boyunca Roma boyunduruğunu kabullenmesi gerekmiştir. Bizzat ulaşmış olduğu incelik ve kangren derecesi buna itmiştir onu. Çoktanrıcılık bir fabller yığınına indirgendiğinde dinî dehasını, onunla beraber de siyasî dehasını kaybedecektir; çözülmez bir biçimde birbirine

bağlı iki gerçekliktir bunlar: Tanrılarını sorgulama konusu etmek, onların yönettiği siteyi de sorgulamaktır. Site, tanrılardan sonra ayakta kalamaz; tıpkı Roma'nın kendi tanrılarından sonra yaşayamaması gibi. Dinî içgüdüsüyle birlikte siyasî içgüdüsünü de kaybetmiş olduğuna kanaat getirmek için, iç savaşlar sırasındaki tepkilerine bakmak yeterlidir: Hep yanlış taraftadır. Pompeius'a karşı Sezar'la, Octavius ve Antonius'a karşı Brutus'la, Octavius'a karşı Antonius'la ittifak yapmıştır; sanki fiyaskonun sürekliliği içinde bir istikrar teminatını, tamiri imkânsızlığın konforunu ve kullanışlılığını bulacakmış gibi, düzenli bir biçimde şanssızlığın ellerine bırakmıştır kendini. Tanrılarından bezen ya da tanrıları bile bezgin olan uluslar, ne kadar uygarlaşırlarsa o kadar kolay çökme riskiyle karşı karşıya kalırlar. Yurttaş, kurumların hilafına gelişir; onlara inanmaz olduğunda artık onları savunamaz. Romalılar'ın Yunanlılarda temasa geçmeleri sonunda yontuldukları, yani güçsüzleştikleri anda, cumhuriyetin günleri sayılıydı artık. Diktatörlüğe boyun eğdiler, belki de gizlice onu davet ediyorlardı: Kolektif bir yorgunluğun suç ortaklığı olmaksızın Rubicon[5] da olmaz.

Bütün rejimlerde bulunan ölüm ilkesi, cumhuriyetlerde diktatörlüklerdekinden daha rahat algılanılabilir: Birinciler bu ilkeyi ilan eder ve sergilerler, ikincilerse onu gizler ve inkâr ederler. Ne var ki bu sonuncular, yöntemleri sayesinde, daha uzun ve bilhassa daha *üstü örtülü* bir müddet sağlarlar kendilerine: Olayı teşvik eder, olaya neden olurlar. Hâlbuki ötekiler, özgürlük bir namevcudiyet hali olduğu için; kendisi olma angaryasıyla tükenen yurttaşların artık sadece aşağılanmayı ve istifayı, esaret heveslerini tatmin etmeyi özledikleri, yozlaşabilecek bir nâmevcudiyet hali olduğu için, olaydan seve seve vazgeçerler. Bir cumhuriyetin dermansızlaşması ve acze düşmesinden daha acıklı bir şey yoktur: Ağıt ya da mezar taşı yazısı tarzında söz etmek gerekir bundan; ya da daha iyisi, *Kananların Ruhu*'nun tarzıyla: "Sulla Roma'ya özgürlük vermeyi istediğinde, Roma'da bunu alacak hal kalmamıştı; artık sadece zayıf bir fazilet düşkünlüğü kalmıştı; bu daima azaldığı için de Sezar'dan sonra, Tiberius, Caius, Claudius, Neron ve Domitianus'tan sonra, uyanmak yerine daima daha fazla köle oldu: Bütün darbeler tiranlara karşı oldu, hiçbiri tiranlığa karşı olmadı."

Tam olarak tiranlıktan zevk alınabilmesindendir bu; zira insan, kendisi olmanın bunaltısıyla yüz yüze gelmek yerine korku içinde kokuşmayı tercih

edebilir. Bu olgu genelleştiğinde, sezarlar belirir: Sefaletimizin talepleriyle ödlekliğimizin yakarışlarına cevap verdikleri zaman, onları nasıl ayıplayalım? Onlara hayran olmamıza bile lâyıktırlar: Cinayete koşarlar, durmadan onu düşünürler, dehşetini ve tiksinti vericiliğini kabullenirler; düşüncelerini ona öyle hasrederler ki daha az göz alıcı ama daha tatlı ve daha hoş formüller olan intihar ve sürgünü unutma noktasına kadar varırlar. En zoru seçmiş olduklarından, ancak belirsizlik zamanlarında çoğalır; böyle zamanlarda kaosu ayakta tutar ya da durdururlar. Onların sıçrama yapmasına uygun dönemler, bir uygarlık evresinin de sonuna denk düşer. Antik dünya için bu barizdir, çağımızın ilk yüzyıllarında ortalığı kasıp kavuran tiranlıktan daha dikkat çekici başka bir tiranlığa dosdoğru giden modem dünya için de o kadar bariz olacaktır. Bizlerin son noktası olduğumuz tarihsel süreç üzerine en basit bir kafa yorma bile, özgürlüklerimizin kurban edilme biçiminin Sezarcılık olacağını açığa çıkaracaktır. Eğer kıtalar birbirine kaynamak ve birleştirilmeliyse, bu işi ikna değil zor kullanımı halledecektir; gelecek imparatorluk da Roma İmparatorluğu gibi baltayla şekillenecektir ve dehşetlerimiz bile onu istediği için, hepimizin katılımıyla kurulacaktır.

Bana zırvaladığını söylenecek olsa, gerçekten de biraz alelacele davranmamın mümkün olduğunu söyleyerek cevap verirdim. Tarihlerin pek önemi yok. İlk Hıristiyanlar her an dünyanın sonunun gelmesini bekliyorlardı; yalnızca birkaç binyıl yanıldılar... Büsbütün başka bir beklenti dizgesinde olan ben de yanılabilirim; ama bir hayal ne tartılabilir ne de kanıtlanabilir: Benim gelecekteki tiranlık üzerine hayalim öyle kesin bir açıklıkla dayatıyor ki kendini, bunun yerindeliğini ispatlamak onur kırıcı geliyor. Hem titremenin hem aksiyomun alanına giren bir kesinlik bu. Çarpıntılı birinin taşkınlığı ve bir geometricinin kendinden eminliğiyle benimsiyorum onu. Yok, ne zırvalıyor, ne de yanılıyorum. *Hatta* Kears'i tekrarlayarak, "içimi gölge duygusunun istila ettiği"ni bile söyleyemem. Daha ziyade bir ışık sarıyor içimi, belirgin ve tahammül edilmez, bana dünyanın sonunu filan tasarlatmıyor hiç, zırvalamak olurdu bu; söz konusu olan şey bir uygarlık üslubunun ve bir oluş tarzının sonu. Kendimi doğrudan karşımda olanla, özel olarak da Avrupa'yla sınırlarsam, bunun birliğinin kimilerinin düşündüğü gibi anlaşma ve müzakere yoluyla değil, imparatorlukların oluşmasını yöneten yasalara uygun bir biçimde, şiddetle oluşacağı son bir berraklıkla görünüyor bana. Kıskançlıklarına ve taşra

saplantılarına gömülmüş bu yaşlı ulusların onlardan vazgeçmeleri ve serbestleşmeleri için, demir bir elin onları buna zorlaması gerekecektir, zira asla kendi keyifleriyle razı olmayacaklardır buna. Bir kere kullaştırıldıklarında, aşağılanma ve yenilgi içinde ruh birliği ederek, yeni efendilerinin uyanık ve alaylı gözleri önünde, kendilerini uluslarüstü bir esere vakfedebileceklerdir. Kullukları parlak olacaktır, telaş ve incelikle bezeyeceklerdir onu; bu arada da dehalarının son kırıntılarını bu işe harcayacaklardır. Köleliklerindeki parıltının bedelini pahalıya ödeyeceklerdir.

Böylelikle Avrupa zamanın önüne geçerek her zamanki gibi örnek olacak, başoyuncu ve kurban rolünde de parlayacaktır. Onun görevi ötekilerin geçecekleri badireleri tasarlamak, onlar için ve onlardan önce acı çekmek, özgün ve şahsî çırpınmalar icat etmekten muaf olsunlar diye onlara model olarak kendi çırpınmalarını sunmaktan ibaret olmuştur. Kendini onlar için harcadıkça, ıstırap çektikçe ve hareket ettikçe, onun uçurumlarının asalakları ve başkaldırılarının mirasçıları daha da iyi geçiniyorlardı. Gelecekte de yine ona doğru döneceklerdir; artık tükenip geriye sadece atıklar bırakabileceği güne kadar.

IV
KİNİN SERÜVENLERİ

UYKUSUZ gecelerimizin büyük bir bölümünü, düşmanlarımızı parçalamayı, gözlerini ve bağırsaklarını çıkarmayı, her bir organlarını ayağımızın altına alıp ezmeyi, iyilik olsun diye de onlara iskeletlerinin tasarrufunu bırakmayı düşünerek geçiririz. Bu tavizi verince sakinleşiriz ve yorgunluktan bitip tükenmiş bir halde uykuya dalarız. Onca gözü dönmüşlük ve titizlikten sonra hak edilmiş bir istirahattir bu. Kaldı ki bir gece sonra ameliyata tekrar başlayabilmek, kasap bir Herkül'ün bile cesaretini kıracak bir meşgaleye yeniden girişmek için kuvvet toplamamız gerekmektedir. Orası muhakkak ki düşman sahibi olmak bele; bir iş değildir.

Gündüzleyin fena eğilimlerimizin ortalıkta at oynatmasına izin verebilseydik, gecelerimizin programı daha az yüklü olurdu. Mutluluğa olmasa bile dengeye ulaşmak için, hemcinslerimizin epey bir kısmını tasfiye etmemiz, o çok şanslı ve çok uzak atalarımızı örnek alarak katliamı gündelik bir pratik haline getirmemiz gerekirdi. Mağara devrindeki düşük nüfus yoğunluğu onlara sürekli birbirini boğazlama imkânını pek vermediği için, o kadar da şanslı olmadıklarını ileri sürerek karşı çıkanlar olacaktır. Öyle olsun! Ama telafi yolları vardı, bizden daha kısmetliydiler: Günün istedikleri saatinde ava gidiyor, vahşi hayvanların üzerine çullanıyorlardı; vurdukları yine türdeşleriydi. Kana aşinaydılar, taşkınlıklarını zahmetsizce yatıştırabiliyorlardı. Yırtıcılığımızı denetlemeye ve frenlemeye, onun içimizde acı çekip inlemesine ses çıkarmamaya mahkûm olan; uygun zaman kollamaya, intikamlarımızı geciktirmeye ya da onlardan vazgeçmeye zorunlu kılınmış olan bizlerin aksine, kıyıcı maksatlarını gizlemeye ya da bunlardan feragat etmeye hiç ihtiyaçları yoktu.

Hiç öç almamak, bağışlama fikrine kendini zincirlemektir; ona dalmak, batmaktır; kendi içindeki nefretin örtbas edilmesi yoluyla murdarlaşmaktır. Bağışlanan düşman bize musallat olur ve ket vurur, bilhassa da artık ona lanet okumamaya *karar verdiğimiz* zaman. Üstelik ancak onun düşüşünün

seyrine katılırsak, bize alçaltıcı bir sonun gösterisini, ya da en yüce barışma fırsatı olarak cesedinin manzarasını sunarsa her şeyini affederiz. Aslında nadiren görülen bir mutluluktur bu; buna bel bağlanmasa iyi olur. Zira düşman asla yerde değildir; daima ayakta ve muzafferdir; karşımıza dikilmesi ve bizim utangaç sırıtmalarımızın karşısına şen şakrak acı alaylarını çıkarması birincil niteliğidir.

Hiçbir şey, kendi ilkel temeline, kökenlerinin çağrısına direnme zorunluluğu kadar mutsuz kılmaz kişiyi. Tebessüme indirgenmiş, kibarlığa ve ikiyüzlülüğe koşulmuş, rakibini sözden başka bir yolla yok edemeyen, ister istemez iftiraya yönelen ve o görünmez hançerle, bir tek kelime marifetiyle, harekete geçmeden öldürmek zorunda kaldığı için mutsuz olan o medenîleşmiş kişinin ıstırapları buradan kaynaklanır. Zalimliğin çeşitli yolları vardır. Konuşma, balta girmemiş ormanın yerini alarak, hemcinslerimize doğrudan zarar vermeden kurtlarını dökme imkânı sağlar hayvansılığımıza. Eğer uğursuz bir gücün kaprisi yüzünden konuşma melekemizi yitirseydik, hiç kimse emniyette olmazdı. Kanımızda yazılı olan cinayet ihtiyacını düşüncelerimize geçirmeyi başarmışızdır: Toplumun mümkün olması ve sürmesi de sadece bu cambazlıkla açıklanabilir. Doğuştan gelen yozlaşmamızı, cana kıyma yeteneklerimizi alt etmeyi başardığımız sonucunu çıkarmak mı gerekir bundan? Kelâmın kapasitesi hakkında yanılmak ve onun itibarını abartmak olurdu bu. Miras olarak devraldığımız, elimizin altındaki zalimlik, o kadar kolay bir şekilde evcilleştirilmesine izin vermez; kendimizi ona tam anlamıyla teslim etmedikçe ve onu tüketmedikçe en gizli köşemizde muhafaza ederiz, pek kurtulamayız elinden. Bildik canı, işleyeceği suçu derinlemesine düşünür, hazırlar, yerine getirir, yerine getirirken de bir süreliğine itkilerinden kurtulur. Buna karşılık, canı çekmesine rağmen zaten öldüremediği için öldürmeyen kişi; kıyımı kararsızca isteyen, bunu yücelten ama hayata geçiremeyen cani, kafasında sınırsız sayıda cinayet işler; diğer caniden çok daha fazla sabırsızlık ve acı çeker, çünkü işlemeyi beceremediği bütün hunharlıkların pişmanlığını beraberinde sürüklemektedir. Aynı şekilde, intikam almaya cesaret edemeyen kişi de ömrünü zehirler, kuruntularını ve tabiata karşı bir iş olan bağışlamayı lanetler. Kuşkusuz intikam her zaman tatlı değildir: Bir kere alındığında, kendimizi kurbandan *aşağı* hissederiz, ya da vicdan azabının incelikleri içinde zihnimiz karışır; olduğumuz şeye, duyduklarımıza, her birimizin kendi yasasına daha iyi uymasına rağmen

intikamın da bir zehiri vardır demek ki; bağışlayıcılıktan da *sağlıklıdır* aynı zamanda. İntikam tanrıçaları Erinya'ların, Jüpiter de dahil olmak üzere bütün tanrılardan önce var olduklarına inanılırdı. İntikamın Tanrısallıktan önce gelmesi! Antik mitolojinin en büyük sezgisi bu olmuştur.

İster güçsüzlük, ister fırsat noksanlığı ya da tiyatrovâri cömertlik nedeniyle düşmanlarının manevralarına tepki göstermemiş olanlar, suratlarında içe atılmış öfkelerin damgasını, hakaretin ve ayıplamanın izlerini, bağışlamış olmanın onursuzluğunu taşırlar. Atmamış oldukları şamarlar kendilerine döner ve kütle halinde suratlarına çarparak ödlekliklerini sergiler. Yolunu kaybetmiş ve saplantılıdırlar, kendi utançlarına kapanmışlardır, boğazlarına kadar ekşimişliğe batmışlardır, başkalarına ve kendilerine isyan ederler, içlerine atmaları ölçüsünde patlamaya hazırdırlar; bir ihtilaç tehdidini kendilerinden uzak tutmak için insanüstü bir çaba gösterir gibidirler. Sabırsızlıkları büyüdükçe onu gizlemeleri gerekir, bunu yapamayınca da patlarlar sonunda, ama boşuna, aptalca bir şekilde, zira gülünç duruma düşerler, tıpkı fazla safra ve sessizlik biriktirip karar anında düşmanlarının karşısında ne yapacağını şaşıran ve rezil olanlar gibi. Başarısızlıkları hınçlarını daha da artıracaktır ve ne kadar ufak olursa olsun her tecrübe, onlar için fazladan bir hınç demek olacaktır.

Ancak tabiatımızdaki en iyi şeyleri yok etmek, vücudumuzu kansızlığın disiplinine, zihnimizi de unutuşunkine tâbi kılmak kaydıyla yumuşarız, iyi oluruz. Bir gıdım hafıza bile muhafaza ettikçe, bağışlama kendi içgüdüleriyle mücadele etmeye, kendi benliğine karşı bir saldırıya dönüşür. Bizi kendimizle uyumlu kılan, devamlılığımızı sağlayan, geçmişimize bağlayan, çağrışım gücümüzü tahrik eden şey alçaklıklarımızdır; aynı şekilde, muhayyilemiz ancak başkalarının mutsuzluklarını beklerken, tiksinti taşmalarında, iğrenç işler yapmamıza değilse de onları düşlemeye iten bir ortamda işler. Tenin bir salgın edepsizliğiyle yayıldığı bir gezegende nasıl başka türlü olabilirdi? Nereye yönelinirse yönelinsin, karşısında hayrete ve isyana, *alev alev* bir sersemliğe düşülen itici heryerdeliğe, insanîye çarpılıyor. Vaktiyle, mekân daha az doluyken, insanlarla daha az kirlenmişken, kuşkusuz hayırlı bir kuvvetten ilham alan mezhepler hadımlaştırmayı salık veriyor ve uyguluyorlardı; cehennemi bir paradoksla, tam da öğretilerinin en yararlı olacağı ve her zamankinden fazla selamet getireceği anda silinip gittiler. Dünyaya çocuk getirme düşkünü, tedavülden kalkmış suratlara sahip iki ayaklılar olan bizler, birbirimiz için bütün

çekiciliğimizi yitirmişizdir ve şeklü şemailimiz ancak birkaç bin nüfusu olan yarı ıssız bir yeryüzünde eski itibarını bulabilecektir. Hemcinslerimizin çoğalması iğrençliğe dönüşmektedir; onları sevme zorunluluğu da acayipliğe... Ama yine de bütün düşüncelerimize insanînin varlığı bulaşmıştır, bu düşünceler insan *kokmaktadır* ve bundan kurtulamamaktadır. Bu rezil koku zihni soluksuz bırakırken, buram buram intişarına maruz kaldığı zararlı ve pis kokulu hayvandan başka hiçbir şeyi göz önünde bulundurmaz hale getirirken, düşüncelerimiz hangi hakikati taşıyabilir, hangi ifşaat düzeyine yükselebilir? İnsana savaş açamayacak kadar zayıf olan kişi, coşkulu anlarında, ilkinden daha köklü ikinci bir tufanın gelmesi için dua etmelidir.

Bilgi sevgiyi yıkar: Kendi sırlarımızı kavradığımız ölçüde hemcinslerimizden nefret ederiz; tam da bize benzedikleri için. Kendimiz hakkında yanılsamamız kalmadığında, başkası hakkında da yanılsama kalmaz; içebakış yoluyla ortaya çıkardığımız adlandırılamayanı, meşru bir genellemeyle ölümlülerin arta kalanlarına yayarız; özden bozuk olduklarından, tüm zaafları onlara atfetmekle yanılmıyoruzdur. Hayli tuhaf bir biçimde, bunların çoğu o zaafları saptayamazlar, kendilerinde ya da başkalarında tespit edemezler. Kötülük yapmak zahmetsiz bir iştir: Herkes bunu yapabilir; buna karşılık kötülüğü açık açık üstlenmek, kaçınılmaz gerçekliğini tanımak ise tuhaf bir marifettir. Pratik olarak, herhangi biri şeytanla rekabete girebilir; teoride işler böyle değildir. Dehşet verici şeyler yapmakla *dehşet*'i tasarlamak birbirine indirgenemez iki şeydir: Yaşanan kinizmle soyut kinizm arasında hiçbir ortak nokta yoktur. Rahatlatıcı bir felsefe benimseyenlerden, İyilik'e inanan ve onu ilah mertebesine çıkaranlardan kendimizi sakınalım; kendi üzerlerine namusla eğilip kendi derinliklerini ya da bulaşıcı kokularını araştırmış olsalar, bunu başaramazlardı: ama nadiren de olsa kendi varlıklarının en derinlerine dalma teklifsizliği ya da belasını işlemiş olanlar, insan söz konusu olduğunda neyle yetinmek gerektiğini bilirler: Artık onu sevemezler, zira artık kendilerini sevmemektedirler, bir yandan da kendilerine öncekinden fazla, sımsıkı tutunmuş kalmışlardır- cezaları da bu olacaktır...

Kendimize ve başkalarına inancımızı muhafaza edebilmemiz ve hangisi olursa olsun her fiildeki yanılsamalı özelliği, hiçliği algılamamamız için, tabiat bizi kendimizi görmez kılmıştır, dünyayı doğuran ve yöneten bir körleşmeye kul etmiştir. Kendimiz hakkında bütünlüklü bir soruşturmaya

girişsek, tiksinti yüzünden felce ve randımansız bir varoluşa mahkûm olurduk. Fiil ve kendini tanıma arasındaki bağdaşmazlık, Sokrates'in gözünden kaçmış gibidir; yoksa pedagogluk ve insanın suç ortağı vasfıyla, varsaydığı ve bizi çağırdığı tüm feragat uçurumlarıyla kâhinin sözlerini benimseme cesaretini göstermiş olur muydu?

Kendine ait bir irade olduğu ve buna bağlı kalındığı (Lucifer'e yapılan sitem budur) müddetçe, intikam bir kaidedir; çeşitliliğin, "benliğin" evrenini tanımlayan ve özdeşlik evreninde hiçbir anlamı olamayacak olan organik bir zorunluluktur. "Bir'in içinde soluk alırız" (Plotinus) sözü doğru olsaydı, bütün farklılıkların geçersizleştiği, ayırt edilmez olanın içinde ruh birliği ettiğimiz ve kendi sınırlarımızı yitirdiğimiz yerde intikamımızı kimden alırdık? Gerçekte çokluk içinde soluk alırız; hüküm sürdüğümüz yer "ben"dir ve "ben" aracılığıyla selamete ulaşılmaz. Var olmak, ihsasa, yani kendinin vurgulanmasına gönül indirmektir; yeryüzündeki gidip gelmemizin kaynağı, görüntü oyununun ilkesi olan bilgisizlik (doğrudan sonucu olan intikamla birlikte) bundan gelir. Kendi benliğimizden kopmaya uğraştıkça ona gömülürüz. İstediğimiz kadar onu parçalayıp dağıtmaya uğraşalım, tam da bunu başardığımızı zannettiğimiz anda bir de bakarız ki her zamankinden daha emin bir biçimde ortaya çıkmış; onu yok etmek için ortaya sürdüğümüz her şey, kuvvetini ve sağlamlığını artırmıştır sadece; öylesine hayat dolu ve kötü niyetlidir ki, ıstırap içinde, tatmin içinde olduğundan da iyi genleşir. Benlikte bu böyledir, fiillerde haydi haydi böyledir. Onlardan kurtulduğumuzu zannettiğimiz zaman, hiç olmadığı kadar bağlanmışızdır: Birer sahte gerçeklik durumuna düştüklerinde bile bizden üstün durumdadırlar ve kullaştırırlar bizi. Girişimin ikna yoluyla ya da istemeye istemeye başlatılması önemli değildir, sonunda daima benimseriz onu; kölesi oluruz ya da aldanırız. Çokluğa, görünümlere, "ben"e bağlanmadan hiç kimse kımıldamaz. Harekete geçmek, mutlağa karşı kusur işlemektir.

Lafı dolandırmadan söyleyelim ki fiilin hükümranlığa meziyetlerimizden daha büyük bir varoluş kontenjanını elinde tutan zaaflarımızdan gelir. Hayat davasını, bilhassa da tarih davasını benimsersek, zaaflarımız en üst derecede yararlı görünürler: Şeylere tutunmamız ve şu fâni dünyada sevimli bir görüntü vermemiz zaafların sayesinde değil midir? Durumumuzdan ayrılmazdırlar, bir tek hayaletler onlardan mahrumdur. Onları boykot etmeyi istemek, kendine karşı fesat düzenlemektir; dövüşün tam ortasında

silah bırakmaktır; insanoğlu gözünde itibarını yitirmek ya da hepten münhal kalmaktır. Cimri, kendine gıpta edilmesine lâyıktır; parası için değil tamamen gerçek hazinesi olan cimriliği için. Hiçbir şeyi hafife almayan zaaf, bireyi gerçekliğin bir bölümüne sabitleyerek, oraya dikerek meşgul eder, derinleştirir onu; ona bir haklılık verir, bulanıklıktan uzaklaştırır. Aşırı düşkünlüklerin, ahlâk gevşekliklerinin ve saçmalamaların pratik değerini kanıtlamaya gerek yoktur artık. İsteklerin çatıştığı, öne geçme iştahının kasıp kavurduğu o dünyaya, doğrudanlığa bağlanıp kaldığımız ölçüde, ufak bir zaaf büyük bir faziletten daha etkili çıkar. Varlıkların *siyasî* boyutu (siyasi sözüyle biyolojik olanın taçlandırılmasını kastediyorum) fiiliyatın hükümdarlığını, dinamik iğrençliğin hükümdarlığını korur. Kendimizi tanımak, hareketlerimizin kirli nedenlerini, cevherimizde kayıtlı olan ithaf edilmezliği, randımanımızın bağlı olduğu açık ya da gizli sefillikler tutarını tespit etmektir. Tabiatımızın alçak bölgelerinden gelen her şey kuvvetle donanmıştır, alttan gelen her şey dürter bizi: Kıskançlık ve açgözlülüğe dayanılarak, daima asalet ve göztokluğundan daha çok üretimde bulunulur ve didinilir. Sadece kusurlarını geliştirmeyen ya da bunları ortaya dökmeyenler kısırlıkla karşı karşıyadırlar. Gerçekliğin bizi çağıran kesimi hangisi olursa olsun, orada göz doldurmak için karakterimizdeki doymaz tarafı geliştirmek; fanatizm, hoşgörüsüzlük ve kovuşturma eğilimlerimizi şımartmak düşmektedir bize. Verimlilikten daha şaibeli bir şey yoktur. Eğer saflığı arıyorsanız, herhangi bir iç şeffaflık iddiasındaysanız, hiç gecikmeden yeteneklerinizden feragat edin, fiiller döngüsünden çıkın, insani olanın dışına yerleşin, dindar bir deyişle söyleyecek olursak “kul sohbetleri”nden vazgeçin...

Büyük yetenekler, büyük kusurları dışlamak biryana, aksine onları çağırır ve kuvvetlendirirler. Azizler kendilerini şu ya da bu kötü işle suçladıklarında, sözlerine inanmak gerekir. Başkasının acılarına gösterdikleri ilgi bile onların aleyhinde tanıklık eder. Merhametleri, genel olarak merhamet, iyiliğin *zaafı* değil de nedir? İşgörürlüğünü, içerdiği kötü ilkeden alır; başkalarının yaşadığı badirelerde ağzı kulaklarına varır, keyiflenir, bunun zehrinin tadını çıkarır, gördüğü ya da sezdiği tüm dertlerin üzerine atlar, cehennemi vaat edilmiş bir toprak gibi düşler, bunu talep eder, bunsuz yapmayı pek başaramaz ve tek başına yıkıcı değilse de yıkıcı olan her şeyden istifade eder. İyiliğin en uç sapmasıyken, sonunda onun yadsınması haline gelir; azizlerde bizden daha da çok görülür bu. Bu

kanaate varmak için azizlerin yaşamlarına bakalım ve günahlarımızın üzerine nasıl bir yırtıcılıkla üşüştüklerini, başdöndürücü düşüş ya da bitmek bilmeyen vicdan azabı özlemlerini, dönekliklerimizin vasatlığı karşısında kudurmalarını ve kefaretimizi elde etmek için daha çok ıstırap çekmek zorunda kalmamalarına hayıflanmalarını seyredelim.

Ne kadar yükseğe çıkarsa çıksın, kişi tabiatının, kökendeki düşkünlüğünün mahkûmu olarak kalır. Büyük maksatlar taşıyan ya da sadece yetenekli olan insanlar, herhangi bir korkunç cinayeti tasarlıyormuş izlenimi veren harikulade ve gudubet canavarlardır; aslında, eserlerini hazırlamakladırlar... buna sinsice çalışırlar, şerirler gibi: Kendileriyle aynı yolu izleyen herkesi devirmek zorunda değil midirler? Üretime, ancak varlıkları ya da Varlık'ı, hasımları ya da Hasım'ı ezmek için geçilir. Her düzeyde, zihinler savaşa girişir, iddia içinde gönüllerini hoş eder ve gırtlaklarına kadar buna gömülürler: Bizzat azizler de birbirini kıskanır ve dışlarlar; ayrıca tanrılar da... Tüm Olimposlar'ın salgın hastalığı olan o sürekli kapışmalar bunun kanıtıdır. Her kim bizimle aynı alana ya da aynı meseleye yanaşırsa, özgünlüğümüze, ayncalıklarımıza, varoluşumuzun bütünlüğüne bir saldırıda bulunur; hayallerimizi ve şanslarımızı elimizden alır. Onu devirme, yerle bir etme ya da en azından horlama zorunluluğu, bir misyon, hatta alınyazısı biçimine bürünür adeta. Sadece imtina eden, kendini hiçbir biçimde göstermeyen kişi hoşumuza gider; ama onun da hiçbir şekilde model mertebesine varmaması gerekmektedir: Kabul gören bilge haseti tahrik eder ve meşru kılar. Bir miskin bile, miskinliğiyle dikkati çekerse, bunda parlarsa, hiç sevilmeme riskiyle karşı karşıya olur: Kendi üzerine fazla dikkat çekmektedir... İdeal olan, iyi ayarlanmış bir silinmedir. Bunu hiç kimse başaramaz.

Ancak ötekilerin, kendileri de zaferi hedefleyenlerin aleyhine zafer kazanılır ve şöhret bile ancak sayısız adaletsizlik pahasına elde edilir. Anonimlikten çıkan, ya da sadece bunun için yırtınan kişi, yaşamından tüm vesveseleri tasfiye ettiğini, bir vicdanı olmuşsa bile onu da alt ettiğini kanıtlamaktadır. Adından feragat etmek kendini faaliyetsizliğe mahkûm etmektir; adına bağlanmaksa düşükleşmektir. Dua etmek mi, yoksa dualar yazmak mı lâzımdır? Varolmak mı, kendini ifade etmek mi? Kesin olan şey, tabiatımıza mündemiç olan yayılma ilkesinin başkalarının meziyetlerini kendi meziyetlerimizin ayaklar altına alınması gibi, daimî bir kışkırtma gibi gösterdiğidir. Zafer bizim için yasak ya da ulaşılmaz olursa, bunun suçunu

ona ulaşanlara atarız; çünkü onların ancak bizim elimizdekini alarak buna ulaşabildiklerini düşünürüz: O bizim hakkımızdır, bize aittir ve bu gaspçıların dalavereleri olmasa bizim olacaktır. “Mülkiyetten de fazla, asıl zafer hırsızlıktır,” -çabuk öfkelenen kişinin ve bir noktaya kadar hepimizin nakaratı. Tanınmamış ya da anlaşılmamış biri olmaktan nadiren haz alınır; bununla birlikte, iyi düşünüldüğünde, beyhudeliği ve itibarı alt etmiş olmanın gururuyla eşdeğer değil midir bu? Alışılmadık bir ün ve *seyircisiz* bir şöhret arzusuyla eşdeğer değil midir? Zafer iştahının doruk noktası, en üst biçimi de budur.

Kelime fazla kuvvetli değil: Düpedüz duyularımızda kök salan ve fizyolojik bir gerekliliğe, derinliklerimizin bir feryadına cevap veren bir *iştah* söz konusudur. Bundan yüz çevirmek ve onu alt etmek için, önemsizliğimiz hakkında tefekküre dalmamız gerekirdi; bunu keskin bir biçimde hissetmemiz, ama tadını çıkarmamamız gerekirdi; zira hiçbir şey olunmadığına kesin bir biçimde inanmak, eğer kendinizi bundan sakınmazsanız, gönül eğlendirmeye ve kibire yöneltir: Hiçliğinize şehvetle sarılmazsanız, onu idrak etmezsiniz, uzun zaman oyalanmazsınız orada... Mutluluğun kırılganlığını herkese duyurmak için yırtınmada da bir mutluluk vardır; aynen, zaferi horgörmek gerektiğini vazederken bunun arzusundan gayet iyi haberdar olmak, boşunalığını ilan ederken onun kurbanı olmak gibi. Elbette ki nefret edilecek bir arzudur bu; ama teşekkülümüzden ayrılmazdır; onun kökünü kazımak için, hem teni hem ruhu taşlaşmaya hasretmek, meraksızlık bahsinde mineralle yarışa girmek, sonra da başkalarını unutmak gerekirdi; zira ötekilerin ışık saçan ve tatmin olmuş mevcudiyetlerinin basit olgusu bile, bize onları süpürüp atmayı ve kendi karanlığımızdan çıkarak parıltılarını söndürtmeyi emreden kötü cinimizi uyandırır.

Bizimle aynı devirde yaşamayı “seçmiş olan”, yanımızda koşuşan, ayağımıza dolaşan ya da bizi geride bırakan herkese kızgınızdır. Daha açık sözcüklerle: Her bir çağdaşımız çekilmezdir. Bir ölünün üstünlüğüne boyun eğeriz; bizzat varoluşu bizini için bir sitem ve bir kınama, tevazuun başdönmelerine bir davet oluşturan bir canlınınkineyse asla. Onca hemcinsimizin bizi aştığını, o tahammül edilmez bariz gerçekliği, içgüdüsel ya da umutsuz bir hileyle bütün yetenekleri kendimize mal ederek ve eşsiz olma avantajını sadece kendimize tanıyarak es geçeriz. Bize denk olanların ya da örnek aldıklarımızın yanında soluksuz kalırız: Mezarlarını görmek ne

tesellidir! Bizzat çömez de ancak hocanın ölümünde soluk alır ve serbestlik kazanır. Var olduğumuz müddetçe hepimiz, yetenekleri, çalışmaları ya da marifetleriyle bizi gölgede bırakanların yıkımını dileriz ve hasetten titreyerek son anlarını gözleriz. Filanca, alanımızda bizden yukarı mı çıktı; ondan kurtulmayı dilememiz için yeterli nedendir bu: İçimizde uyandırdığı hayranlığı, ona hasrettiğimiz gizli ve ıstırap verici tapınmayı nasıl bağışlamalı? Acı çekmeden ve terslik yapmadan ona saygı gösterebilmemiz için, azabımızın bitmesi için silinmeli, uzaklaşmalı, kısacası gebermelidir!

Birazcık kafasını kullansa, ona olan büyük düşkünlüğümüzden bize minnet duymak yerine, diş bilerdi bize; sahtekârlıkla suçlardı bizi, tiksinti ya da acımayla dışlardı. Kendisiyle fazla dolmuş, hayranlık azabını da içimizde kışkırttığı çelişkili hareketleri de hiç tecrübe etmemiş olduğu için, onu yücelterek kendimizi alçaltmaya razı olduğumuzdan ve bu alçalmanın bedelini ödemesinin gerekeceğinden hiç kuşkulanmamaktadır: Bunu haberi olmadan yaptığını kabul etsek bile, onun tekilliğimiz ve değerimiz hakkındaki tatlı yanılsamamıza vurduğu darbeyi unutabilir miyiz hiç? Kendini fazla uzun zaman boyunca hayran olunmaya bırakma ihtiyatsızlığını ya da suiistimalini işlemiş olduğundan, şimdi de bunun sonuçlarına katlanması gerekmektedir: Hakikî bir tanrı olmuşken, bezginliğimizden gelen bir kararla birden sahteleşir, haksız yere ömrümüzü işgal etmesinin verdiği pişmanlığa indirgenir. Belki de sadece bir gün rövanşımızı almak ümidiyle yüceltmişizdir onu. Secde etmekten hoşlanıyorsak da, önünde yerle yeksan olduklarımızı inkâr etmekten daha çok hoşlanırız. Bütün kuyu kazma uğraşıları coşturur, enerji verir; aşağılık duyguların aciliyeti, pratik şaşmazlığı da buradan gelir. Tabansızın tekini bir pehlivana, bir soysuzu kaplana dönüştüren haset, sinirleri kamçılar, kanı alevlendirir; vücuda, gevşemesine engel olan bir titreme iletir; en sıradan çehreye yoğun bir ateşlilik ifadesi verir, Haset olmasa olaylar olmazdı, hatta *dünya* olmazdı; insanı mümkün kılan da o olmuştur; esinleyicisi ve modeli olan gözden düşmüş melek gibi onun da rıza gösteremediği cennetin anonim zaferine karşı o başkaldırıyla, *düşüş* yoluyla azamete giriş yapmasını, kendine bir nam edinmesini sağlayan haset olmuştur yine. Soluk alan, kımıldayan her şey, ilk kirlenmenin tanığıdır. Zaman'ın sahibi olan ve sadece görünür yüzü olduğu için Tanrı'dan zor ayırt edilen Şeytan'ın kaynaşmasına hepten ortak olmuş bizler, kuşkusuz acınası ama kuvvetlendirici bir kavga içinde bizi birbirimize karşı tahrik ederek canlı

görevimizi yerine getirten o başkaldırı cininin pençesine düşmüşüzdür: Soylu hareketlerimizi gemleyerek yıkıcı rolümüzün bilincine vardığımız her sefer, uyuşukluktan çıkar, canlanırız.

Hayranlıksa tam aksine, cevherimizi aşındıra aşındıra bizi bunalıma sokar ve sonunda moralimizi bozar; o zaman da hayran olduğumuz kişiye karşı döneriz, bizi kendi düzeyine yükselme angaryasına çarptırmış olmaktan suçludur. Dolayısıyla, ona doğru atılımlarımızı geri çekilmelerin izlemesine, ya da kapıldığımız coşkuları zaman zaman gözden geçirme yoluna gitmemize şaşılmamalıdır. Korunma içgüdümüz bizi kendimize çekidüzen vermeye, kendimize karşı görevimize çağırmaktadır; kendimize gelmeye, kendimize hâkim olmaya zorunlu kılmaktadır. Durmadan falancaya ya da filancaya değer vermemiz ya da onları yüceltmemiz, onların meziyetleri sebebiyle değil, kendimizi ancak onların hilafına yükseltebilmemizdendir. Hayran olma kapasitemiz, kurumasa dahi, ilahlarımızı inkâr etmenin cazibesine ve hiddetine kapılarak onların arasında iğrenilecekleri ve tek tek kırılacakları seçmeye yöneldiğimiz bir bunalım geçirir. Bizzat horgörülmeye lâyık olan bu putkırıcı hırçınlık, yine de melekelerimizi seferber eden yegâne etkendir.

İlhamın kaba yani etkin nedeni olan hınç, onsuz yapamayan sanatta da baskın çıkar - kaldı ki felsefe de onsuz yapamaz: Düşünmek, hünerli bir biçimde intikam almaktır; alçaklığını kamufle edebilmek ve kötü içgüdülerini perdeleyebilmektir. Dışladıkları ve reddettiklerine bakılarak hüküm verilirse, bir sistem, ustaca yürütülmüş bir hesaplaşmayı çağrıştırır. Acımasız oldukları için, filozoflar “keskin”dirler; şairler gibi, söyleyecek bir şeyi olan herkes gibi. Yumuşak ve ılımlı olanların iz bırakmamaları, derinlik ya da basiret noksanlığından değil, saldırganlık noksanlığındandır; oysa saldırganlık, el değmemiş bir hayatdoluluğu hiç gerektirmez. Dünyayla tutuştuğu kavgada, filozof çoğu zaman bir sıska, bir raşitiktir; biyolojik düşüklüğünü hissettiği ve bunun acısını çektiği ölçüde sertleşir. Hayat tarafından dışlandıkça ona hâkim olmayı ve boyun eğdirmeyi deneyecek, ama bunu başaramayacaktır. Mutluluğun peşinden gidecek kadar nasipli olmadığı, ama mutluluğu bulamayacak ya da ona katlanamayacak kadar da kibirli olduğu; hem gerçek hem gerçekdışı, hem amansız hem güçsüz olduğu için, bir yırtıcı kediyle bir hayaletin karışımını, metafor yoluyla yaşayan kudurganın tekini getirecektir akla.

Hep uyanık kalan sıkı bir kin, bir bireyin çatısını tek başına oluşturabilir: Karakter zayıflığı, gedik veren bir hafızadan ileri gelir çoğu zaman. Küfürü unutmamak başarının sırlarından biridir, kuvvetli kanaatleri olan insanların istisnasız hepsinin elde bulundurduğu bir sanattır; zira her kanaat, aslen nefretten ve yalnızca ikincil olarak sevgiden yapılmıştır. Buna karşılık, sevmeyi de nefret etmeyi de hiçbir şekilde beceremeyen, kendi iç çekişmeleri de dahil olmak üzere hiçbir konuda tercihte bulunamayan kişinin hissesine hayret etmek düşer. Kendini göstermek, tutkusuzluğunu sarsmak, bir rol oynamak isterse kendine düşmanlar icat etmeli ve onlara yapışmalıdır; kendi içinde uyuklayan zalimliği ya da temkinsizce horgörmüş olduğu hakaretlerin anısını uyandırmalıdır! İleri doğru en ufak bir adım atmak için asgarî bir alçalma gerekmektedir; sadece geçinip gitmek için bile bu gereklidir. “Varlıkta sebat etmek” istiyorsa, kimse alçakça davranma kaynaklarını elden çıkarmasın. Kin muhafaza eder; hele ona nasıl bakılacağı ve itina gösterileceği de biliniyorsa, gevşeme ve yavanlaşmadan kaçınılır. Hatta şeylere karşı kin tasarlamayı bilmek gerekirdi; Gerçeğe açılmak ve onun düzeyine alçalarak kazançlı çıkmak için şeylerle yeniden temas kurmaktan daha iyi bir strateji var mıdır? Her tür yaşam yükünden arınmış saf duygu diye bir şey yoktur; bu bir imkânsızlıktır, bir kurgudur. Böyle bir şey olmasa bile dinde aranmıştır; bol bol bulunduğu zannedilen o alanda... İblise kurban vermeden varolmaya kalkışılamaz, hele dua etmeye hiç kalkışılamaz. Çoğu zaman hayattan öç almak için, onu cezalandırmak, ondan vazgeçebileceğimizi, daha iyisini bulduğumuzu ona göstermek için Tanrı’ya bağlanırız; insanlara duyduğumuz nefret yüzünden misillemede bulunmak için, başka yerlerde kabul gördüğümüzden onların meclisinin bize elzem olmadığını ve O’nun önünde sürünmemizin de onların önünde sürünmek zorunda kalmamak için olduğunu anlatma arzusuyla Tanrı’ya daha çok bağlanırız. Bu soysuz, bulanık ve sinsi unsur olmasa, ateşimizde enerji noksanlığı olurdu, belki de biçim bile alamazdı.

Saf duyguların gerçekdışılığını bize ifşa etmek hastalara düşmüş görünmektedir; sanki badirelerinin anlamı ve görevleri olmuştur bu. Bundan daha tabiî bir şey yoktur, çünkü soyumuzun kusurları onlarda yoğunlaşmakta ve azmaktadır. Türler boyunca gezip dolaştıktan ve kendi damgasını vurmak için az çok başarıyla didindikten sonra. Hastalık, koşuşturmasından bezip muhtemelen dinlenmeyi özlemiş, karşısında

huzurla üstünlüğünü teyit edebileceği, kaprislerine ve despotluğuna hiç ayak diremeyen, hakikaten güvenebileceği birini aramıştır. El yordamıyla araştırmış, sağı solu yoklamış, bir sürü başarısızlığa maruz kalmıştır. Sonunda insanla karşılaşmıştır; belki de insanı yapan hastalıktır. Böylelikle hepimiz hastayızdır; kimimiz potansiyel olarak öyleyizdir, afiyeti yerinde olanlar kitlesidir bu, saldırgan olmayan, tepkisiz bir insanlık türüdür; kinik ve tutkulu bir azınlık olan gerçek anlamıyla hastaların ise belirgin karakterleri vardır. Görünürde yakın, aslında uzlaşmaz olan iki kategori: Muhtemel acıyla yaşanan acı arasında kaydadeğer bir mesafe vardır.

Kendimizle, mizacımızın kırılganlığıyla didişmek yerine, durumumuzdan, en ufak keyifsizlikten, hatta bir başağrısından başkalarını sorumlu tutarız; sıhhatlerinin bedelini ödemek zorunda olmamızdan, onların hareket edebilmeleri ve gönüllerince tepinip durmaları için yatağa çivilenmiş olmamızdan onları suçlu tutarız. Derdimizin ya da rahatsızlığımızın yayıldığını, çevreyi ve mümkünse tüm insanlığı sardığını görmek ne zevk olurdu! Beklentimizde hayal kırıklığına uğrayınca, uzak yakın herkese kızarız, onlara karşı caniyane duygular besleriz, bizden de fazla tehdit altında kalmalarını ve tüm canlılar için can çekişme vaktinin, güzel bir toplu yokoluş vaktinin gelmesini temenni ederiz. Yalnızca büyük acılar, *unutulmaz* acılar dünyadan koparırlar; ahlaken en beteri olan diğerleri, vasat acılar dünyaya kul ederler, çünkü ruhun alt kademelerini harekete geçirirler. Hastalardan çekinilmelidir, “karakterleri” vardır, kinlerini geliştirmeyi ve bilemeyi bilirler. Bir gün içlerinden biri, artık afiyeti yerinde olan hiç kimsenin elini sıkmamaya karar vermiştir. Ama kısa sürede, sağlıklı olmasından kuşkulandıklarının çoğunun aslında sağlıkla alâkaları olmadığını keşfetmiştir. O zaman, aceleci kuşkularla düşman edinmek niye? Diğerlerinden daha makul olduğu besbellidir; mensubu olduğu, kendi yasasını dayatmak için her şeyi altüst etmek istediğinden tecrit edilmesi gereken, tatminsiz, doymamış ve peygambervâri çeteye garip gelen kuruntuları vardır. İşleri daha ziyade normallere emanet edelim, sadece onlar şeyleri oldukları halde bırakırlar: Hem geçmişe hem geleceğe ilgisiz olduklarından şimdiyle yetinirler ve pişmanlık da umut da duymadan oraya yerleşirler. Ama sıhhat pes etmeye başlar başlamaz, artık sadece cennet ve cehennem, eninde sonunda *reform* rüyaları görülür: Tamiri imkânsızı ıslah etmek, tahammül edilemeyen toplumu iyileştirmek ya da yıkmak istenmektedir; çünkü artık kendi kendine tahammül

edilememektedir. Acı çeken bir insan halk için bir tehlikedir, enerjisinin kaynağı olan derdini çoğu zaman gizlemesi gerektiği ölçüde amansızlaşan bir dengesizdir. Herhangi bir sakatlık olmadan şu dünyada ne değer kazanılabilir, ne bir rol oynanabilir; fizyolojik sefaletin veya içsel bir yıkımın işareti olmayan hiçbir dinamizm de yoktur. Denge bir kez yaşandığında hiçbir şey için tutku duyulmaz, yaşama bile bağlanılmaz, çünkü yaşam biz *oluruz;* denge bozulursa, şeylere uymak yerine artık sadece onları altüst etmek ya da şekillendirmek düşünülür. Kibir, bilincin geriliminden ve dumura uğramasından, safdilce var olma imkânsızlığından gelir. Oysa asla safdil olmayan hastalar, ellerindeki veriyi kafalarında yarattıkları yanlış fikirle ikame ederler; algılamaları, halta refleksleri o kadar buyurgan bir saplantı sisteminin parçası olur ki, kendi dertlerini paylaşmama cüretini gösterenleri cezalandırmak için, dertlerini zorunlu kılmaya uğraşan kalleş ve hırçın, yasa koyucular haline gelerek saplantılarını yasalaştırmaktan ve başkalarına dayatmaktan kendilerini alamazlar. Afiyeti yerinde olanların daha uyumlu görünmeleri, hırçınlık yapmak için hiçbir nedenlerinin olmamasından, aşağılanmanın kişiyi infilaka iten meziyetlerinden habersiz olmalarındandır. Hırçınlığı bir kez hisseden asla unutmayacaktır, boğucu sıkıntılarını sürdürebilecek bir esere onu iletinceye dek didinip duracaktır. Yaratmak, acılarını devretmektir; ötekilerin de acılara gömülmesini ve bunu üstlenmesini, bundan etkilenmesini ve onları tekrar yaşamasını istemektir. Bir şiir için bu doğrudur, belki kozmos için de doğrudur. Ateşli, kaçık, ihtilaçların eline düşmüş, sara sarhoşu bir tanrı varsayımı olmaksızın, kökendeki bir salyanın izlerini her yerinde taşıyan şu evren açıklanamaz. Ve bu tanrının özü hakkında, ancak kaosla mücadele ettiği anlarda hissetmiş olması gereken titreme bizi de sardığında bir fikrimiz olur. İçimizde biçime ve sağduyuya karşı olan her şeyle, kafa karışıklıklarımız ve sayıklamamızla düşünürüz O'nu; bizim O'nda O'nun bizde dağıldığı yakarışlarla kavuşuruz O'na; zira içimizde bir şeyin kırıldığı her sefer yakındır bize ve biz de kaosla kendimizce boy ölçüşürüz. Üstünkörü bir ilahiyat mı? Şu baştan savma Yaratılış'ı seyreyleyince, bunun Yaratıcı'sını suçlamamak elde midir? Özellikle de onu becerikli ya da en azından usta zannetmek mümkün müdür? Herhangi bir başka tanrı daha fazla istidat ya da denge gösterirdi: Nereye bakılsa hatalar ve israf! Suçunu bağışlamak imkânsızdır, ama O'nu anlamamak da imkânsızdır. İçimizdeki parçalı, bitmemiş ve bodur olan her

şeyle de O’nu anlarız. Girişiminde eğretiliğin izleri vardır, oysa bu girişimi iyi bir şekilde sonuçlandırmak için zaman noksanlığı da çekmemiştir. Talihsizliğimize bakın ki, izah edilemez bir biçimde aceleci davranmıştır. Meşru bir nankörlükle ve keyifsizliğimizi O’na hissettirmek için, inşa ettiğini eskitmeye -Yaratılış aleyhtarlığı uzmanları olarak-, daha başlangıcında başarısızlığa mahkûm olan bir eseri daha da bozmaya girişiriz. Ona hiç dokunmamak, olduğu halde bırakmak, yetersizliklerinin intikamını Yaratılış’tan çıkarmamak kuşkusuz daha bilgece ve daha zarif olurdu; ama bize kusurlarını da geçirmiş olduğundan, idare edemeyiz O’nu. Tanrı’yı eninde sonunda insanlara tercih etmemiz, hırçınlıklarımızdan kurtarmaz O’nu. Belki de O’nu, sadece başkaldırılarımızı haklı çıkarmak ve diriltmek, onlara kendilerine lâyık bir konu vermek; ayartmalara ve bizi cesaretsizliğe iten gerekçelere karşı, kutsallığa hakaret etmenin diriltici suiistimali sayesinde başkaldırılarımızın soluksuz kalıp tükenmelerini ve aşağılık bir hale gelmelerini engellemek için tasarlamışızdır. Tanrı’yla işimiz hiç bitmez.

O’na eşit muamelesi, düşman muamelesi yapmak, güçlendiren, teşvik eden bir basiretsizliktir; O’ndan artık rahatsız olmayanlar da acınacak durumdadırlar. Oysa tüm sefilliklerimizin sorumluluğunu O’nun sırtına yüklemek, O’nu bunaltmak ve hakaret etmek, O’nu hiçbir anda, dualarımızda bile esirgememek ne şanstır!

Tekeli bizde olmayan kine O da kapılır (bir sürü kutsal kitabın da tanıklık ettiği gibi); zira yalnızlık, mutlak bile olsa, kinden masun kılmaz. Bir tanrının bile yalnız yapamaması kısaca şu anlama gelir: Dünyayı yaratalım da saldıracak biri olsun; belagatimizi ve angaryalarımızı üzerine yıkacak biri olsun. Dünya buharlaştığı zaman da, ister insan olunsun ister tanrı, o ince intikam biçimi kalır: Kendinden intikam almak; hâlâ yaşamla anlaşıldığını, tam da kendimizi çarptırdığımız işkenceler yüzünden yaşamın benimsendiğini kanıtladığı için hiç yıkıcı olmayan, yoğun meşguliyet. Zafer türküsü alışkanlıklarımızdan biri değildir. Farklı bir biçimde de olsa, aynı derecede murdar olan tanrısal ilkeyle şeytani ilke zahmetsizce kavranır; meleklerse aksine elimizden kaçarlar. Onları kafamızda pek canlandıramamamız da, muhayyilemizi yoldan çıkarmaları da, Tanrı’nın, şeytanın ve hepimizin tersine, serpilmek ve yaygınlaşmak için kinin dürtmesine yalnız onların -yok edici olmadıkları zaman!- ihtiyaç duymamalarındandır. Ve de -eklemek gerekir mi ki?- biz işgüzar

hayvanların onsuz yapamadığı pohpohlamanın dürtmesine... İş görmek için insanoğlunun fikrine bağlıyızdır; onun saygısını dileriz, yalvar yakar isteriz; bizim hakkımızda açık seçik olmayan ya da hatta hakkaniyetli hüküm ifade edenlerin izini süreriz; elimizden gelse onları, yeteneklerimiz ya da marifetlerimiz hakkında abartılı, gülünç ve ölçüsüz hükümlere varmaya zorlardık. Ölçülü övgü bir adaletsizlik, nesnellik bir meydan okuma, ihtiyat bir hakaret anlamına geldiğine göre, evren ayağımıza kapanmak için ne beklemektedir? Başkalarının bakışında aradığımız, dilendiğimiz şey boyun eğme ifadesidir; hareketlerimize ve zırvalarımıza yönelik bariz bir hayranlıktır; art niyetsiz bir diriliğin itirafıdır; hiçliğimiz önünde vecde kapılmaktır. Çıkar düşkünü bir ahlâkçı, içinde asalak bulunan bir psikolog olan dalkavuk zayıflığımızı bilir ve bunu utanmazca sömürür. Öyle düşüğüzdür ki önceden tasarlanmış ve sahte hayranlık taşmalarını, aşırılıkları olduğu gibi, yüzümüz kızarmadan kabul ederiz; zira yalanın yakınlık gösterilerini sessizliğin suçlamalarına tercih ederiz. Fizyolojimize, bağrımıza karışmış olan dalkavukluk salgı bezlerimizi etkiler, salgılarımızla bir olur ve onları teşvik eder, ayrıca da en aşağılık ve en doğal duygularımızı hedef alır; içimizde, sersemlemiş bir halde bakakaldığımız, hayra alâmet olmayan bir huzura yol açar; varlığımızın bizzat temelini sarstığı için en az diğeri kadar belirgin olan ayıplamanın etkilerini de yine aynı sersemlikle seyrederiz. Zarara uğramaksızın hiç kimse buna saldıramadığından, ya gecikmeksizin vurarak, ya da olgunlaşmış bir misillemeye eşdeğer hıncı besleyerek karşılık veririz. Hiç tepki göstermemek için bir başkalaşım, sadece tedbirlerimizin değil bizzat uzuvlarımızın da toptan bir biçimde değişmesi gerekirdi. Ancak böyle bir şey hemen gerçekleşmeyeceği için, dalkavukluğun manevraları ve kinin hükümranlığı önünde seve seve eğiliriz.

İntikam ihtiyacını bastırmak, zamanı tatil etmeyi istemektir; olayların vuku bulabilme ihtimalini ortadan kaldırmaktır; kötülüğü, onunla birlikte de fiili kovmaktır. Ama benlikle aynı cevheri paylaşan bir ezme açlığı olan fiil, ancak düşmanlarımıza ıstırap vermekten bezip onları kendi yazgılarına bıraktığımız; artık onları yok edecek, parçalayacak, gece anatomi seanslarımızın nesnesi yapacak kadar *sevmediğimiz* için ot gibi yaşayıp gitmeye bıraktığımız anlar sayesinde hâkim olabildiğimiz bir kudurganlıktır. Bununla birlikte, o görünüm düşkünlüğü, varoluşla bağımızı oluşturan o gülünçlük tutkusu azıcık canlansa, kudurganlık bizi tekrar ele

geçirir. En aza bile indirgendiğinde yaşam kendi kendine beslenir, bir varlık fazlasına doğru yönelir, onur kırıcı ve bastırılamaz bir otomatiklikle hiç nedensiz artmak ister. Küçük bir sinekle bir fili kasıp kavuran aynı susamışlıktır; bunun insanda dineceği ümit edilebilirdi; hiç böyle olmadığını, yatalaklarda bile büyük bir yoğunlukla ortalığı kırıp geçirdiğini gördük. Vazgeçme kapasitesi manevî ilerlemenin yegâne kıstasını oluşturur; Artık ne kendimizin ne de bu dünyanın parçası olduğumuz; zaferin istifa, pişmanlık anlamına, özellikle de melankoli duymadan kendini huzur içinde reddetme anlamına geldiği aşırı uca, iç çıplaklığa, şeyler bizi terkettiğinde değil biz onları terkettiğimiz zaman ulaşırız. Zira görünümü ne kadar ağırbaşlı ve hafif olursa olsun, melankoli yine de hınçtan gelir: Acılığın izini taşıyan bir dalgınlık halidir, uyuşukluğa dönüşmüş bir kıskançlıktır, buğulu bir kindir. Ona bağlı kalındığı müddetçe hiçbir şeyden vazgeçilmez. “ben”in içine batılır, ama kendini elden çıkarmanın başarılamaması ölçüsünde kafaya takılan ötekilerden uzak durulamaz. İntikamı alt etmeye söz verdiğimiz anda bile onun içimizde her zamankinden fazla sabırsızlandığını, saldırıya hazır olduğunu hissederiz. “Affedilmiş” hakaretler aniden tamir edilmek isterler; uykusuz gecelerimizi, daha da fazlası, düşlerimizi istila edip kâbusa çevirirler, uçurumlarımıza öyle bir dalarlar ki sonunda onların temel vasfı haline gelirler. Madem böyle, o zaman soylu duygular komedisini sahnelemek, metafizik bir macera üzerine oynamak ya da kefareti ummak neye yarar? Fikren bile olsa intikam almak, geri dönüşsüz bir biçimde mutlağın berisine yerleşmektir. Mutlak söz konusudur gerçekten! Yalnız “unutulmuş” ya da sessizlik içinde katlanılmış hakaretler değil, bizzat karşılık verdiklerimiz bile bizi kemirir, hırpalar, ömrümüzün sonuna kadar başımıza musallat olur; bizi kendi gözümüzde işe yaramaz kılması gereken o tasallut da aksine bizi böbürlendirir ve kavgacı yapar. En ufak açık alayı, tek bir sözcüğü, kısıtlayıcılık taşıyan bir bakışından dolayı bir canlıyı asla affetmeyiz. Ölümünden sonra affettiğimiz bile doğru değildir. Cesedinin görüntüsü bizi yatıştırır ve hoşgörüye zorlar kuşkusuz; o görüntü geçersizleşip hafızamızda canlının çehresi onun yerini alır almaz, eski kinlerimiz yeniden ortaya çıkar; biz yaşadıkça sürecek, nasibimize ölümsüzlük düşse ebedileşecek olan utançlar ve aşağılanmalar kortejiyle birlikte iyice baskın hale gelir.

Mademki her şey bizi yaralamaktadır, kuşkuculuğa kapanmayı ve yaralarımıza onda bir deva aramayı neden denemeyiz? Şüphe,

rahatsızlıklarımızın ve yakınmalarımızın bir ürünü, derisi yüzülmüş kişinin acı çekmek ve çektirmek için kullandığı bir araç olduğuna göre, fazladan bir aldatmaca daha olacaktır bu. Kesinlikleri yıkmamız hiç de teorik titizlikten veya oyundan değildir, onların elimizden sıvıştıklarını görmenin hiddetindendir; bir de bizden kaçtıkları andan itibaren artık hiçbir kesinliğe sahip olmadığımız için başka hiç kimseye de ait olmamaları arzusundandır. Ya hakikat? Ötekiler hangi hakla bununla böbürlenebilirler? Hangi adaletsizlik sonucunda, bizden daha değersiz olan onlara kendini göstermiş olabilir? Ona lâyık olmak için azap çekmiş midirler? Uykusuz geceler geçirmiş midirler? Beyhude yere ona ulaşmak için tepindiğimiz sırada, sanki bu onlara mahsus bir şeymiş ve takdir-i ilahînin bir buyruğuyla donatılmışlar gibi kibirlenirler. Bununla birlikte onlara vergi bir şey olamaz bu; bunun üzerinde hak iddia etmelerini engellemek için de onları, hakikati ellerinde bulundurduklarını zannettiklerinde, ellerinde kavradıklarının bir kurgu olduğuna inandırırız. Vicdanımızı korumaya almak için, mutluluklarında gösteriş ve küstahlık yakalamaktan hoşlanırız; bu da vicdan azabı çekmeksizin onları rahatsız etmemize, kendi şaşkınlıklarımızı onlara bulaştırmamıza, onları da kendimiz kadar kırılgan ve mutsuz kılmamıza imkân verir. Kuşkuculuk, incinmiş ruhların sadizmidir.

Yaralarımızın üzerinde durdukça, kurtulamamışlık durumumuzdan ayrılmaz görünürler bize. Sahip olduğumuzu iddia edebileceğimiz en büyük ilgisizlik düzeyi kendimizi intikama da affetmeye de aynı mesafede, benzer biçimde pörsük ve boş bir hırçınlıkla bir cömertliğin merkezinde tutmaktır, zira ikisi de birbirinin etkisini yok etmeye yöneliktir. Ama varlıklar hiyerarşisinde herhangi bir yer işgal etmekten ilelebet vazgeçecek kadar kendimizden tiksinsek bile, günahkârlığı bırakmayı asla başaramayacağız.

V
ÜTOPYANIN MEKANİZMASI

YOLUM hangi büyük şehre düşse, orada her gün ayaklanmaların, katliamların, aşağılık bir kasaplığın, bir dünya sonu kargaşasının başlamıyor olmasına hayran olurum. Bu kadar kısıtlı bir alanda nasıl oluyordur da onca insan birbirini yok etmeden, birbirinden ölesiye nefret etmeden bir arada yaşayabiliyordur. Aslında birbirlerinden nefret etmekte, ama nefretlerinin hakkını verememektedirler. Bu vasattık, bu güçsüzlük toplumu kurtarır, sürmesini ve istikrarını teminat altına alır. Zaman zaman, içgüdülerimizin sebeplendiği bazı sarsıntı dönemleri olur; sonra, hiçbir şey olmamış gibi birbirimizin gözünün içine bakmaya ve fazla görünür biçimde birbirimizi hırpalamadan bir arada yaşamaya devam ederiz. Her şey tekrar düzene girer; son tahlilde, düzene ara vermiş olan kaos kadar amansız yırtıcılığın sükûnetine dönülür.

Ama toplum bu haldeyken, bazılarının büsbütün başka bir toplum tasarlamak için çabalayıp durmalarına daha da çok hayranlık duyuyorum. Bunca safdillik, ya da bunca çılgınlık nereden gelebilir? Bu soru alabildiğine normal ve sıradansa da, buna karşılık, beni bunu sormaya yönelten merakın marazı olma mazereti varılır.

Yeni badireler arayışındayken ve bunu bulmaktan ümidi kesmeye başladığım bir anda, ütopik edebiyat üzerine atılma, “şaheserleri”ne başvurma, bundan etkilenme ve gırtlağıma kadar buna gömülme fikri geldi aklıma. Büyük bir tatmin duygusuyla, orada tövbe arzumu ve nefsimi köreltme iştahımı bastıracak şeyler buldum. Daha iyi bir gelecek, “ideal” bir toplum düşlerinin sayımını yapmakla birkaç ay geçirmek, okunmaz şeyleri tüketmek ne büyük talihti! Hemen belirteyim ki bu usandırıcı edebiyat ders yönünden zengindir ve onunla düşüp kalkmakla da tam anlamıyla zaman kaybedilmiş olmaz. Öncelikle, olayların doğuşunda mutluluğun değil de mutluluk *fikrinin*, tarihle birlikte demir çağının[6] yaygınlaşmasına rağmen niye her devrin altın çağ üzerine saçmalamaya giriştiğini açıklayan fikrin oynadığı rol (bereketli ya da uğursuz, nasıl

istenirse) ayırt edilir. Hele bu saçmalıklara bir son verilsin: Tam bir durgunluk gelirdi bunun ardından. Ancak imkânsızın büyüsüyle harekete geçeriz: Bir ütopya doğurup kendini buna hasredemeyen bir toplum, köhneleşme ve yıkım tehdidiyle karşı karşıyadır adeta. Hiçbir şeyden büyülenmeyen bilgelik, *verili*, mevcut mutluluğu tavsiye eder; insan bunu reddeder ve bir tek bu reddediş bile onu tarihsel bir hayvana, yani bir *hayal edilmiş* mutluluk meraklısına çevirir.

“Yakında her şeyin sonu gelecek; ve yeni bir gökyüzü ve yeni bir yeryüzü olacak,” diye okuruz Kıyamette. Gökyüzünü kaldırın, sadece “yeni yeryüzü”nü muhafaza edin; ütopik sistemlerin sırrına ve formülüne sahip olursunuz. Daha fazla sarahat için belki de “yeryüzü”nün yerine “site”yi koymak gerekirdi, ama sadece bir ayrıntıdır bu; yeni bir geliş perspektifidir önemli olan, temel bir beklentinin ateşidir; içinden, nasipsizler için onca değerli olan o sistemlerin çıktığı küçülmüş zuhurdur bu. Sefalet ütopyacının gerçekten büyük yardımcısıdır, üzerinde çalıştığı maddedir, düşüncelerini beslediği cevherdir, saplantılarının koruyucusudur. Onsuz münhal olurdu; fakat sefalet ütopyacıyı, zengin olup olmamasına bağlı bir biçimde meşgul eder, çeker ya da rahatsız eder; öte yandan, şimdisinden kaçış imkânı üzerine bitmek bilmeyen bir meditasyon olan sefalet ütopyacısız da yapamaz; o teorisyene, o gelecek hayranına ihtiyacı vardır; *başka* bir yeryüzü takıntısına saplanmadan üzüntüsüne pek tahammül edemez. Bundan şüphe mi ediyorsunuz? Fukaralığı tatmamış olmanızdandır bu. Buna ulaşırsanız, mahrumiyet çektiğiniz ölçüde, zamanınızı ve enerjinizi her şeyde reform yapmaya, düşünmeye, yani boşuboşuna harcadığınızı göreceksiniz. İnsanın yarattığı şeyler olan kurumları kastetmiyorum sadece; elbette ki bunları toptan ve kesin olarak mahkûm edeceksiniz, ama nesneleri, ne kadar anlamsızı olursa olsun nesneleri kastediyorum. Onları oldukları halleriyle kabul edemediğinizden, yasalarınızı ve kaprislerinizi onlara dayatmak, onlar hilafına bir yasa koyucu ya da tiran çalışması yapmak isterdiniz; unsurların yaşamına müdahale etmek ve şeklü şemailiyle yapısını değiştirmek isterdiniz. Hava mı rahatsız etti sizi: Değişsin o zaman! Taş da öyle. Bitki de, insan da. Varlığın dayanaklarının ötesine, kaosun temellerine kadar inmek; onu ele geçirmek ve orada yerleşmek için! Cepte bir metelik bile kalmadığında huzursuz olunur, zırvalanır, her şeye sahip olmak düşlenir ve taşkınlık sürdüğü müddetçe gerçekten de her şeye sahip

olunur, kendiyle Tanrı denk tutulur ama kimse bunun farkına varmaz, Tanrı bile, kişinin kendisi bile. Fukaranın sayıklaması olay doğurur, tarih kaynağıdır: Başka bir dünyayı hemen şu dünyada isteyen bir ateşliler kalabalığı. Ütopyaların ilhamını onlar verir, ütopyalar onlar için yazılır. Ama hatırlatalım ki, ütopya, *yokistan* anlamına gelir.

Peki kötülüğün akla bile gelmediği, çalışmanın kutsandığı ve hiç kimsenin ölümden çekinmediği o siteler *nereden* çıkacaktır? *Mükemmel* bir dünya, mamul bir dünya gösterisinin zorunlu olarak sunduğu geometrik idillerden, kurala bağlanmış vecdlerden, iç kaldıran binlerce harikadan oluşmuş bir mutluluğa katlanılır orada. Campanella, “damla hastalığı, ishal, nezle, siyatik, su toplama, gaz”dan masun olan Solarien’leri, *Güneş Ülkesinde* yaşayanları gülünç bir titizlikle tasvir eder. *Güneş Ülkesinde* her şey gani ganidir, “çünkü herkes yaptığıyla dikkat çekmeye önem verir. Her şeye başkanlık eden şefe *Kral* denir... Gruplar halinde bölünmüş olan kadınlar ve erkekler, *kralları*’nın emirlerine hiç karşı gelmeden ve bizim gibi yorulduklarını hiç göstermeden işlerine bakarlar. Şeflerini babaları ya da ağabeyleri gibi görürler”. Bu türün diğer eserlerinde, özellikle de edebi ya da değil tüm eserler için onca elzem olan o bir tutam acıdan tümüyle yoksun bir Cabet’nin, bir Fourier’nin ya da bir Morris’in eserlerinde aynı zırvalar bulunacaktır.

Hakiki bir ütopya tasarlamak, inanarak bir ideal toplum tablosunun genel çizgilerini çıkarmak... bunun için muayyen bir dozda saflık, hatta fazla bariz olduğu takdirde sonunda okurun tepesini attıracak bir zevzeklik gerekir. Sadece sahte olan ütopyalar okunmaya layıktır; oyun ya da eğlence olsun diye, veya insandan kaçmak için yazılmış olanlar; yanılgıdan kurtulan insanın kutsal kitabı, kuruntulara dayanmayan hayallerin en özlüsü ve *ümitsiz* bir ütopya olan *Guliver’in Seyahatlerini* müjdeleyenler ya da zikredenler. Swift, kinayeleriyle bir türü hiçleşme noktasına getiresiye zevzeklikten kurtarmıştır.

Bir ütopya hazırlamak, bir kıyamet hazırlamaktan daha mı kolaydır? Her birinin kendi ilkeleri ve kendi basmakalıpları vardır. Harcıâlemliğiyle derin içgüdülerimize daha iyi uyum sağlayan ilki, ikincisinin erişemediği bollukta bir edebiyatı doğurmuştur. Kozmik bir felâkete bel bağlamak ya da bunun ilan edildiği dili ve tarzı sevmek herkesin elinde olan bir iş değildir. Ama bu

fikri benimseyen ve buna alkış tutan kişi, zaafının taşkınlığıyla, Patmos'ta[7] başarı kazanabilecek hüner ve klişeleri okuyacaktır İnciller'de: "... gökyüzü kararacak, ay ışık vermeyecek, yıldızlar düşecektir..., yeryüzündeki bütün kabileler ağlayıp sızlanacaktır…, bütün bu şeyler olmadan da bu nesil geçmeyecektir." Bu işitilmedik, büyük bir olay sezgisi, bu temel bekleyiş yanılsamaya dönüşebilir ve bu da yeryüzünde veya başka yerde bir cennetin ümidi olacaktır; endişeye dönüşürse de, ideal bir Beter, haz alınarak çekinilen büyük bir felâketin hayali olacaktır.

" ... ve milletleri vurmak için ağzından keskin bir yatağan çıkar." Muteber dehşetler, usullerdir bunlar kuşkusuz, eninde sonunda gayri şahsî bir mutluluğun sizi soluksuz bıraktığı, "evrensel uyum"un sıkıştırıp ezdiği ada ve site tasvirlerinden daha tercihe şâyan bir çöküş gösterisi olan o harikulade zırvalardan yana tercihini yaptığı andan itibaren, Aziz Yuhanna da düşmüştür bunun içine. Ütopyanın düşlediklerinin çoğu gerçekleşmiştir, ama onun tasarladığından bütünüyle farklı bir anlayışta olmuştur bu; ütopya için mükemmeliyet olan şey bizim için kusurdur; onun kuruntuları bizim belalarımızdır. Lirik bir tonda hayallediği toplum tipi, kullanıcısı olan bizlere hoşgörülmez görünür. *İkaros'a Yolculuk*'tan alınma olan aşağıdaki parçaya bakarak hükme varılsın: "İki bin beş yüz genç kadın (modacılar) bir atölyede kimi oturur durumda, kimi ayakta çalışır; hemen hepsi hoştur... Her işçi kadının aynı şeyi yapmaktan gelen alışkanlığı, çalışmanın hızını iki misline çıkarır ve buna mükemmeliyet katar. Her sabah, güzel yaratıcılarının ellerinde, en zarifinden binlerce duvak doğar..." Buna benzer zırvalar ya gerizekâlılığa ya da zevksizliğe bağlıdır. Oysaki Cabet maddi açıdan doğru görmüştür; sadece özde yanılmıştır o. Olmak ile üretmek arasındaki mesafe hakkında hiç bilgisi olmadığından (ancak yaptıklarımızın dışında, fiiliyatımızın ötesinde, kelimenin tam anlamıyla var oluruz), ister zanaat olsun ister sanayi ya da başka bir şey, her çalışma biçimine bağlı olan mukadderatı ortaya çıkaramıyordu. Ütopik anlatılarda en çok çarpıcı olan şey, psikolojik koku alma ve önsezi noksanlığıdır. Şahsiyetler robot gibidir, kurgu ürünü ya da simgelerdir: Hiçbiri sahici değildir; işaret noktası olmayan bir evrenin ortasında yolunu yitirmiş bir fikir, bir hayalet konumunu hiçbiri aşamaz. Orada çocuklar bile tanınmaz hale gelirler. Fourier'nin "katılımcı devlet"inde o kadar saftırlar ki, çalmanın, "ağaçtan bir elma koparmanın" cazibesinden bile habersizdirler. Ama çalmayan bir

çocuk çocuk değildir. Bir kuklalar toplumu yaratmanın ne hayrı vardır? Falanster tasvirini, en işe yarar kusturuculardan biri olarak tavsiye ediyorum.

Bir La Rochefoucauld'nun karşı ucunda yer alan ütopya mucidi, içimizde sadece çıkar gütmemeyi, fedakârlık isteğini, kendini unutmayı gören bir ahlâkçıdır. Kansız, mükemmel ve bomboş, günahtan ve zaaftan mahrum, ne cüssesi ne sınırı belli olduğundan; varlığa, kendinden yüzü kızarmaya, utançlarını ve çilelerini çeşitlendirme sanatına hiç vâkıf olmadığından; hemcinslerimizin çökmesinin bize verdiği zevki, tepetaklak yuvarlanmalarını nasıl bir sabırsızlıkla bekleyip izlediğimizi pek tasavvur etmez, Bu sabırsızlık ve bu zevk, nitelik merakı vesilesiyle ortaya çıkabilir ve hiçbir şeytanî yön barındırmayabilir. Bir varlık yükseldikçe, gelişip büyüyerek ilerledikçe kim olduğu bilinmez; zira yükselişi onu kendinden uzaklaştırdığından gerçeklik noksanlığı çeker, var olmaz. Benzer biçimde, ancak düşmeye başladığımız andan itibaren, insanî çıkarlar düzeyinde herhangi bir başarının imkânsız olduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte kendimizi tanırız: Kişinin kendi varlığını tekrar eline alarak evrensel uyuşukluktan koptuğu basiretli yenilgi. Kendinin ya da başkasının düşmüşlüğünü daha iyi kavramak için kötülükten geçmek, gerekirse de ona dalmak gerekir: Devlet ilkesi ya da hikmet-i hükümet nedeniyle kötülüğün dışlandığı şu siteler ve şu adalarda nasıl başarılabilir bu? Oralarda karanlık yasaktır; sadece ışık kabul görür. Hiçbir ikicilik izi yoktur: Ütopya, özü gereği Maniheizm karşıtıdır. Anormalliği, biçimsizliği, düzensizliği çekemez; homojenin, tipin, yinelemenin ve Ortodoksluğun sağlamlaştırılmasına yönelir. Ama yaşam kopmadır, sapmadır, maddenin kurallarına aykırılıktır. İnsan da yaşam nazarında ikinci dereceden bir sapmadır; bireyselin, kaprisin zaferidir; uykuda canavarlar tutan olan toplumun *doğru yola* getirmeyi hedeflediği bölücü hayvandır, saçma sapan hayalettir. Tamı tamına sapmış, uyandırılmış canavar olan o cisimleşmiş yalnızlıktır, evrensel düzene aykırılıktır; bir istisna olmakla kendini eğler, külfetli imtiyazları içinde tecrit olur ve "hemcinslerimden fazla kazandığını *süre* olarak öder: Ne kadar göze batarsa o kadar tehlikeli ve kırılgan olacaktır, zira uzun ömrüyle ötekilerin huzurunu bozar ve sitenin ortasında kendine bir istenmezlik statüsü yaratır.

"İnsan türünün gelecekteki hali üzerine umutlarımız şu üç önemli noktaya indirgenebilir: uluslar arasında eşitsizliğin yok edilmesi, aynı

halkın içinde eşitliğin ilerlemeleri ve nihayet insanın mükemmelleştirilmesi” (Condorcet).

Gerçek sitelerin tasvirine bağlı kalan, her yerde ve her zaman umutlarımızın yerine gelmesinden ziyade yıkılmasını tespit eden tarih, bu öngörülerin hiçbirini onaylamamıştır. Tacitus’lar nezdinde hiçbir *ideal* Roma yoktur.

Ütopya, akıldışını ve onarılmazlığı ortadan kaldırarak, tarihin son kertesi ve özü olan trajediye de karşı çıkar. Mükemmel bir toplumda her tür karşıtlık biterdi; orada iradeler engellenir, teskin edilir ya da mucizevî bir biçimde aynı yöne dönük kılınırdı. Orada, tesadüf ya da çelişki işe karıştırılmadan, sadece birlik hüküm sürerdi. Ütopya, çocuksu bir akılcılıkla dinden bağımsızlaşmış bir meleklik karışımıdır.

Kötülük içinde boğulmuşuzdur. Bütün fiiliyatımız fena olduğundan değildir bu; ama *iyi* fiiller işlediğimizde, içimizden gelen hareketlere karşı koymuş olmanın acısını çekeriz: Fazilet pratiği bir tövbe alıştırmasından, çileye girmenin öğrenilmesinden ibarettir. Gözden düşmüş meleklikten yaratıcılığa soyunan, Yaratılış’ta görev alan Şeytan Tanrı’nın karşısına dikilir ve şu dünyada ondan daha rahat, hatta daha güçlü görünür; bir gaspçı olmadığı gibi efendimizdir de, evren insandan ibaret olsa Çok Yüksek’e baskın çıkabilecek meşru bir hükümrandır. Dolayısıyla kime bağlı olduğumuzu kabul etme cesaretini gösterelim.

Büyük dinler bu konuda yanılmamışlardır: Mâra’nın Buda’ya, Ehrimen’in Zerdüşt’e, İblis’in İsa’ya sundukları şey yeryüzüdür ve yeryüzünde üstünlüktür; bunlar da hakikaten şu dünya Prensi’nin gücü altındaki gerçekliklerdir. Yeni bir egemenlik, genelleşmiş bir ütopya ya da bir dünya hükümdarlığı kurmayı istemek onun oyununa gelmektir, girişimiyle işbirliği yapmak ve bunu tamamına erdirmektir; zira onun da en büyük dileği, bizim onunla düşüp kalkmamız ve bu temas içinde nurdan, eski mutluluğumuzun özleminden yüz çevirmemizdir.

Aziz Yuhanna Hrisostomos’a göre İsa’nın can çekiştiği anda, beş bin yıldır kapalı olan cennet tekrar açılmıştır; hergele de peşinde Âdem’le ve “insanlığın kurtuluş saati”ni bekleyerek cehennemde sürünen sınırlı sayıda makbul kimseyle nihayet vatanına kavuşabilmişim.

Kapının yeniden sürgülendiğine ve daha uzun süre de öyle kalacağına inanmak için bütün nedenler mevcuttur. Kimse bu girişi zorlayamaz:

Bundan yararlanan birkaç imtiyazlı, yeryüzünde harikalar yarattığını gözlemledikleri bir sistemle içeride barikat kurmuşlardır muhtemelen. Bu cennet sahici gibidir: Çöküntülerimizin en derininde onu hayalleriz, onun içinde erimek isteriz. Ani bir itkiyle ona yönelir ve dalarız: Ezelden beri yitirdiğimiz şeyi bir anda tekrar kazanmak ve doğmuş olmamızdaki hatayı onarmak mıdır istediğimiz? Cennetin, hangi ân olursa olsun zamanın hiçbir ânıyla çakışa-maması, özlemin metafizik anlamını en iyi açığa vuran şeydir; çok gerilerde kalmış, anılardan silinmiş, yüzyıllara kulak asmayan ve sanki oluş öncesi bir geçmişte arar tesellisini.

Çektiği dert -başlardaki bir kopmanın sonucu- altın çağı geleceğe yansıtmasına engel olur; onun tasarladığı doğal olarak eskisidir, ilkidir; zevkten bayılmaktan ziyade düpedüz bayılmak için, bilincin yükünü üzerinden atmak için özler bunu. Zamanın kaynağına dönmesi, pişmanlıklarının konusu olan hakikî cenneti orada bulmak içindir. Bunun tam zıddında, şu dünyada cennet fikrini doğuran özlem, tam olarak da pişmanlık boyutundan mahrum olacaktır: Altüst edilmiş, sahteleştirilmiş ve bozulmuş nostalji; geleceğe yöneltilmiş, “ilerleme” tarafından bulanıklaştırılmış, kökendeki cennetin zamansal karşılığı olan, yüzü buruşuk başkalaşım. Bulaşıcılık mı? Otomatiklik mi? Bu başkalaşım sonunda her birimizin içine işlemiştir. Gönül rızasıyla veya zorla, gelecek üzerine bahse gireriz, onu her derde deva bir hale getiririz ve onu bizzat zamanın içinde *büsbütün* başka bir zamanın ortaya çıkışıyla bir tutarak, bitmez tükenmez ve hâlbuki bitmiş bir süre gibi, *zamandışı bir tarih* gibi görürüz. Daha ifadesinde çelişik bir şeydir bu; yeni bir egemenlik... oluşun bağrında çözülmezliğin zaferi ümidinden ayrılmaz. Daha iyi bir dünyaya dair düşlerimiz teorik bir imkânsızlık üzerine kurulurlar. Onları haklı çıkarmak için *sağlam* paradokslara başvurmanın gerekmesinde şaşırtıcı ne vardır?

Hıristiyanlık ruhları tatmin ettiği müddetçe ütopya onları baştan çıkaramazdı; hayal kırıklığına uğratmaya başladığından beri, onları fethetmeye ve oraya yerleşmeye uğraştı. Daha Rönesans’ta buna çalışıyordu, ama ancak iki yüzyıl sonra, “aydınlanmış” bâtıl inançların hüküm sürdüğü bir dönemde başardı bunu. Böylelikle, tesadüfe yer olmayan, en ufak fantezinin bir sapkınlık ya da bir tahrik gibi belirdiği, bozulmaz bir mutluluğun, yönetilen bir cennetin hayali olan Gelecek doğdu.

Bunun tasvirini yapmak, tahayyül edilemeyenin ayrıntılarına girmek olurdu. İdeal bir sitenin fikri bile akıl için bir ıstıraptır, yüreği onurlandıran ve zihni eleyen bir girişimdir. (Bir Platon nasıl buna gönül indirebilmiştir? Az kalsın unutacaktım, modern yanılsamaların *kurucusu* Thomas Morus'un tekrar ele aldığı ve vahimleştirdiği tüm bu saçmalıkların, hareketlenmelerin atası odur.) Fiiliyatımızın dehşet verici bir etiketle kataloglandığı ve düzenlendiği, edepsizliğe varan bir hayırseverlikle bizzat artdüşüncelerimizin üzerine eğilinen bir toplum tasarlamak, cehennemin uçurumlarını altın çağa aktarmak ya da iblisin yardımıyla bir insanseverlik yarışması düzenlemektir. Güneş Ülkesi'nde, Ütopya'da, Harmonia'da yaşayanlar -korkunç isimleri, onları idealleştirdiğimize göre bizim de başımıza gelecek olan kâbusa, bahtlarına benzer.

Çalışmanın avantajlarını ısrarla öve öve, ütopyalar *Tekvin*'e ters düşmek zorundaydılar. Bilhassa bu noktada, zahmete batmış bir insanlığın ifadesidirler, düşüşün sonuçlarıyla -ki en önemlisi randıman saplantısıdır- gönül eğlendirmekten gurur duyarlar. "Alınteri"ni yücelten, onu bir soyluluk işareti haline getiren, *sevinçten uçarak* koşuşturan ve zahmet çeken bir soyun işaretleri; iş tutmayı ya da herhangi bir alanda ön plana çıkmayı reddeden sevgili kulun biz cehennemliklere dehşet vermesi bundandır. Onun başına kaktığımız reddedişe, yalnızca çok eski bir mutluluğun anısını muhafaza eden kişi kalkışabilir. Hemcinslerinin ortasında yurtsuzlaşmıştır, onlar gibidir ama yine de onlarla duygu birliğine girememektedir; hangi taraftan bakarsa baksın, kendini *buralı* hissetmemektedir; ayırt ettiği her şey ona kapkaççılık gibi görünür: Bir ismi olması bile... Girişimleri başarısızlığa uğrar, inanmadan atılır onlara: *Sarih* bir başka dünya imgesinin ona yüz çevirttiği benzeştirimlerdir. Artık onu düşünmesin ve acısını çekmesin diye insanın ayağı cennetten bir kaydırıldı mı, bunun telafisi olarak isteme melekesini, fiile yönelme, coşkuyla ve canlılıkla kendini mahvetme melekesini elde eder. Ama irade yitimine uğramış kişi, kayıtsızlığıyla, tabiatüstü çöküntüsüyle hangi etkiyi yaratsın? Hangi konuya versin kendini? Onu yokluğundan çıkmaya hiçbir şey teşvik etmez. Bununla birlikte ortak lanetin elinden o da bütünüyle kurtulamaz: Bir pişmanlığın içinde *kendini tüketir* ve bizim tüm marifetlerimizde harcadığımızdan daha fazla enerji harcar buna.

İsa, “Tanrı’nın krallığı”nın “burada” ya da “şurada” değil içimizde olduğunun güvencesini verirken, “krallığı” zorunlu olarak *dışta* gören, onun derin benliğimizle ya da bireysel selametimizle bağını hiç kurmayan ütopya inşalarını peşinen kınıyordu. Bunlar bizi öylesine derinden etkilemişlerdir ki, kurtuluşumuzu dışarıdan, şeylerin akışından ya da toplulukların ilerlemesinden bekleriz. Yeni hiçbir şey eklemeden ilerleme modasının yerini almış olan Tarihin Anlamı böyle belirecektir. Bununla birlikte, bir kavramı değilse de onun suiistimale uğramış sözlü tercümelerinden birini ıskartaya çıkarmak gerekmiştir. İdeolojik konularda, eşanlamlıların yardımı olmadan kendimizi kolay kolay yenileyemeyiz.

Büründüğü biçimler ne kadar çeşitli olursa olsun, mükemmelleştirilebilirlik fikri huylarımıza nüfuz etmiştir: Onu söz konusu eden kişi bile kabullenir bunu. Tarihin, *fazlası olmadan,* belirlenmiş bir yönden, bir amaçtan bağımsız cereyan etmesine kimse razı olmak istemez. “Bir amacı var, ona koşuyor, potansiyel olarak ulaştı ona,” diye ilan eder arzularımız ve öğretilerimiz. Bir fikir doğrudan vaatlerle ne kadar yüklü olursa, zafer kazanma şansı da o kadar olacaktır. “Tanrı’nın krallığı”nı içlerinde bulmayı beceremeyen ya da daha ziyade bunu aramak istemeyecek kadar uyanık olan Hıristiyanlar, oluşa yerleştirmişlerdir onu: Bir öğretiyi, başarısını temin etmek amacıyla bozmuşlardır. Kaldı ki bizzat İsa da muğlaklığı ayakta tutmuştur; bir yandan Farisiler’in imalarına cevap verirken, zamanın dışındaki bir içsel krallığı öğütler; öte yandan müritlerine, selamet yakın olduğundan, onların ve “halihazırdaki neslin” her şeyin bitimine şahit olacaklarını anlatır. İnsanların bir doğru için çekmeyi kabul etmedikleri azabı boş düşler için kabul ettiklerini anlamış olduğundan, zayıflıklarıyla uyuşmuştur. Başka türlü hareket etmiş olsa, eserinin de itibarını düşürmüş olurdu. Ama onda taviz veya taktik olan şey, ütopyacılarda öngerçek veya tutkudur.

İnsanlar birbirlerine daha iyi ıstırap çektirmek için, birleşmeleri, toplum halinde örgütlenmeleri gerektiğini anladıkları gün büyük bir adım atılmış oldu. Ütopyalara bakılırsa bunu ancak yanın yamalak başarmışlardır; dolayısıyla onlara bu işte yardımcı olmayı, tam bir mutluluğun icrasına yaraşır çerçeveyi sunmayı teklif ederler; bunun karşılığında özgürlüklerinden feragat etmelerini, ya da muhafaza ederlerse onu sadece birbirlerine yarışırcasına verdikleri ıstıraplar ortasında sevinçlerini

haykırmada kullanmalarını talep ederler. İnsanlara gösterdikleri cehennemi ilginin bu anlama geldiği görülmektedir. Bu koşullarda, tersine bir ütopya nasıl tasarlanmaz? Hangisi olursa olsun bütün toplumsal düzenlerin varlığına bağlı ufacık iyilikle kocaman kötülüğün tasfiyesi. Tasarı iştah kabartıcıdır, dayanılmaz bir çekiciliktedir. Böylesine büyük bir anormallik külliyatına hangi yöntemle bir son verilebilir? Bunun için, simyacıların aradığı *evrensel çözücü'*yle kıyaslanabilir bir şey gerekirdi; metaller yerine kurumlar üzerindeki etkisi takdir edilirdi o zaman. Bunun formülü aranadursun, şöyle bir belirtelim ki simyayla ütopya olumlu veçhelerinde birleşirler: Heterojen alanlarda, aynı olmasa da benzer bir dönüşümün peşine düşmüşlerdir; biri tabiattaki indirgenemezlikten çıkarır öfkesini, ötekiyse tarihteki indirgenemezlikten. Yaşam iksiri ve ideal site de aynı ruh zaafından veya aynı ümitten doğar.

Nasıl bir ulusun diğerlerinden ayırt edilmek için, aşağılamak ve ezmek ya da sadece eşsiz bir fizyonomi sahibi olmak için kendisine rehberlik eden ve gerçek kapasitesiyle ortak ölçüsü bulunmayan hedefler öneren ipesapa gelmez bir fikre ihtiyacı varsa, bir toplum da ancak ona kendi olduğu şeyle kıyaslanamayacak idealler önerildiği ya da dayatıldığı ölçüde kendini vurgular. Toplulukların yaşamında ütopya, halkların yaşamında misyon fikrine tahsis edilen işlevi doldurur. Mesihçi ya da ütopyacı hayaller olan ideolojiler bunun bir yan ürünüdür ve kaba ifadesi gibidir.

Bir ideoloji kendi başına ne iyi ne kötüdür. Hangi anda benimsendiğine bağlıdır her şey. Mesela komünizm, muktedir bir halka uyarıcı etkisi yapar, onu ileri iter ve yayılmasını kolaylaştırır; sallantıda bir ulusa etkisi daha az hayırlı olabilir. Ne doğru ne yanlış olduğundan süreçleri hızlandırır; Rusya da halihazırdaki gücünü ondan ötürü değil, onun *üzerinden* elde etmiştir. Avrupa'nın kalan kısmına yerleştiğinde de aynı rolü oynayacak mıdır? Bir yenilenme ilkesi mi olacaktır orada? Bunu ümit etmek isteriz; her halükârda bu sorunun, tarihsel dizgedeki benzerliklerden esinlenen dolaylı ve keyfi bir cevabı vardır. Hıristiyanlığın başlangıcındaki etkilerini bir düşünelim: Antik topluma öldürücü bir darbe vurmuş, onu felç etmiş ve işini bitirmiştir; buna karşılık, onunla temas içinde içgüdüleri azan Barbarlar'a bir lütuf olmuştur. Tiridi çıkmış bir dünyayı diriltememesi bir yana, sadece zaten diri olanları diriltmiştir. Aynı şekilde komünizmin, sadece zaten kurtulmuşları

kurtarmasının da *elikulağındadır,* can çekişenlere somut bir umut veremeyecek, hele cesetleri hiç canlandıramayacaktır.

Ütopyanın gülünçlüklerini kınadıktan sonra, şimdi meziyetlerine gelelim; mademki insanlar da toplumsal durumu o kadar iyi idare ediyorlar ve buna mündemiç olan belayı neredeyse ayırt etmiyorlar, biz de onlar gibi yaparak onların bilinçsizliğine katılalım.

Mülkiyetin zararlarını, temsil ettiği korkunçluğu, sebep olduğu musibetleri kınadıkları için ütopyaları ne kadar övsek azdır. Ufak ya da büyük, mal sahibi özünde kirlenmiştir, kokuşmuştur: Kokuşması, dokunduğu ya da kendine mal ettiği en ufak nesneye bile bulaşır. Hele "servet"i bir tehdit edilsin, hele elinden bir alınsın, normalde göstermediği bir bilinçlenmeye zorlanacaktır. Tekrar insanî bir görünüme bürünmek için, tekrar "ruh"una kavuşmak için yıkıma uğraması ve yıkımına rıza göstermesi gerekmektedir. Devrim ona bu işte yardım edecektir. Onu ilk çıplaklığına döndürerek, o an içinde hiçleştirir ve mutlak içinde kurtarır, zira ilk başta vurduklarını, varlıklıları özgürleştirir..., elbette içsel olarak. Onları *yeniden sınıflandırır,* eski boyutlarına döndürür ve ihanet etmiş oldukları değerlere doğru götürür. Daha onları vurma yolunu ya da fırsatını bulmamışken bile, içlerinde yararlı bir korku harlandırır: Uykularını bozar, kâbuslarını besler; kâbus da metafizik uyanışın başlangıcıdır. Demek ki bir tahrip etkeni olarak yararlı olduğu ortaya çıkar; zararlı olmuş olsaydı bile onun kefaretini bir şey öderdi daima: Muhtemel dünyalar içinde en korkuncu olan bu mülk sahipleri dünyasını sarsmak için ne tür bir terör kullanması gerektiğini bir tek o bilir. Bu konuda ısrar etmekten çekinmeyelim, varlık sahibi olmanın her biçimi alçaltır, aşağılıklaştırır, hepimizin içinde uyuklamakta olan canavarı pohpohlar. Herhangi bir şeyi *kendi malı* görmek, bir süpürge sahibi bile olmak, genel bayağılığa katılmaktır. Hiçbir şeyin size ait olmadığının farkedilmesiyle nasıl kibirlenilir! Ne vahiydir o! Kendinizi son insan zannederken, birden, mahrumiyetinizden şaşkın ve sanki *aydınlanmış* gibi, artık acı çekmezsiniz; tam aksine, bundan gururlanma payı çıkarırsınız. Hâlâ temenni ettiğiniz tek şey de, bir aziz veya bir kaçık kadar yoksun olmaktır.

Geleneksel değerler canımıza tak ettiğinde, zorunlu olarak onları inkâr eden ideolojiye yöneliriz. Olumlu formüllerinden çok, inkâr gücüyle baştan

çıkarır o. Toplumsal düzenin altüst olmasını arzulamak, komünist temaların az ya da çok izini taşıyan bir bunalımdan geçmektir. Tıpkı dün olduğu gibi, yarın olacağı gibi, bugün de bu böyledir. Sanki Rönesans'tan beri zihinler yüzeyde liberalizmin, derinde de, bir tesadüf ürünü veya bir tarih kazası olmadığı gibi ütopik sistemlerin mirasçısı olan ve uzun bir yeraltı çalışmasının yararını gören komünizmin çekiciliğine kapılmışçasına olup bitmektedir her şey. Önce kapris ya da mezhep ayrılığıydı, sonra da bir alınyazısı ve bir ortodoksluk karakterine bürünecekti. Şimdiyse bilinçler ancak iki tür başkaldırıya çalışabilirler: Komünist ve antikomünist. Bununla birlikte, antikomünizmin, komünizmin geleceğine yönelik kudurmuş ve dehşet içinde bir inançla eşdeğer olduğu nasıl farkedilmez?

Bir ideolojinin vakti geldiğinde, her şey onun başarısına yardım eder, bizzat düşmanları bile; bunun yayılmasını ya da başarıya ulaşmasını geciktirmeyi ne polemik ne polis başarabilecektir; gerçekleşmek, cisimleşmek istemektedir ve elindedir bu; ama buna ulaştıkça, tükenme riskiyle karşı karşıyadır; kurulduğu zaman ideal kapsamı boşalacak, kaynaklarını söndürecek, sonunda da elinde bulundurduğu kurtuluş vaatlerini mahvederek gevezeliğe ya da bostan korkuluğuna dönecektir.

Komünizmin ömrü, ütopya rezervlerini hangi tutumla harcayacağına bağlıdır. Bu rezervde bir şeyler kaldıkça, onu tecrübe etmeyen tüm toplumları kaçınılmaz olarak çekecektir; şurada gerileyip burada ilerleyerek, hiçbir ideolojinin elinde bulunmayan meziyetlerle donanmış bir halde, merhum ya da sallantıda dinlerin yerini alarak ve her yerde modern kalabalığa hiçliğine lâyık bir mutlak önererek yerkürede bir tur atacaktır.

Tek başına ele alındığında, gelecek üzerine bir gıdım bile yanılsama muhafaza edildiği takdirde halâ katılınabilecek yegâne gerçeklik gibi görünür: İşte bunun için, hepimiz çeşitli derecelerde komünistiz... Ama bir doktrini pratik olarak hayata geçişinden ayrılmaz olan anormallikler haricinde yargılamak, kısır bir spekülasyon değil midir hiç? İnsan hep adaletin gelmesini umacaktır; adaletin zaferi için özgürlüğünden vazgeçecek, sonra da buna pişman olacaktır. Hangi işe girişirse girişsin, fiiliyatını ve düşüncelerini pusuda bir çıkmaz beklemektedir; sanki bunların sonu değil de başlangıç noktasıymış, şartı ve anahtarıymış gibi. Eskisinin avantajlarını koruyabilecek hiçbir yeni toplumsal biçim yoktur: Bütün toplum tiplerinde hemen hemen aynı sayıda mahzurla karşılaşılır. Hem bireylerin hem toplulukların acısını çektiği lanetli bir denge, devasız bir

durgunluk. Tarihin zemini görünümüne damgasını vuran doktrinleri içine sızdırmadığından, teorilerin elinden hiçbir şey gelmez. Hıristiyanlık çağı Hıristiyanlık'tan bambaşka bir şey olmuştur; komünist çağ da olduğu haliyle komünizmi çağrıştıramazdı. Doğal Hıristiyan, ya da doğal komünist olay yoktur.

Ütopya, dayanakları olan bir yanılsamaysa, komünizm daha da ileri giderek bunun kararnameye bağlanmış ve dayatılmış yanılsaması olacaktır: Kötülüğün her taraftaki mevcudiyetine bir meydan okumadır, *mecburî* bir iyimserliktir. Tecrübe ve badirelerden geçe geçe hayal kırıklığı sarhoşu olan ve Tekvin'in yazarı örneğinde olduğu gibi altın çağla oluşu birleştirmekten tiksinen kişi, zor alışacaktır buna. "Sınırları çizilmemiş ilerleme" manyaklarını ve onların adaleti şu dünyada üstün getirmek için çabalarını horgördüğünden değil; ama bu kendisine mutsuzluk da verse, adaletin maddî bir imkânsızlık, muazzam bir saçmalık, asla gerçekleşmeyeceğini kesinlikle teyit edebileceğimiz ve aleyhinde tabiatla toplumun tüm yasalarını seferber etmiş göründükleri tek ideal olduğunu bilmektedir.

Bunlar bir yalnızın çekişmeleri, çatışmaları değildir sadece. Az ya da çok şiddetle hepimiz hissederiz onları: Şu toplumun yıkılmasını, yerini alacak olanın başımıza getireceği bütün terslikleri bile bile arzulamaz mıyız? Yararsız bile olsa tam bir altüst oluş, *inançsız* bir devrim, artık hiç kimsenin gerçek bir devrimci olacak kadar yürek temizliği taşımadığı bir dönemde hâlâ umulabilecek tek şeydir. Zihin taşkınlığının eline düşmüşken kaos taşkınlığına teslim olduğumuz zaman, çılgınlığını aşmış bir çılgın, melekelerine sahip bir kaçık ya da zihni açık bir öfke krizi sırasında eserlerini ve varlığını toz duman etmekten hoşlanan bir tanrı gibi tepki gösteririz.

Gelecek düşlerimiz artık ürküntülerimizden ayrılmazdır. Ütopik edebiyat, başlarda ortaçağa, onun cehenneme atfettiği yüce itibara ve dünyanın sonu hayallerine düşkün olmasına başkaldırıyordu. Bir Campanella'nın ya da bir Morus'un onca teskin edici sistemleri, sadece Azize Hildegarde'nin sayıklamalarını gözden düşürmek amacıyla tasarlanmıştır adeta. Bugün, dehşetle barışmışızdır; kıyamet aracılığıyla bir ütopya bulaşıcılığına tanık oluyoruz: Bize ilan edilen "yeni yeryüzü" gitgide daha fazla yeni bir cehennem çehresi almaktadır. Ama bu cehennemi bekleriz, hatta onun gelişini hızlandırmayı kendimize görev biliriz. Birbirine hiç benzemez

görünen iki tür, ütopyacı ve kıyametçi türler birbirinin içine geçer, birbirine renk verir, sonunda da üçüncü bir tür çıkarırlar; bu üçüncü tür, bizi tehdit eden ama yine de evet diyeceğimiz, düzgün ve yanılsamasız bir evet diyeceğimiz cinsten bir gerçekliği yansıtmaya harikulade elverişlidir. Mukadderat önünde *kusursuz* olma tarzımız olacaktır bu.

VI
ALTIN ÇAĞ

I

"İNSANLAR o zaman tanrılar gibi yaşıyorlardı; yüreklerinde kaygı yoktu, çalışmaktan ve acıdan uzaktılar. Hazin yaşlılık onlara hiç uğramıyordu; elleri ve ayakları tüm hayatları boyunca sağlam kaldığından da, bütün dertlerden uzakta ziyafet yaparak sevinci tadıyorlardı. Ağır bir uyku bastırdığında uykuya dalar gibi ölüyorlardı. Bütün nimetler onlarındı. Bereketli kır zengin yiyecekleri onlara kendiliğinden sunuyordu; onlar da bundan keyiflerince istifade ediyorlardı ..." (Hesiodos, *İşler ve Günler).*

Bu Altın Çağ portresi Kutsal Kitap'taki Aden portresiyle birleşmektedir. Her ikisi de alabildiğine itibaridir: Gerçekdışı dramatik olamazdı. Özdeşliğin kendini seyre dalıp kaldığı; öncesiz sonrasız şimdinin, bütün cennet anlayışlarında ortak olan bir zamanın, bizzat zaman fikrine muhalefeten uydurulmuş bir zamanın hüküm sürdüğü sabit bir dünya suretini tanımlama meziyetleri vardır en azından. Bunu tasarlamak ve bunun özlemini çekmek için oluşa lanet okumak, onun ağırlığını ve musibetini hissetmek, ne pahasına olursa olsun ondan kopmayı arzulamak gerekir. Başka yerde dinlenmeye ve erimeye susamış sakat bir iradenin hâlâ duyabileceği tek arzudur bu. Öncesiz sonrasız şimdiyi tam tamına benimsemiş olsaydık tarih vuku bulmazdı ya da her halükarda ağır yük veya azapla eşanlamlı olmazdı. Tarih üzerimizde aşırı ağırlık ettiği ve bizi bunalttığı zaman, varlığımızı aşağılık bir ödleklik sarar: Yüzyılların ortasında çırpınmaya devam etme ihtimali bir kâbusun boyutlarını alır. Mitolojik çağın kolaylıkları bize ıstırap verecek derecede cazip gelir o

zaman, ya da, eğer *Tekvin*'le haşır neşir olduysak, pişmanlık sayıklamaları bizi ilk bahçenin mutluluk dolu sersemliğine sokar; o sırada zihnimiz de melekleri zikretmekte ve bunun sırrına vâkıf olmaya çabalamaktadır. Biz melekleri ne kadar düşünürsek, onlar da bezginliğimizin içinden o kadar fırlarlar ortaya; bunun bize hiç fayda sağlamadığı da söylenemez: Dünyaya ait olmayışımızın derecesini, onun içine girme yeteneksizliğimizi takdir etmemizi mümkün kılmazlar mı? Ne kadar elle tutulmaz, ne kadar gerçekdışı olurlarsa olsunlar, bunu düşünen ve onları zikreden gölgeler ya da gölge taklitleri, nefes darlığı çeken buruşuk etler olan bizlerden daha az gerçekdışıdırlar. Ve bütün sefaletimizle, baskı altında hayaletler gibi, onları düşünür ve onlara yalvarırız. Tabiatlarında, bir ağıtta iddia edildiği gibi, "korkunç" hiçbir şey yoktur; hayır, korkunç olan şey, artık sadece onlarla anlaşmaya başlamaktır; ya da bizden bin fersah uzakta olduklarını zannettiğimiz zaman, kanımızın günbatımında aniden su yüzüne çıkmalarını görmektir.

II

Yine Hesiodos'un söylediğine göre tanrıların bizden gizlediği "yaşamın kaynakları"nı ifşa işini Prometheus üstlenmiştir. Bütün mutsuzluklarımızın sorumlusudur; zihin açıklığıyla böbürlenmesine rağmen bunun bilincinde de değildir. Aiskhylos'un ona atfettiği sözler, az önce *İşler ve Günler'den* okuduğumuzun kelimesi kelimesine zıddıdır: "Vaktiyle insanlar görüyorlardı, ama seçemiyorlardı; dinliyorlardı ama anlamıyorlardı... Harekete geçiyorlardı, ama hep düşüncesizce." Ton belli; daha fazla alıntı yapmak yararsız. İnsanlarda asıl kınadığı şey, ilk baştaki idile dalmaları ve tabiatlarının bilinç tarafından dokunulmayan yasalarına kendilerini uydurmalarıydı. Prometheus, zihin gözlerini açarak, daha önceden derinliklerini veya anlamını araştırmaya çalışmadan istifade ettikleri o "kaynaklar"dan ayırarak, mutluluğu değil, insanüstücülüğün lanetini ve ıstıraplarını gösterdi onlara. Onlar bilinçsiz de idare ediyorlardı; o onları bilince çarptırdı, zorladı ve bilinç onlarda, her birimizde devam eden ve ancak türün yok olmasıyla bitecek olan bir faciaya yol açtı. Zaman ilerledikçe, biz yakayı daha fazla bilince kaptırdıkça, onun hâkimiyetine girip hayattan koptukça tekrar hayata sarılmak isteriz ve bunu

başaramadığımızdan öfkemizi ikisinden de çıkartırız, sonra anlamını ve verilerini tartarız, en sonunda da zıvanadan çıkıp öfkemizi kendimizden çıkartırız. Yanılsamadan başka mazereti olmayan o şeytantüylü uğursuz insansever, o temkinsiz ve patavatsız yılan bunu öngörmemiştir. İnsanlar *dinliyorlardı* ya; *anlamalarına* ne gerek vardı? Onları oluşun, tarihin eline vererek, başka bir deyişle öncesiz sonrasız şimdiden kovarak buna zorunlu kılmıştır. Masum veya suçlu, ne önemi var! Cezasını haketmiştir.

"Bilim"in ilk ateşli savunucusu ve kelimenin en beter anlamıyla bir *modern* olan Prometheus'un böbürlenmeleri ve sayıklamalar, geçen yüzyıldaki bir sürü doktrincinin habercisidir: Bunca zırzoplukta tek teselli edici olan şey, onun acılarıdır. Büyük adamdır; işte, *anlamış olan* ve geleceğimizi kestirerek bizi onun uçurumlarından esirgeyen biri. Ama ilk adım atılmıştı: İnsanlar, kendilerine suretince şekil veren ve tanrıların yasağına rağmen hayatın altını kurcalamayı öğreten o baştan çıkarcının dolaplarından zevk almaya başlamışlardı bile. Bilginin teklifsizliklerinin ve cinayetlerinin, dünyaya uymamıza engel olan o ölümcül merakın kışkırtıcısıdır: Bilmeyi ve eylemi idealleştirerek aynı zamanda varlığı, varlıkla beraber de altın çağ ihtimalini mahvetmemiş midir? Başımıza getirdiği serüvenler, onunkilerin yerini tutmamasına rağmen yine de çok uzun zaman sürecekti. Mukadderat kadar tutarlı olan "programı"nı harikulade bir biçimde ve... gerisin geri hayata geçirmiştir; bize vazettiği ve dayattığı her şey, tek tek, önce ona karşı, sonra da bize karşı dönmüştür. Kökendeki bilinçsizlik, cezasız kalınmadan sarsılamaz; onu kendilerine örnek alarak bilinçsizliğe halel getirenler, gözlerinin yaşına bakılmadan onun yazgısına maruz bırakılırlar: Unufak edilirler, onların da kendi tutunacak noktaları ve kendi büyük adamları olur. Ve ona bahşettikleri nefret de, *onda* kendilerinden nefret etmeleri ölçüsünde keskinleşir.

III

Gümüş çağına, sonra da tunç ve demir çağına geçiş, düşükleşmemizin ilerleyişine, artık sadece benzeştirimini akla getirebildiğimiz ve aramızda ortak bir sınır kalmayan öncesiz sonrasız şimdiden uzaklaşmamıza damgasını vurur: Başka bir evrene aittir o, bizim elimizden kaçar ve ondan öyle belirgin bir biçimde ayrılmışızdır ki tabiatının ne olduğunu aklımızdan

bile pek geçiremeyiz. Öncesiz sonrasız şimdiyi kendimize mal etmenin hiçbir yolu yoktur: Vaktiyle ona gerçekten sahip olmuş muyuzdur? Hiçbir şey onun suretini bize geri vermezken de ayaklarımızı nasıl tekrar yere değdirebiliriz? Hepten kursağımızda kalmıştır ve bazen ona yaklaşsak da, artık sadece kendi kendinin karikatürü olduğu, bir hareketsizlik parodisi, bitkin bir oluş, zamandışı bir cimrilikte donup kalış, kısır bir anda kendini yoksullaştıran bir hazine üzerine kıvrılıp yatan hayaletimsi oluş, boşluktan gına getirdiği için doymasına rağmen mahrum kalan o bıkkınlık ve tembellik uçlarının meziyeti sayesinde olur bu. Kendilerine vecd yasak edilmiş varlıklar için kendi kökenlerine doğru bir açılım, ancak hayat doluluklarının sönmesi, her türlü vasfın yokluğu, o kof sonsuzluk ihsası, değeri bilinmemiş uçurum, dörtnala şişkinlik halindeki mekân ve yakaran boş müddet aracılığıyla olabilir.

Zamanın ötesine yayılan hakiki ve olumlu bir ebediyet vardır; bir tane daha vardır ki o negatif ve sahtedir, beride yer alır: Selametin uzağında, bir kurtarıcının uzmanlık alanının dışında kokuşup gittiğimiz ve bizi her şeyden mahrum ederek her şey nazarında serbestleştiren ebediyettir bu. Evreni azlettiğimizde, kendi görünümlerimizin seyriyle tüketiriz kendimizi. Varlığımızın temelini idrak etmemize imkân veren uzuv mu sakatlanmıştır? Ve ilelebet benzerlerimize mi indirgenmişizdir? Tenin ve ruhun çektiği bütün dertlerin dökümü yapıldığı zaman, kendimizi öncesiz sonrasız şimdiye uydurma ya da ondan yararlanmak için bir parçacık olsun çalma yeteneksizliğimizden gelen derdin yanında hepsi bir hiç gibi kalacaktır.

İtiraz hakkı olmadan olumsuz ebediyete, kendini ancak iptal ederek vurgulayabilen o dağınık zamana, bir dizi yokoluştan ibaret öze, muğlaklıklar külliyatına, ilkesi hiçlikte bulunan doluluğa düşmüşüzdür ve o anların her birinde yaşar ve ölürüz; *ne vakit* olduğunu bilmeden, çünkü aslında o hiçbir zaman olmaz. Eğretiliğine rağmen ona öylesine bağlanmışızdır ki, ondan yüz çevirmek için alışkanlıklarımızın birkaç kere altüst olması gerekirdi: Arasından yıkılmaz olanı görebileceğimiz ve ona ulaşabileceğimiz bir zihin zedelenmesi, benlikte bir çatlak; sadece bazı dışlanmışların hissesine, mahvoluşlarına boyun eğmelerinin ödülü olarak düşer bu. Geri kalanı, ölümlülerin neredeyse tamamı, böyle bir fedakârlıkta bulunamadıklarını itiraf etseler de bir *başka* zaman arayışından vazgeçmezler; aksine gözü dönmüşçe girişirler bu işe, ama öncesiz sonrasız şimdiyle tarihi, altın çağın zevkleriyle Prometheus’çu iddialar uzlaştırmayı

deneyen ya da Kutsal Kitabın terminolojisine başvuruda bulunursak düşüş yöntemleriyle Aden'i yeniden yapmak ve böylelikle yeni Âdem'in eskisinin avantajlarını bilmesini sağlamak isteyen ütopyanın tavsiyeleri uyarınca, o *başka* zamanı şu dünyaya yerleştirmek için yaparlar bunu. Biraz da Yaratılış'ı gözden geçirmeyi denemek değil midir bu?

IV

Vico'nun bir "ideal tarih" inşa etme ve bunun "ezeli döngüsü"nü çizme fikri, "toplumsal sorun"u hepten çözmeyi isteme özelliğindeki ütopik sistemlerde topluma uygulanmıştır. *Nihailik* saplantıları ve cenneti en kısa zamanda, durağan bir müddet türü olan hareketsizleştirilmiş Muhtemel'de, öncesiz sonrasız şimdinin sahtesi olan doğrudan gelecekte kurma sabırsızlıkları buradan gelir. "Evrensel uyumun çok yakında geleceğini bunca güvenle ilan etmemin nedeni," diyor Fourier, "katılımcı Devlet'in örgütlenmesinin en fazla iki yıl gerektirmesidir." Safdil bir itiraf olmasına rağmen yine de derin bir gerçekliğin tercümesidir bu. Mutlağın bize, bizim fikirlerimize ve fiiliyatımıza bağlı olduğuna, epey kısa bir süre içinde zaferini temin edebileceğimize gizliden gizliye inanmasak, en ufak bir girişime atılır mıydık? Bir şeyle bütünüyle özdeşleşen kişi, "evrensel uyum"un gelişine bel bağlıyormuş ya da kendini bunun başlatıcısı zannediyormuş gibi davranır. Harekete geçmek, neredeyse elle tutulabilecek kadar yakın bir geleceğe demir atmaktır, kendini onunla eştözlü hissetmektir. Ertelemecilik iblisinin kurbanı olanlar için bu böyle değildir. "Yararlı bir biçimde sonraya bırakılabilecek şeyler, daha da yararlı bir biçimde büsbütün bırakılabilir," diye tekrarlarlar Epiktetos'la birlikte; erteleme tutkularının Stoacı'da olduğu gibi ahlâkî bir değerlendirmeden değil neredeyse yöntemli bir ürküntüden, bir disiplin ya da zaaf görünümüne bürünmeyecek kadar yerleşik bir tiksintiden gelmesine rağmen. Önceyi ve sonrayı yasak etmiş, birbirine benzer biçimde oturulmaz olan bugünle yarını boşaltmış olmaları, muhayyile yoluyla bin yıl sonrada yaşamanın onlara doğrudanlık ve elikulağındalık içinde yaşamaktan daha zahmetsiz gelmesindendir. Yıllar boyunca, nesnel zamandan ziyade kendinde zamanı, işe yararlıktan ziyade tanımlanmayanı, bir günün sonundan ziyade dünyanın sonunu daha fazla düşünmüş olacaklardır. Ne

süre ne de mekân içinde imtiyazlı an ya da yer bildiklerinden, zayıflıktan zayıflığa geçerler; onlara bu ilerleme bile yasaklandığında da durur, dört bir yana bakar, ufku sorgularlar: Artık ufuk yoktur... İşte o zaman, başdönmesi filan değil panik hissederler; öyle güçlü bir paniktir ki bu, adımlarını hiçleştirir ve kaçmalarına engel olur. Girdabın sürüklediği ritimden kopmuş, kendisiyle dövüşen ve durmadan *kendini dinleyen* bir iradenin kansızlaşmış ve zihni açılmış kurbanlarıdırlar. Kelimenin tam anlamıyla *istemek,* neyi istediğinden habersiz olmaktır, irade olgusu üzerinde fazla durmayı reddetmektir. Eylem adamı ne itkilerini ne âmillerini tartar, hele reflekslerine hiç danışmaz: Düşünmeden ve rahatsız etmeden onlara boyun eğer. Onu ilgilendiren kendinde fiil değil hedeftir, fiildeki niyettir: benzer şekilde, *nesne* olacaktır onu alıkoyan, iradenin mekanizması değil. Dünyayla kapışma halindedir, orada nihai olanı aramakta ya da onu dünyaya getirmeyi ummaktadır, hemen veya iki yıl içinde... Kendini belli etmek, herhangi bir mükemmeliyet biçimi tarafından körleştirilmeye bırakmaktır kendini: Tek başına bir harekette bile ütopik harç malzemesi vardır. Arzularımızın yüce -ve hâlbuki bilinçdışı- nesnesi, hafızamızın ve beklentimizin dile getirilmemiş özü olan cennetin hatırası ya da önsezisi olmaksızın soluk almak bile bir azap haline gelirdi. Tabiatlarının en derininde bunu ortaya çıkarmayı beceremeyen, çıkarmakta da acele eden modernler geleceğe yansıtmalıydılar onu; Saint-Simon’un gazetesi *Le Producteur’ün* (Üretici) üstyazısı da onların yanılsamalarını kestirme yoldan gösterir: “Kör bir geleneğin geçmişte yer verdiği altın çağ önümüzdedir.” Ayrıca önemli olan, onun gelişini hızlandırmaktır; endişeden hiç değil, taşkınlık ve keyiften, şaibeli ve neredeyse marazi bir mutluluk açgözlülüğünden çıkmış bir ahiret bilgisiyle sonsuza dek sürsün diye kurmaktır onu. Devrimci, hazırladığı altüst oluşun en son olacağını düşünür; faaliyet çemberimizde hepimiz de böyle düşünürüz; Canlının saplantısı, *en son*’dur. Koşuşturup dururuz, çünkü tarihi bitirmenin, sona erdirmenin bize düştüğünü zannederiz; çünkü tıpkı kendini bize göstermek için kapalılığından nihayet çıkmış olan “hakikat” gibi o da bizim alanımız görünür. Başkalarının nasibine hata düşecektir; her şeyi bir tek biz anlamış olacağızdır. Önce hemcinsleri, sonra da Tanrı karşısında zafer elde etmek, O’nun eserini tekrar elden geçirip kusurlarını düzeltmeyi istemek - bunu denemeyen, bunu denemeyi görevi gibi hissetmeyen kişi, ister bilgelikten olsun ister gevşeklikten, kendi alınyazısından vazgeçer. Prometheus

Zeus'tan iyisini yapmak istemiştir; irticalen yaratıcılığa soyunan bizler de Tanrı'dan iyisini yapmak, kendisininkinden üstün bir cennetin getireceği aşağılamayı O'na yaşatmak, tamiri imkânsızı kaldırmak; Proudhon'un sözcükleriyle söyleyecek olursak, dünyayı "mukadderatsız kılmak" isteriz. Genel maksat olarak ütopya, *tarih düzeyinde* bir evren düşü görmektir.

V

İnsanlar Günah'ın damgasını yedikçe şu dünyada cennet kurulmayacaktır; dolayısıyla onları bundan kurtarmak, bunun nazarında serbestleştirmek söz konusudur. Kendini buna hasreden sistemler az çok örtülü bir Pelagiusçuluğu[8] andırırlar. Bilindiği gibi Pelagius (bir Kelt, bir saf), düşüşün sonuçlarını inkâr ederek, Âdem'in hıyanetinin kendisinden sonrayı etkileyecek bütün gücünü kaldırıyordu. İlk atamız katiyetle şahsî bir facia yaşamıştır; sadece kendini ilgilendiren bir gözden düşmeyle karşı karşıya kalmıştır, hiçbir şekilde bize kusurlarını ve mutsuzluklarını miras bırakma zevkini tatmamıştır. İyi ve özgür doğan bizlerde, kökensel bir yozlaşmanın hiç izi yoktur.

Daha cömert ve daha sahte bir doktrin zor tahayyül edilir; ütopik tipte bir sapkınlıktır, bizzat aşırılıklarıyla, gelecek vaat eden saçmalıklarıyla verimlidir. Ütopya yazarlarının doğrudan bundan esinlendiğinden hiç değil; ama modern düşüncede Augustinusçuluğa ve Jansenciliğe karşı husumet taşıyan bütün bir akım olduğuna itiraz edilmeyecektir -ilerlemeye puta tapar gibi tapma ve devrimci ideolojiler bunun vardığı son noktadır-; buna göre hepimiz, kökendeki günahtan kurtulmuş, dilediğince şekil verilebilen, iyiliğe yazgılı, tüm kusursuzluklara muktedir bir *potansiyel* sevgili kullar kitlesi oluşturmaktayızdır. Robert Owen'ın manifestosu, "tüm insan türünde yeni bir *ruh* ve *yeni* bir irade" yaratabilecek "ve böylelikle her birimizi, karşı konulmaz bir zorunlulukla tutarlı, aklî, sağlıklı yargı ve davranış sahibi olmaya yöneltecek" bir sistem vaat eder.

Pelagius, dolaylı müritleri gibi, tabiatımız üzerine alabildiğine iyimser bir bakıştan yola çıkar. Ama iradenin *iyi* olduğu hiç kanıtlanmamıştır; hatta hiç öyle olmadığı muhakkaktır, yenisi de eskisinden iyi değildir. Sadece isteği yetersiz insanlar kendiliğinden iyidirler; diğerlerinin bunun için uğraşmaları gerekir ve ancak kendilerini öfkelendiren çabalar pahasına ulaşırlar buna.

Kötülük fiilden ayrılmaz olduğu için, girişimlerimizin zorunlu olarak birine ya da bir şeye *karşı,* eninde sonunda kendimize karşı yönelmesidir bunun sonucu. Ama genellikle bunda ısrar ederiz, *istemek* ancak başkasının aleyhine olur. Az ya da çok seçilmiş kul olmak bir yana, az ya da çok cehennemlikleriz. İnsanların artık birbirine zarar vermediği bir toplum mu kurmak istiyorsunuz? Oraya sadece irade yitimine uğramışları sokunuz.

Hasta bir iradeyle kötü bir irade arasında seçim hakkımız vardır eninde sonunda; biri mükemmeldir, çünkü şaşakalmıştır, hareketsizleşmiştir, etkisizdir; ötekiyse zararlıdır, yani yerinde durmaz, dinamik bir ilkeyle beslenir: Bizzat oluşun ateşini ayakta tutan ve olaylara yol açan irade odur. Altın çağ üzerine hesap yapıyorsanız insanın elinden alın onu! Bütün sırrı o zarar verme eğiliminde yatan ve bunsuz düşünülemeyecek olan varlığından mahrum bırakmak daha iyi olurdu. Hem kendi mutluluğuna hem de ötekilerin mutluluğuna ayak diremektedir, sanki ideal bir toplumun kurulmasını temenni ediyormuş gibi hareket eder, o toplum bir gerçekleşse, doygunluğun mahzurları sefaletinkilerden mukayeseye gelmez bir biçimde büyük olduğundan, soluksuz kalırdı orada. Gerilimi, sürekli yol almayı sever: Mükemmeliyetin içinde neye doğru gidecektir? Öncesiz sonrasız şimdiyi yaşamayı beceremediği gibi, yeknesaklığından da çekinir onun; cennetteki tehlikenin ikili yüzüdür bu: dinî ve ütopik. Tarih, son tahlilde can sıkıntısı korkumuzun, bize hep felâketin ilginçliğiyle yeniliğini sevdiren ve durgunluk yerine herhangi bir mutsuzluğu tercih ettiren o korkunun sonucu olamaz mı? Yepyenilik saplantısı selametimizi yıkan ilkedir. Edilgenliğiyle her şeyin anahtarını oluşturması, bütün sorularımıza cevap vermesi gereken bitkisel yaşamdan uzaklaştığımız ölçüde, cehenneme doğru yürürüz; içimizde uyandırdığı dehşet, özden habersiz olup her şeyi bilen canavarlar, şu uygarlaşmışlar sürüsüne çevirmiştir bizi. Yavaş yavaş sıkıntıdan patlamak, sadece soluk almak, varoluştaki adaletsizliğe ağırbaşlılıkla katlanmak, beklentiden, umudun baskısından kurtulmak, hayvan leşiyle nefes arasında bir orta yol aramak; bunlara ulaşamayacak kadar yozlaşmış ve soluk soluğayızdır. Şurası muhakkak ki hiçbir şey bizi can sıkıntısıyla barıştıramayacaktır. Buna karşı daha az isyan etmek için, biraz da yukarının yardımıyla, olaysız bir doluluğu, değişmez anın hazzını yaşamamız, özdeşliğin tadını çıkarmamız gerekirdi. Ama böylesi bir lütuf tabiatımıza o kadar zıttır ki, bize hiç ihsan edilmemesinden aşırı mutlu oluruz. Çeşitliliğe zincirlenmişizdir ve onda, içgüdülerimiz için onca elzem olan o sabit hayal

kırıklığı ve çatışma toplamını buluruz. Kaygılardan ve her tür engelden kurtulmuş olsak, kendi kendimizin eline kalırdık; bunun vereceği başdönmesi, esaretimizin yaptığından bin beter kılardı bizi. Düşkünlüğümüzün bu veçhesi, son Pelagiusçular olan anarşistlerin gözünden kaçmıştır; ama yine de özgürlüğe taptıkları için, selefleri nazarında, başta "idealler" olmak üzere tüm siteleri reddetme ve onların yerine eskilerden daha parlak ve daha gayri muhtemel yeni bir hayal zenginliği koyma üstünlüğünü göstermişlerdir. Devlet'e karşı ayaklanıp onun yok edilmesini istemeleri, Devlet'i esaslı bir biçimde iyi bir iradenin icrasına engel olarak görmelerindendi; oysa tam da bu irade kötü olduğu için Devlet doğmuştur; Devlet bir ortadan kalksa, hiçbir kısıtlama olmadan kötülük yapmakla gönül eğlerdi bu irade. Bununla birlikte, her tür otoriteyi yok etme fikirleri, bugüne kadar tasarlanan en güzel fikir olarak kalmaktadır. Bunu gerçekleştirmek istemiş olanların soyunun tükenmesinden de ne kadar yakınsak azdır. Ama belki de teorilerini ve öngörülerini çürütme telaşında olan bizimki gibi bir yüzyılda silinmeleri ve yok olmaları gerekiyordu. Birey çağını ilan ediyorlardı: Bireyin sonu gelmiştir. Devlet'in silinip gitmesini: Hiçbir zaman bugünkü kadar kuvvetli ve rahatsız edici olmamıştır. Eşitlik çağını: Gelen, terör çağı olmuştur. Her şey küçülerek gider. Onlarınkilerle karşılaştırıldığında, suikastlerimizin bile kalitesi düşmüştür: Ara sıra hâlâ buna gönül indirenler, onlarınkinin kefaretini ödeyen ve daima onca itina ve onca parıltıyla infaz edilen o mutlaklık arka planının noksanlığını çekerler! Bugün, "evrensel uyum"un kurulması için bomba atan kimse kalmamıştır; artık hiçbir şey beklemediğimiz en büyük kurgudur o... Zaten, vardığımız demir çağının en ucunda, ondan ne umabilirdik ki? Burada ağır basan duygu, bozulmuş düşlerimizin tutarı olan külyutmazlıktır. Tahrip etmenin faziletlerine inanacak halimizin bile kalmaması da, ıskartaya çıkmış anarşistler olarak bunun aciliyetini ve yararsızlığını anlamış olmamızdır.

VI

Istırap, başlangıcında, altın çağı şu dünyada hesaba katar, burada dayanak arar, kendini bir nevi sabitler buraya; ama vahimleştikçe, sadece kendine bağlanarak ondan uzak düşer. Ütopik sistemlerin suç ortağı olmuşken şimdi

onlara karşı dikilir, çekiciliğini yeni keşfetmeye başladığı kendi uçurumlarının muhafazasına karşı ölümcül bir tehlike görür onlarda. *Yeraltından Notlar'ın* kahramanıyla kaosu savunur; akla karşı, "iki kere iki dört eder"e karşı, Falanster'in son sözü olan "sırçaköşk"e karşı isyan eder.

Cehenneme, planlanmış mutsuzluğa değen herkes, onun müthiş simetrisini ideal sitede, çok acı çekenlerin hepsinin tiksindiği "herkes için mutluluk"ta bulacaktır; Dostoyevski, buna olan husumetini hoşgörüsüzlüğe vardırmıştır. Yaşla birlikte, kendini gençliğindeki Fourier'ci fikirlerinin gitgide daha çok zıddında tanımlayacaktır; kendini bunlara katılmış olmaktan dolayı affedemediğinden, ilk yanılsamalarının insanüstü karikatürleri olan kahramanlarından çıkaracaktır öcünü. Onlarda nefret ettiği şey eski bocalamaları, ütopyaya verdiği tavizlerdi, ki yine de bunları birçok konu izleyecekti: Büyük Engizisyoncu'yla insanlığı mutlu bir sürü ve zihni açık, alınyazısını üstlenen, harap olmuş bir azınlık şeklinde ikiye ayırdığı zaman, ya da Pyotr Verhovenski'yle Stavrogin'i müstakbel sitenin manevî şefi, devrimci ve tanrıtanımaz bir papa haline getirdiği zaman Saint-Simon'cuların "üreticiler'den yukarı gördükleri "papazlık"tan, ya da yeni dinin papası olarak bizzat Saint-Simon'u yüceltme çocukluğundan esinlenmiyor muydu? Katolikliği "sosyalizm"e yaklaştırır, hatta onları son derece Slav olan yöntem ve sayıklama karışımı bir bakış açısıyla özdeşleştirir. -Batı'ya nazaran Rusya'da her şey bir derece üsttedir: Orada kuşkuculuk nihilizm, varsayım dogma, fikir ikona halini alır. Şigalev'in ağzından dökülen zinalar Cabet'ninkilerden fazla değildir; bununla birlikte Dostoyevski bu sözlere Fransız modelinde bulunmayan bir azgınlık katar. Tam anlamıyla saplantılı biri olan ve kahramanları gibi tek bir düşe, altın çağ düşüne bağlanmış olan Dostoyevski aracılığıyla Ruslar, "Artık saplantılarınız yok, sadece bizde var onlar," diyor gibidir Batı'ya. Altın çağ düşü olmasa "halklar yaşamak istemez ve hatta ölemezler" diye temin eder bizi. O bunun tarihte gerçekleşmesini beklemez; bilâkis gelmesinden çekinir, ama yine de "gericiliğe" düşmez, zira "ilerleme"ye düzen adına değil kapris adına, kapris hakkı adına saldırır. Gelecek cenneti teptikten sonra eskiyi, çok eskiyi, ötekini mi *kurtaracaktır!* Art arda Stavrogin'e, Versilov'a ve "gülünç adam"a gördüreceği düşlere konu edecektir bunu.

"Dresden Müzesi'nde Claude Lorrain'in bir tablosu vardır ve katalogda *Acis et Galatée* adıyla gösterilir... Düşümde gördüğüm bu tabloydu, ama bir tablo gibi değil, bir gerçek gibiydi. Tıpkı tablodaki Yunan takımadasının bir

ucu gibiydi ve onun üzerinde üç bin yıl geri gitmiştim. Mavi ve okşayıcı dalgalar, adalar ve kayalıklar, çiçekli kıyılar; uzakta, büyüleyici bir panorama, batmakta olan güneşin çağrısı... İnsanlığın beşiği burasıydı... İnsanlar mutlu ve masum uyanıyor ve uykuya dalıyorlardı; neşe dolu ezgileri koruları çınlatıyordu, kuvvetlerinin arta kalanını aşkta, saf neşede boşaltıyorlardı. Ve onları bekleyen uçsuz bucaksız geleceği ayırt ederek hissediyordum bunu; bu düşüncelerden yüreğim titriyordu" (*Ecinniler*).

Versilov ise Stavrogin'le aynı rüyayı görecektir; şu farkla ki batmakta olan güneş ona aniden bir başlangıç güneşi gibi değil, "Avrupa insanlığı"nın sonu gibi görünecektir. *Delikanlıda* bu tablonun biraz karardığı görülür; "Gülünç Bir Adamın Düşü"nde iyice kararacaktır. Altın çağ ve onun klişeleri burada önceki iki düşe nazaran daha büyük bir titizlik ve coşkuyla sunulacaktır: Claude Lorrain'in bir hayalinin Sarmat bir Hesiodos tarafından yorumlanması. "İlk günah tarafından kirletilmemiş" bir yeryüzü üzerindeyiz. İnsanlar burada "bir tür sevgi dolu, evrensel ve karşılıklı coşku içinde" yaşıyorlardı, zevkin ve dünyaya çocuk getirmenin dehşetini yaşamadan çocukları oluyordu, ezgiler söyleyerek koruluklarda avarelik ediyorlardı; sürekli bir vecd hali içine dalmış olduklarından, kıskançlıktan, öfkeden, hastalıklardan, vs. habersizdiler. Bütün bunlar hâlâ itibari kalmaktadır. Bereket versin ki bu ebedi görünen mutluluğun da eğreti olduğu, sınandığında ortaya çıkacaktır: "Gülünç adam" o ülkeye gelir ve hepsini yoldan çıkarır. Kötülüğün belirmesiyle klişeler ortadan yok olur, tablo canlanır. - "İltihabi bir hastalık, bir veba atomu tüm bir imparatorluğu nasıl sararsa, ben de gelişimden önce enfes olan bu toprak parçasını varlığımla kirlettim. Yalan söylemeyi öğrendiler ve yalanın tadını aldılar ve yalanın güzelliğini gördüler. Belki bütün bunlar çok masum bir biçimde, şakacıktan, hoşluk olsun diye, bir nevi eğlenceli oyun gibi başladı; nitekim belki de bazı atomlar aracılığıyla oldu, ama o yalan atomu yüreklerine sızdı ve sevimli göründü onlara. Az sonra haz doğdu; haz kıskançlığı doğurdu, kıskançlık da zalimliği... Ah! Bilmiyorum, artık hatırlamıyorum, ama sonra, çok kısa süre sonra ilk leke olarak kan sıçradı: Bundan şaşırdılar, ürktüler, birbirlerinden uzaklaşmaya, ayrılmaya başladılar. İttifaklar oluştu, ama artık ötekilere karşı yönelmişlerdi. Sitemler ve kınamalar işitildi. Utancın ne olduğunu öğrendiler ve utancı bir fazilet haline getirdiler. Şeref duygusu doğdu içlerinde ve her ittifakın üzerine sancağını çekti. Hayvanlara kötü muamele etmeye başladılar; hayvanlar da ormanların içlerine ulaşıp

onlardan uzaklaşarak hasımlaştılar. Tekilliğin, bireyciliğin ve ben sen ayrımının lehinde bir mücadeleler devri başladı. Lisanlar çeşitlendi. Hüznü öğrendiler ve hüznü sevdiler; acıya heves ettiler ve hakikatin ancak acıyla elde edildiğini söylediler. Ve onların ülkesinde bilim ortaya çıktı. Kötü oldukları zaman kardeşlikten ve insanlıktan söz etmeye başladılar ve bu fikirleri anladılar. Cani olduktan zaman adaleti icat ettiler ve onu muhafaza etmek için tam kanunlar dikte ettiler; sonra, bu kanunlara riayet edilmesini sağlamak için giyotini kurumlaştırdılar. Kaybettikleri şeylerin artık sadece bulanık bir hatırası kalmıştı, hatta vaktiyle masum ve mutlu olmuş olduklarına inanmak istemiyorlardı. Bir düş olarak adlandırdıkları eski mutluluklarını alaya almaktan usanmıyorlardı" (Bkz. *Bir Yazarın Güncesi).*

Ama beteri var: Yaşam bilincinin yaşamdan üstün olduğunu ve "mutluluk yasaları" bilgisinin mutluluktan üstün olduğunu farkedeceklerdi. O andan itibaren mahvolmuşlardı; "gülünç adam", onları bilimin iblisane çalışmasıyla içlerinde bölerek, öncesiz sonrasız şimdiden tarihe yuvarlayarak, Prometheus'un hatalarını ve çılgınlıklarını onlar üzerinden yenilememiş midir?

Kabahatini bir kez işlediğinde, az önce vicdan azabının kışkırtmasıyla yıktığı nefaset dünyasının yeniden fethedilmesi için bir Haçlı Seferi vaaz etmeye başlamıştır. Buna girişir, ama hakikatte inanmaz. Yazarı da inanmaz, en azından bizim izlenimimiz budur: Gelecek formüllerini reddettikten sonra en çok tercih ettiği saplantısına, çok eskilerde kalmış huzura doğru dönmesi, sadece bunun dayanıksızlığını ve akıl olmazlığını meydana çıkarmak içindir. Keşfettiklerinden yerle bir olmuştur; bunun etkilerini hafifletmeyi, yanılsamalarını tekrar canlandırmayı, sadece fikirde bile olsa en sevgili düşünü kurtarmayı deneyecektir. Başaramayacaktır, biz gibi o da bilir bunu ve *cenneti ikili bir imkânsızlığa* soktuğunu söylersek düşüncesini pek tahrif etmiş olmayız.

Kaldı ki, düşün üç versiyonundaki idil manzarasını tasvir etmek için, yavan büyülenmeleri seven Claude Lorrain'e tıpkı Nietzsche gibi başvurması hiç açıklayıcı değil midir? (Bu kadar şaşırtıcı bir tercih nasıl bir uçurum gerektirir!) Ama kökendeki mutluluğun parçalanmasını, düşüşün dekorunu ve başdönmelerini vermek söz konusu olduğu andan itibaren, artık kimseden bir şey ödünç almaz, kendinde bulur, her tür yabancı öneriyi bertaraf eder; hatta hayal etmeyi ve düş kurmayı bile bırakır, *görür.* Uğruna

“sırça saray”la savaştığı ve Aden’i feda ettiği demir çağının bağrında da, kendini, esas unsurunun içinde hisseder.

VII

Mademki eski altın çağın kırılganlığını ve geleceğin hiçliğini bu kadar yetkili bir ağızdan öğreniyoruz, bundan sonuç çıkarmak ve Hesiodos’un ya da Prometheus’un sayıklamalarına, hele ütopyaların denediği senteze hiç aldanmamak zorunda kalırız. Uyum, evrensel veya değil, hiç olmamıştır ve olmayacaktır. Adalete gelince, onun mümkün olduğuna inanmak için, sadece onu tahayyül etmek için tabiatüstü bir körlük melekesinden, alışılmamış bir ihsandan, şeytani bir lütfun kuvvetlendirdiği ilahî bir lütuftan istifade etmek, ayrıca da göğün ve cehennemin bir cömertlik çabasında bulunacağına bel bağlamak -ki aslına bakılırsa bu iki taraf için de aynı derecede gayri muhtemeldir- gerekir. Karl Barth’ın tanıklığına bakılırsa, “Tanrı’nın adil olduğu yolundaki kesinlik içimizde, en derinlerimizde bulunmasa bir yaşam soluğumuz bile kalmazdı”. Oysa bu kesinliği hâlâ tanımadan, hatta hiç tanımadan yaşayanlar da vardır. Sırları nedir? Bildiklerini bilmelerine rağmen hangi mucizeyle hâlâ soluk almaktadırlar?

Reddedişlerimiz ne kadar acımasız olursa olsun, özlediğimiz şeyleri tam olarak yıkmayız: Düşlerimiz, uyanışlarımızdan ve tahlillerimizden sonra da ayakta kalırlar. Cennetin coğrafî gerçekliğine ya da muhtelif çehrelerine inanmayı epeydir bırakmışızdır, ama yine de içimizde yüksek bir veri gibi, kökensel benliğimizin bir boyutu gibi kalmaktadır; şimdi söz konusu olan onu keşfetmektir. Bunu başardığımızda, ilahiyatçıların *esasi* diye adlandırdığı o zafere ulaşırız; ama karşımızda gördüğümüz Tanrı değildir, oluştan ve bizzat ebediyetten alınmış öncesiz sonrasız şimdidir... O andan itibaren tarihin ne önemi kalır! Varlığın merkezi değildir, yokluğudur, her şeyin *hayır*’ıdır, canlının kendinden kopmasıdır; onunla aynı hamurdan yoğurulmadığımız için, onun ihtilaçlarıyla işbirliği etmekten tiksiniriz. Bizi ezmekte serbesttir; görünümlerimize ve murdarlıklarımıza, daima başarısızlığımızın simgeleri, kurtulamayışımızın izleri olarak beraberimizde sürüklediğimiz o zaman *kırıntıları*’na ulaşacaktır sadece.

Dertlerimizin devasını kendi içimizde aramamız gerekir, tabiatımızın zamandışı ilkesinde. Böyle bir ilkenin gerçekdışılığı kanıtlansa, ispat edilse, temyizsiz bir biçimde mahvolurduk. Bununla birlikte, bir parçamızın süreden kurtulduğuna dair içsel ve tutkulu kanaatimize karşı; sınırlarımızda aniden su yüzüne çıkan bir berraklıkla Tanrı'nın ikili oynadığı o anların, bizi kendimizin uzağına atan ahiret mutluluğunun, evren dışı kavrayışın fışkırmasına karşı hangi kanıt, hangi ispat gelebilir? Artık ne geçmiş ne gelecek vardır; yüzyıllar dağılır, madde pes eder, karanlıklar tükenir; ölüm ve bizzat yaşam da gülünç görünür. Onu tek bir kere hissetmiş olsak bile, bu kavrayış kuşkusuz ödülü olduğu utançlarımız ve sefilliklerimizle uyuşmamıza yeterlidir. Sanki bütün zaman, yok olmadan önce, son bir defa, bizi ziyarete gelmiştir... Ondan sonra eski cennete doğru çıkmanın ya da geleceğe doğru koşmanın yararı yoktur: Biri ulaşılmazdır, ötekiyse gerçekleştirilemezdir. Buna karşılık önemli olan, dışa döndüklerinde zorunlu olarak yoksunlaşan özlemi ya da beklentiyi içselleştirmek; aynı anda da ya yokluğunu çektiğimiz ya bel bağladığımız mutluluğu içimizde yaratmak ya da onları bunu açığa çıkarmaya zorlamaktır. Varlığımızın en derininden başka hiçbir yerde cennet yoktur, tıpkı benliğimizin benliği gibi; üstelik onu bulmak için de, vakti dolmuş ve muhtemel tüm cennetleri dolaşmış, fanatizmin hoyratlığıyla onları sevmiş ya da onlardan nefret etmiş, göz diktikten sonra da hayal kırıklığının maharetiyle onları elinin tersiyle itmiş olmak gereklidir.

Bir hayaletin yerine başka bir hayalet koyduğumuz, altın çağ fabllerinin bizim düşündüğümüz öncesiz sonrasız şimdiden yeğ olduğu ve ümitlerimizin temeli olan kökensel benliğin boşluğu çağrıştırdığı, sonunda da ona indirgendiği mi söylenecek? Pekâlâ! Ama doluluğu telafi eden bir boşluk, tüm tarihin sahip olduğu gerçeklikten daha fazla gerçeklik içermez mi?

Notlar

[←1]

“Ve oğuldan” anlamına gelen Latince kelime; bu terim Katolik Kilisesi âyinlerinde okunan “Baba ve Oğul’dan gelen Ruh-ül-Kudüs’e inanıyorum” sembolüyle ilgilidir. Terim, İznik sembolünün metninde yoktur. Bu yüzden Yunan kilisesi *filioque*’ye karşı çıkmış, İstanbul Patriği Photios da buna inananları sapkınlıkla suçlamıştır. (ç.n.)

[←2]

Fars mitolojisinde iyiliğin [Hürmüz’ün] düşmanı olan kötülük tanrısı. (ç.n.)

[←3]

Halka dayanan ya da dayanmaya çalışan bir diktatörün siyasi sistemi. (ç.n.)

[←4]

Macchiavelli’nin *Il Principe* ve Cizvit Tarikatı’nın kurucusu Ignacio de Loyola’nın *Exercitia spiritualia* adlı eserleri. (ç.n.)

[←5]

Romalı generallere aşılması yasaklanan nehir. (ç.n.)

[←6]

Eskiler'in dünya tarihini ayırdıktan dön çağın sonuncusu. Tabiat ürünlerde cimrileşir, insanlar giderek kötüleşir. (ç.n.)

[←7]

Türkçe’de Batnaz. Aziz Yuhanna’nın *Apokalips’*i burada yazdığı sanılmaktadır. (ç.n.)

[←8]

İradeyi öne çıkararak Tanrı’nın inayetini reddeden doktrin. (ç.n.)